

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aljoša Zimšek

**Vpliv ekonomskih dejavnikov na volitve in strankarske sisteme v državah Evropske
unije**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aljoša Zimšek

Mentorica: prof. dr. Alenka Krašovec

Somentorica: prof. dr. Tina Kogovšek

**Vpliv ekonomskih dejavnikov na volitve in strankarske sisteme v državah Evropske
unije**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

Zahvala

Za vso požrtvovalnost, razumevanje, predloge in strokovno pomoč se zahvaljujem mentorici rzd. prof. dr. Alenki Krašovce in somentorici rzd. prof. dr. Tini Rogovšek.

Possebna zahvala tudi vsem domačim, za vso podporo, spodbudne besede, zaupanje in pomoč tdkom celotnega študija.

Vpliv ekonomskih dejavnikov na volitve in strankarske sisteme v državah Evropske unije

Volilno vedenje določa več dejavnikov, eden izmed njih je ekonomsko stanje države. Vpliv ekonomskih dejavnikov na volilno vedenje pojasnjuje teorija ekonomskega glasovanja, ki predvideva, da volilna izbira volivcev temelji na ekonomskih razmerah v državi. Skladno s teorijo je učinek ekonomskega glasovanja še zlasti močan v času bistvenega poslabšanja ekonomske situacije, kakršen primer je zadnja finančna in gospodarska kriza, ko naj bi se povečal tudi volilni uspeh skrajnih in/ali populističnih strank ter povečali volatilnost in fragmentiranost strankarskih sistemov. V analizi volitev, ki so v državah članicah Evropske unije potekale v obdobju od 1. 5. 2004 do konca leta 2016, smo deloma potrdili vpliv ekonomskih dejavnikov na volilno vedenje volivcev. Ta je bil asimetričen, saj je bil bistveno močnejši v času slabih ekonomskih razmer kot v času dobrih. Še zlasti so ekonomske razmere imele pomemben vpliv na rezultate največjih vladnih strank v državah Južne in Vzhodne Evrope. Skozi celotno preučevano obdobje so se med izbranimi ekonomskimi dejavniki volilne izbire v državah Evropske unije kot najpomembnejši izkazali percepcija volivcev glede ekonomskega stanja in makroekonomskih kazalnikov, sprememba BDP ter stopnja brezposelnosti. Inflacija na drugi strani ni imela pomembnega vpliva na volilno izbiro volivcev. V času krize so se okrepile populistične in/ali skrajne stranke iz obeh ideoloških polov, prav tako pa se je povečala volatilnost strankarskih sistemov, medtem ko je njihova povprečna fragmentiranost ostala na isti ravni kot pred finančno in gospodarsko krizo.

Ključne besede: volitve, volilno vedenje, ekonomsko glasovanje, strankarski sistemi.

Impact of economic factors on elections and party systems in the countries of the European Union

Electoral behaviour is determined by several factors. One of them is the economic condition of the country. The impact of economic factors on electoral behaviour is explained by the theory of economic voting. It foresees that the electoral choices of voters are based on economic conditions in country. In accordance with theory the effect of economic voting is particularly strong at the time of significant deterioration of economic conditions such as the recent economic and financial crisis. At that time increasing voting share for extreme or/and populist parties are expected too as well as greater volatility and fragmentation of party systems. Analysis of elections that took place in Member States of EU in period between 1st May 2004 and the end of 2016 confirmed partial impact of economic factors on electoral behaviour of voters. It was asymmetrical because it was significantly stronger in the times of poor economic conditions than in economically good times. Economic situation had a significant impact on the results of the largest government parties especially in countries of South and East Europe. The most important economic factors of electoral choice in the EU countries throughout the studied period were the voters' perception regarding the economic situation and macroeconomic indicators, the change in GDP and the unemployment rate. On the contrary, inflation did not have a significant impact on electoral choice. During crisis extreme and/or populist parties from both sides of political spectrum increased their voting share. Volatility of party systems also increased, while average fragmentation of party systems remained at the same level as before economic and financial crisis.

Key words: elections, voting behaviour, economic voting, party systems.

KAZALO

1 UVOD	13
1.1 Namen in cilji	15
1.2 Hipoteze	16
1.3 Raziskovalne metode in tehnike	17
1.4 Struktura	18
2 ŠOLE IN TEORIJE VOLILNEGA VEDENJA	20
2.1 Socialnostrukturalna šola.....	20
2.2 Michiganska šola oz. socio-psihološka šola	23
2.3 Teorija racionalne izbire	25
2.4 Šola tematskega glasovanja	26
2.5 Ekonomska teorija glasovanja	27
2.5.1 Glavni dejavniki ekonomskega glasovanja	29
3 EKONOMIJA IN POLITIKA.....	32
3.1 Vpliv makroekonomskih kazalnikov na volitve	32
3.1.1 Stopnja brezposelnosti.....	33
3.1.2 Inflacija.....	33
3.1.3 Gospodarska rast	34
4 VPLIV SLABIH EKONOMSKIH RAZMER NA REZULTATE VOLITEV	35
4.1 Posledice zadnje gospodarske krize na rezultate volitev in strankarske sisteme.....	37
4.1.1 Vpliv gospodarske krize na uspeh populističnih in/ali skrajnih političnih strank ...	41
4.1.2 Vpliv gospodarske krize na volatilitnost in fragmentiranost strankarskih sistemov ..	44
5 EMPIRIČNA ANALIZA VPLIVA EKONOMSKIH DEJAVNIKOV NA VOLITVE IN STRANKARSKE SISTEME	47
5.1 Analiza volilnih rezultatov največjih vladnih strank	47
5.1.1 Vpliv brezposelnosti.....	55
5.1.3 Vpliv inflacije.....	63

5.1.4 Vpliv percepcije ekonomskih razmer	64
5.2 Analiza volilnega uspeha skrajnih in/ali populističnih strank	66
5.3 Analiza volatilnosti strankarskih sistemov	73
5.4 Analiza fragmentiranosti strankarskih sistemov	75
6 SKLEP	78
7 LITERATURA	85
PRILOGE.....	94
Priloga A: Letna rast BDP	94
Priloga B: Stopnja brezposelnosti.....	95
Priloga C: Letna stopnja inflacije	96
Priloga Č: Rezultati največjih vladnih strank	97
Priloga D: Pedersenov indeks volatilnosti strankarskih sistemov držav članic EU	99
Priloga E: Raejev indeks fragmentiranosti strankarskih sistemov držav članic EU	100

KAZALO TABEL

Tabela 2.1: Politično pomembne družbene prelomnice	22
Tabela 5.1: Volilni rezultati največjih vladnih strank	53
Tabela 5.2: Volilni rezultat največjih vladnih strank in stopnja brezposelnosti.....	56
Tabela 5.3: Volilni rezultat največjih vladnih strank in sprememba stopnje brezposelnosti ...	58
Tabela 5.4: Volilni rezultat največjih vladnih strank in letna stopnja rasti BDP-ja	60
Tabela 5.5: Volilni rezultat največjih vladnih strank in sprememba višine BDP-ja	62
Tabela 5.6: Volilni rezultat največjih vladnih strank in inflacija	64
Tabela 5.7: Volilni rezultat največjih vladnih strank in percepcija ekonomskih razmer s strani volivcev	65
Tabela 5.8: Povprečni volilni rezultati skrajno desnih strank v EU (v %) (2004–16)	69
Tabela 5.9: Povprečni volilni rezultati skrajno levih strank v EU (v %) (2004–16).....	72
Tabela 5.10: Povprečna vrednost Pedersenovega indeksa volatilnosti, skupine držav EU (2004–16)	74
Tabela 5.11: Povprečna vrednost Raejevega indeksa fragmentiranosti, skupine držav EU (2004–16)	77

Tabela A.1: Letna stopnja rasti BDP, države EU (2005–2016)	94
Tabela B.1: Stopnja brezposelnosti, države EU (2004–2016)	95
Tabela C.1: Letna stopnja inflacije, države EU (2005–2015).....	96
Tabela Č.1: Sprememba volilne podpore največjim vladnim strankam, države EU (2004–2016)	97
Tabela D.1: Pedersenov indeks volatilnosti strankarskih sistemov držav članic EU (2004–2016)	99
Tabela E.1: Raejev indeks fragmentiranosti strankarskih sistemov držav članic EU (2004–2016)	100

KAZALO SLIK

Slika 2.1: Model socio-psihološkega glasovanja.....	25
Slika 4.1: Povprečna rast BDP (v %) v EU (2005–2016)	37
Slika 4.2: Povprečna stopnja brezposelnosti (v %) v EU (2005–2016)	39
Slika 5.1: Sprememba rezultata največjih vladnih strank v državah EU (2004–2016).....	48
Slika 5.2: Gibanje povprečne volilne podpore skrajno desnim strankam v državah članicah EU (v %) (2004–2016)	68
Slika 5.3: Gibanje povprečne volilne podpore skrajno levim strankam v državah članicah EU (v %) (2004–2016)	71

SEZNAM KRATIC

Kratice političnih strank (v oklepaju originalno ime)

ADDE (*Alliance for Direct Democracy in Europe*) – Zavezništvo za neposredno demokracijo v Evropi

AEMN (*Alliance européenne des mouvements nationaux*) – Zavezništvo evropskih nacionalnih gibanj

AfD (*Alternative für Deutschland*) – Alternativa za Nemčijo

APF (*Alliance for Peace and Freedom*) – Zavezništvo za mir in svobodo

AKEL (*Anorthotikó Kómma Ergazómenou Laouí*) – Progresivna stranka delovnega ljudstva

B.E. (*Bloco de Esquerda*) – Levi blok

BNP (*British National Party*) – Britanska nacionalna stranka

CDA (*Christen-Democratisch Appèl*) – Krščansko demokratska stranka

CDU (*Coligação Democrática Unitária*) – Enotna demokratična koalicija

CDU/CSU (*Christlich Demokratische Union Deutschlands/Christlich-Soziale Union in Bayern*) – Nemška krščanskodemokratska unija/Krščansko-socialna unija na Bavarskem

CD&V (*Christen-Democratisch en Vlaams*) – Krščanski demokrati in Flamci

CON (*Conservatives*) – Konservativci

CSV (*Chrëschtlech Sozial Vollekspartei*) – Krščansko socialna ljudska stranka

ČSSD (*Česká strana sociálně demokratická*) – Češka socialdemokratska stranka

DISY (*Dimokratikós Sinagermós*) – Demokratski zbor

DF (*Dansk Folkeparti*) – Danska ljudska stranka

DSSS (*Dělnická strana sociální spravedlnosti*) – Delavska stranka socialne pravičnosti

EACL (*European Anti-Capitalist Left*) – Evropska anti-kapitalistična levica

EAF (*European Alliance for Freedom*) – Evropsko zavezništvo za svobodo

EFDD (*Europe of Freedom and Direct Democracy*) – Evropa svobode in neposredne demokracije

EKRE (*Eesti Konservatiivne Rahvaerakond*) – Estonska konservativna ljudska stranka

EL (*European Left*) – Evropska levica

ENF (*Europe of Nations and Freedom*) – Evropa narodov in svobode

ENHL (*Enhedslisten – De Rød-Grønne*) – Rdeče-zeleno zavezništvo

FF (*Fianna Fáil*) – Vojaki usode

FG (*Fine Gael*) – Družina/Irsko pleme (Irska)

FG (*Front de gauche*) – Leva fronta (Francija)

FI (*Forza Italia*) – Naprej Italija

FIDESZ (*Fiatal Demokraták Szövetsége*) – Združenje mladih demokratov

FN (*Front national*) – Nacionalna fronta

FPÖ (*Freiheitliche Partei Österreichs*) – Svobodnjaška stranka Avstrije

GERB (*Graždani za evropejsko razvitie na Bălgarija*) – Državljeni za evropsko razvito Bolgarijo

GUE/NGL (*European United Left-Nordic Green Left*) – Evropska združena levica-Nordijska zelena levica

HDZ (*Hrvatska demokratska zajednica*) – Hrvaška demokratska skupnost

HL-SR (*Hrvatski laburisti – Stranka rada*) – Hrvaški laburisti – stranka dela

IU (*Izquierda Unida*) – Združena levica

KB (*Koalitsiya za Bulgaria*) – Koalicija za Bolgarijo

KESK (*Suomen Keskusta*) – Sredinska stranka
 KKE (*Kommounistikó Kómma Elládas*) – Komunistična stranka Grčije
 KNP (*Kongres Nowej Prawicy*) – Kongres nove desnice
 KPL (*Kommunistesch Partei Lëtzebuerg*) – Komunistična stranka Luksemburga
 KOK (*Kansallinen Kokoomus*) – Stranka nacionalne koalicije
 KPÖ (*Kommunistische Partei Österreichs*) – Komunistična stranka Avstrije
 KSČM (*Komunistická strana Čech a Moravy*) – Komunistična stranka Češke in Moravske
 KSS (*Komunistická strana Slovenska*) – Komunistična stranka Slovaške
 LAB (*Labour Party*) – Laburisti
 LAOS (*Laikós Orthodoxos Synagermós*) – Ljudski pravoslavni zbor
 LD (*La Destra*) – Desnica
 LDS (*Liberalna demokracije Slovenije*) – Liberalna demokracije Slovenije
 LN (*Lega Nord*) – Severna liga
 LPF (*Lijst Pim Fortuyn*) – Lista Pima Fortuyna
 LPR (*Liga Polskich Rodzin*) – Liga poljskih družin
 LSDP (*Lietuvos socialdemokratų partija*) – Socialdemokratska stranka Litve
 ĽSNS (*Ľudová strana – Naše Slovensko*) – Ljudska stranka – Naša Slovaška
 M (*Moderata samlingspartiet*) – Zmerna stranka
 MELD (*Movement for a Europe of Liberties and Democracy*) – Gibanje za Evropo svoboščin in demokracije
 MPF (*Mouvement pour la France*) – Gibanje za Francijo
 NA (*Nacionālā apvienība*) – Nacionalno zavezništvo
 NAT (*Partit Nazzjonalista*) – Nacionalistična stranka
 ND (*Nea Dimokratia*) – Nova demokracija
 NFSB (*Natzionalen Front za Spasenie na Bulgaria*) – Nacionalna fronta za rešitev Bolgarije
 NPD (*Nationaldemokratische Partei Deutschlands*) – Nacionaldemokratska stranka Nemčije
 ODS (*Občanská demokratická strana*) – Državlјanska demokratska stranka
 OP (*Obedineni Patrioti*) – Združeni domoljubi
 ÖVP (*Österreichische Volkspartei*) – Avstrijska ljudska stranka
 PàF (*Portugal à Frente*) – Naprej Portugalska
 PASOK (*Panellínio Sosialistikó Kínima*) – Panhelenistično socialistično gibanje
 PCF (*Parti communiste français*) – Francoska komunistična stranka
 PD (*Partito Democratico*) – Demokratska stranka
 PdCI (*Partito dei Comunisti Italiani*) – Stranka italijanskih komunistov

PiS (*Prawo i Sprawiedliwość*) – Zakon in pravičnost
 PO (*Platforma Obywatelska*) – Državlјanska platforma
 PP (*Parti populaire*) – Ljudska stranka (Belgija)
 PP (*Partido Popular*) – Ljudska stranka (Španija)
 PRC (*Partito della Rifondazione Comunista*) – Stranka komunistične prenovе
 PRM (*Partidul România Mare*) – Stranka velike Romunije
 PS (*Parti Socialiste*) – Socialistična stranka (Belgija)
 PS (*Perussuomalaiset*) – Finska stranka (Finska)
 PS (*Partido Socialista*) – Socialistična stranka (Porugalska)
 PSD (*Partido Social Democrata*) – Socialdemokratska stranka (Portugalska)
 PSD (*Partidul Social Democrat*) – Socialdemokratska stranka (Romunija)
 PSOE (*Partido Socialista Obrero Español*) – Španska socialistična delavska stranka
 PTT (*Partija tvarka ir teisingumas*) – Red in pravičnost
 PVDA+/PTB- (*Partij van de Arbeid van België/ Parti du Travail de Belgique*) – Delavska stranka Belgije
 PVV (*Partij voor de Vrijheid*) – Stranka za svobodo
 RE (*Eesti Reformierakond*) – Estonska reformna stranka
 S (*Socialdemokraterne*) – Socialni demokrati
 SAP (*Sveriges socialdemokratiska arbetareparti*) – Švedska socialdemokratska delavska stranka
 SD (*Socialni demokrati*) – Socialni demokrati (Slovenija)
 SD (*Sverigedemokraterna*) – Švedski demokrati (Švedska)
 SDKÚ-DS (*Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana*) – Slovaška demokratska in krščanska unija – Demokratska stranka
 SEL (*Sinistra Ecologia Libertà*) – Levica, ekologija, svoboda
 SF (*Sinn Féin*) – Mi sami
 SLD (*Sojusz Lewicy Demokratycznej*) – Demokratična leva zveza
 Smer–SD (*Smer–sociálna demokracia*) – Smer–socialna demokracija
 SNS (*Slovenská národná strana*) – Slovaška narodna stranka (Slovaška)
 SNS (*Slovenska nacionalna stranka*) – Slovenska nacionalna stranka (Slovenija)
 SP (*Socialistische Partij*) – Socialistična stranka
 SPD (*Socijaldemokratska partija Hrvatske*) – Socialdemokratska stranka Hrvaške (Hrvaška)
 SPD (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*) – Socialdemokratska stranka Nemčije (Nemčija)

SPF (*Socialistinis liaudies frontas*) – Socialistična ljudska fronta
 SPÖ (*Sozialdemokratische Partei Österreichs*) – Socialdemokratska stranka Avstrije
 SSO (*Strana svobodných občanů*) – Stranka svobodnih občanov
 SYRIZA (*Synaspismós Rizospastikís Aristerás*) – Koalicija radikalne levice
 TRS (*Stranka za trajnostni razvoj Slovenije*) – Stranka za trajnostni razvoj Slovenije
 TS-LKD (*Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai*) – Domoljubna unija – Litvanjski krščanski demokrati
 UKIP (*UK Independence Party*) – Neodvisna stranka Združenega kraljestva
 UMP (*Union pour un mouvement populaire*) – Unija za ljudsko gibanje
 V (*Venstre*) – Levo (Danska)
 V (*Vienotība*) – Enotnost (Latvija)
 VB (*Vlaams Belang*) – Flamski interes
 VLD (*Vlaamse Liberalen en Democraten*) – Flamski liberalci in demokrati
 VVD (*Volkspartij voor Vrijheid en Democratie*) – Ljudska stranka za svobodo in demokracijo
 XA (*Chrysí Avgí*) – Zlata zora
 ZL (*Združena levica*) – Združena levica

Kratice držav

AVS – Avstrija
 BEL – Belgija
 BOL – Bolgarija
 CIP – Ciper
 ČEŠ – Češka
 DAN – Danska
 EST – Estonija
 ITA – Italija
 FIN – Finska
 FRA – Francija
 IRS – Irska
 GRČ – Grčija
 HRV – Hrvaška
 LAT – Latvija
 LIT – Litva

LU – Luksemburg
MAD – Madžarska
MAL – Malta
NEM – Nemčija
NIZ – Nizozemska
POL – Poljska
POR – Portugalska
ROM – Romunija
SVK – Slovaška
SLO – Slovenija
ŠPA – Španija
ŠVE – Švedska
VB – Velika Britanija
ZDA – Združene države Amerike

Druge kratice

BDP – Bruto domači proizvod
ECB – Evropska centralna banka
EK – Evropska komisija
EU – Evropska unija
MDS – Mednarodni denarni sklad

1 UVOD

Ekonomija in politika sta med seboj tesno povezani področji. Politiki s svojimi ukrepi ekonomskih politik določajo smer in pogoje ekonomskega delovanja v posamezni državi, rezultati (ne)uspešnosti ekonomskih politik pa imajo pogosto pomemben vpliv na rezultate naslednjih volitev. Vpliv ekonomske uspešnosti države na rezultate volitev kljub temu ni bil v središču zanimanja prvih raziskovalcev, ki so preučevali dejavnike volilnega vedenja volivcev. Začetki modernega raziskovanja volilnega vedenja volivcev segajo v leto 1940, ko je skupina raziskovalcev pod vodstvom Paula Lazarsfelda preučevala volilno izbiro na ameriških predsedniških volitvah tega leta (Bartels 2008, 2). V naslednjih obdobjih se je v okviru volilnih študij razvila kopica različnih šol in teorij, ki se ukvarjajo s pojasnjevanjem volilnega vedenja volivcev ter dejavnikov, ki nanj vplivajo. Med njimi so najpomembnejše Michiganska šola (socio-psihološka šola), socialnostrukturalna šola – šola politične psihologije, teorija racionalne izbire, šola tematskega glasovanja in ekonomska teorija glasovanja (Krašovec 2007, 17–21).

Slednja povezuje področji ekonomije in politologije (Lewis-Beck in Paldam 2000, 113), njena temeljna predpostavka pa je, da volivci spremljajo ekonomske rezultate v državi in v primeru dobrih ekonomskih razmer nagradijo vladajoče stranke tudi na naslednjih volitvah oz. jih kaznujejo z neizvolitvijo v primeru slabih ekonomskih rezultatov (Key 1966; Fiorina 1981; Lewis-Beck 1988). Teorija ekonomskega glasovanja torej temelji na predpostavki, da volivci dojemajo vlado kot odgovorno za rezultate gospodarstva (Lewis-Beck in Paldam 2000, 113) in na podlagi preteklih ekonomskih rezultatov sklepajo zaključke o usposobljenosti vladajočih politikov (Duch in Stevenson 2005, 387) ter se na tej osnovi tudi odločajo na volitvah. Kot so pokazale nekatere predhodne empirične raziskave, ima ekonomsko glasovanje zelo pomemben vpliv na volilne rezultate in se lahko pri pojasnjevanju volilnega vedenja v celoti primerja s teorijami, ki postavljajo v ospredje dolgoročne dejavnike volilnega vedenja, kakor tudi s teorijo tematskega glasovanja (Duch in Stevenson 2008, 65).

Moč in oblika ekonomskega glasovanja se razlikujeta med državami in različnimi časovnimi obdobji. Za države članice Evropske unije (EU) je značilen raznolik zgodovinski razvoj in različne ureditve političnih sistemov ter posledično tudi zelo različne značilnosti strankarskih sistemov. Podobno velja tudi za ekonomske značilnosti držav ter raven ekonomskega razvoja, vendar pa za vse države EU velja, da so se ob konca leta 2008 soočile s poslabšanjem

ekonomske slike, v primerjavi s predhodnim obdobjem, zaradi globalne finančne in gospodarske krize. S tem se je povečala tudi možnost vpliva ekonomskih dejavnikov na volilno vedenje volivcev in s tem posledično na strankarske sisteme ter rezultate volitev, saj velja, da se pomen ekonomskega glasovanja še dodatno okrepi, kadar so ekonomski rezultati slabi in volivci zanje okrivijo aktualno vlado (Lewis-Beck in Paldam 2000, 118). Kot razkrivajo javnomnenjske raziskave Evrobarometra, so ekonomske tematike (tj. brezposelnost, ekonomska situacija in inflacija), poleg tematik priseljavanja ter zdravstvene in socialne varnosti, konstantno pri vrhu glavnih skrbi prebivalcev na nacionalni ravni, v času krize pa so v večini raziskav¹ zasedli celo prva tri mesta med tematikami, ki so državljanom povzročale največ skrbi (Evrobarometer 2017).

To je zlasti posledica dejstva, da so v časih krize, informacije o ekonomskih razmerah bolj dostopne širši javnosti, prav tako pa je to tudi čas, ko več ljudi dojema vpliv ekonomske situacije na njihovo osebno stanje (Singer 2011a). Posledično se poslabšanje ekonomskih dejavnikov odraža v večji politični nestabilnosti, okrepijo pa se tudi posledice ekonomskega glasovanja. Skladno s teorijo ekonomskega glasovanja, volivci v času splošnega ugodnejšega gospodarskega cikla in konjunktura, največjo vladno ter druge vladne stranke, ob percepciji slabšega ekonomskega vodenja, običajno »kaznujejo« tako, da glasujejo predvsem za glavno opozicijsko stranko. V času slabih ekonomskih razmer, kakršnih primer je bila zadnja finančna in gospodarska kriza, pa se poveča možnost, da volivci »kaznujejo« celotno politično elito ter vse etabliane politične stranke in svoj glas raje namenijo neetabliranim populističnim ter skrajnim strankam, tako iz levega, kakor iz desnega političnega pola, ali pa se volitev sploh ne udeležijo (Hernández in Kriesi 2014, 9).

Finančna in gospodarska kriza je konec leta 2008 države EU prizadela z različno intenzivnostjo. Najbolj je bil (z izjemo Malte) prizadet evropski jug, saj so v obdobju 2009–2014 v Grčiji zabeležili kar pet let z negativno gospodarsko rastjo, medtem ko v Španiji, Italiji ter na Portugalskem in Cipru po štiri leta (Eurostat 2017a). Močno so bile prizadete tudi države t. i. »Vzhodne Evrope«, ki so v EU vstopile po letu 2004 in za katere je sicer bila značilna bistveno višja stopnja nestabilnosti strankarskih sistemov kot v državah zahodne Evrope (Sikk 2005, 391), poleg tega pa tudi poseben zgodovinski razvoj, kar otežuje njihovo raziskovanje na podlagi konceptov, razvitih pretežno v zahodnih stabilnih

¹ V številkah izdaj: 71 (pomlad 2009), 73 (pomlad 2010), 74 (jesen 2010), 75 (pomlad 2011), 76 (jesen 2011), 77 (pomlad 2012), 78 (jesen 2012), 79 (pomlad 2013), 80 (jesen 2013) in 81 (pomlad 2014).

demokracijah (Saarts 2011, 83), kakršen je tudi koncept ekonomskega glasovanja. Po podatkih Eurostata so države Vzhodne Evrope v letu 2009 beležile v povprečju kar 7,6-% negativno gospodarsko rast. Prav različni intenziteta in narava krize v različnih delih EU ter hkrati zelo podobna smer ekonomskega razvoja od velike širitve EU leta 2004 dalje, ki jo je zaznamovala gospodarska rast do prve polovice leta 2008 in nato gospodarska kriza, predstavljata primerno podlago za primerjavo vpliva ekonomskih dejavnikov na volilno vedenje ter značilnosti strankarskih sistemov v celotnem gospodarskem ciklu in različnih skupinah držav v EU.

1.1 Namen in cilji

V magistrskem delu smo najprej umestili teorijo ekonomskega glasovanja v okviru teorij volilnega vedenja volivcev in predstavili njene temeljne teoretske predpostavke ter značilnosti. V nadaljevanju smo analizirali vpliv in intenzivnost ekonomskega glasovanja na volitvah v državah EU v obdobju od njene največje širitve v zgodovini (1. maja 2004) do konca leta 2016. Vse to z namenom, da bi preučili vpliv ekonomskega glasovanja na rezultate volitev v različnih obdobjih gospodarskega cikla in ugotovili, na kakšen način so ekonomske razmere vplivale na razplete volitev. Zadnja globalna finančna in gospodarska kriza je dodobra vplivala na življenje številnih prebivalcev v EU ter zaznamovala družbeno-politično življenje v zadnjih letih. Eden izmed ključnih namenov magistrskega dela je zato podrobno analizirati vpliv ekonomskih dejavnikov na rezultate volitev v različnih skupinah držav v EU v času globalne finančne in gospodarske krize ter analizirati njen vpliv na druge značilnosti strankarskih sistemov držav članic EU v tem obdobju, kot so uspeh skrajnih in/ali populističnih strank, volatilitnost in fragmentiranost strankarskih sistemov.

Cilj magistrskega dela je ugotoviti, ali obstaja povezava med ekonomskimi dejavniki in volilnimi rezultati strank ter kakšna je njena morebitna moč. V ta namen so najprej kritično soočene različne teorije in šole, ki pojasnjujejo volilno vedenje, s poudarkom na teoriji ekonomskega glasovanja. V tem delu je ključni cilj teoretska utemeljitev in pojasnitev zastavljenih hipotez. V nadaljevanju je cilj, na podlagi empirične raziskave, ugotoviti, kako so na rezultate največjih vladnih strank v preučevanih državah vplivale splošne ekonomske razmere in kakšen vpliv so imeli na rezultate volitev v preučevanem obdobju izbrani makroekonomski kazalniki (stopnja gospodarske rasti, stopnja brezposelnosti in inflacija). Cilj je tudi ugotoviti, ali se je ekonomsko glasovanje okrepilo v času finančne in gospodarske

krize ter če se tovrstni vpliv ekonomskih dejavnikov razlikuje med državami, ki jih je gospodarska kriza bolj (vzhodni in južni del EU) ali manj prizadela (ostali del EU). Cilj magistrskega dela je tudi ugotoviti, ali je poslabšanje ekonomskih razmer imelo za posledico povečan uspeh skrajnih in/ali populističnih političnih strank in ali sta se povečali volatilitnost ter fragmentiranost strankarskih sistemov.

1.2 Hipoteze

V magistrskem delu smo preverili več hipotez. Prva splošna hipoteza izhaja neposredno iz teorije ekonomskega glasovanja in pravi:

H1: *Rezultat največjih vladnih strank na volitvah je bil odvisen od preteklih ekonomskih rezultatov.*

Iz prve splošne hipoteze izhaja tudi druga hipoteza, ki se nanaša na vpliv ekonomskih dejavnikov na rezultat največjih vladnih strank v času finančne in gospodarske krize. O povečanju pomena ekonomskega glasovanja v času gospodarske krize v svojih delih piše Singer (Singer 2011a; Singer 2011b), že pred leti pa sta do podobnega zaključka, na podlagi analize danskih volitev, prišla tudi Nannestad in Paldam (1997), ki sta ugotovila, da se pomen ekonomskih dejavnikov na volilno vedenje ter rezultate vladnih strank poveča v času slabih ekonomskih razmer, ko se lahko okrepi tudi moč populističnih in/ali skrajnih strank z obeh političnih polov (Hernández in Kriesi 2014, 9).

Druga in tretja hipoteza sta zato:

H2: *V času finančne in gospodarske krize se je vpliv ekonomskih dejavnikov na rezultat največjih vladnih strank povečal.*

H3: *V času finančne in gospodarske krize se je povečala moč populističnih in/ali skrajnih strank.*

Poslabšanje makroekonomskih kazalnikov bi lahko imelo tudi vpliv na druge značilnosti strankarskih sistemov, predvsem na volatilitnost in fragmentiranost strankarskih sistemov, saj

velja, da ima lahko poslabšanje ekonomske situacije vpliv na povečano volatilitnost (Tóka 1997, 10) in fragmentiranost strankarskih sistemov (Calvo in drugi 2017, 165). Četrta hipoteza je zato:

H4: *V času finančne in gospodarske krize sta se povečali volatilitnost ter fragmentiranost strankarskih sistemov.*

V magistrskem delu so nas zanimale tudi morebitne razlike med državami EU. Kriza je najbolj prizadela države evropskega juga pa tudi države Vzhodne Evrope, za katere je poleg tega značilna nestabilnost in poseben razvoj strankarskih sistemov (Sikk 2005; Deegan-Krause in Haughton 2015). Zaradi omenjenih dejstev je bilo pričakovati večji vpliv ekonomskega glasovanja v času krize v državah Južne in Vzhodne Evrope, zato je zadnja hipoteza:

H5: *V času finančne in gospodarske krize je bil vpliv ekonomskih dejavnikov na volitve in strankarske sisteme največji v državah članicah EU iz Južne ter Vzhodne Evrope.*

1.3 Raziskovalne metode in tehnike

V magistrskem delu je bila uporabljena kombinacija kvalitativnih in kvantitativnih raziskovalnih metod. V prvem, teoretičnem delu je bila uporabljena predvsem deskriptivna metoda. Da bi tematiko ustrezno teoretsko predstavili, smo izvedli sekundarno analizo pisnih virov, predvsem različnih knjig, zbornikov in znanstvenih člankov, ki obravnavajo področje vpliva ekonomskih dejavnikov na volilna vedenja volivcev ter značilnosti strankarskih sistemov.

V empiričnem delu je bil poudarek na uporabi kvantitativnih metod. Najpogostejši način za preverjanje vloge ekonomskih dejavnikov na volilno vedenje je prek merjenja podpore vladi ob različnih ekonomskih situacijah (Edwards in drugi 1995; Abramson in drugi 2007). Na ta način smo preverili volilno podporo največjim vladnim strankam v različnih obdobjih ekonomskega cikla in v različnih skupinah držav, ki so se soočale z različnim ekonomskim položajem. Za analizo povezanosti med ekonomsko situacijo v državah in rezultati volitev so bili uporabljeni trije, v splošni javnosti najbolj poznani in uporabljeni makroekonomski

kazalniki: stopnja rasti bruto družbenega prihodka oz. stopnjo gospodarske rasti, stopnja brezposelnosti ter stopnja inflacije. Omenjene kazalnike smo nato prek izračuna Spearmanovega koeficienta korelacije uporabili za analizo povezanosti z rezultati največjih vladnih strank v obdobju od 1. 5. 2004 do konca leta 2016. Na ta način so bile v analizo vključene tudi članice EU iz Vzhodne Evrope, analiza pa je tako tudi zajela celotni ekonomski cikel, saj je prvo obdobje v večjem delu EU zaznamovalo dobro ekonomsko stanje, med tem ko je leta 2009 pretežni del držav EU pristal v recesiji in se je naslednja leta soočal s posledicami finančne in gospodarske krize. To pomeni, da je bila v magistrskem delu uporabljena tudi longitudinalna metoda, magistrsko delo pa je primerjalna študija v katero so bile vključene vse države EU. Ugotovitve analize so bile na koncu soočene s teoretičnimi izhodišči magistrskega dela.

Drugi pogosti način za preverjanje pomena ekonomske situacije na volilno izbiro volivcev je prek anketiranja volivcev oz. prek raziskav javnega mnenja. V ta namen so bili za drugi del magistrskega dela, ki obravnava tudi vpliv gospodarske krize na strankarske sisteme držav EU, analizirani tudi podatki Evrobarometra, v okviru katerega prebivalce EU sprašujejo o njihovih glavnih skrbih na nacionalni ravni, saj nekatera predhodna znanstvena dela (npr. Singer 2013, 404) dokazujejo, da ima ekonomski položaj in rezultati dotedanje vlade večji vpliv na (ne)podpore vladi, kadar so ekonomske tematike v ospredju zanimanja javnosti. Da bi ugotovili vpliv ekonomskih dejavnikov še na nekatere druge značilnosti strankarskih sistemov, smo zatem tudi izračunali povprečne volilne podpore skrajnim strankam iz obeh ideoloških polov, Pedersenov indeks volatilnosti in Raejev indeks fragmentiranosti.

1.4 Struktura

Magistrsko delo je sestavljeno iz več poglavij in podpoglavij. Uvodni del je namenjen predstavitvi raziskovalnega področja, namenov in ciljev magistrskega dela, hipotez ter raziskovalnih metod in tehnik, uporabljenih pri raziskovanju tematike ter preverjanju postavljenih hipotez. Uvodnemu delu sledi teoretični del, katerega poudarek je v prvem delu na teoretični predstavitvi šol volilnega vedenja. V nadaljevanju teoretičnega dela sledi podrobnejša predstavitev teorije ekonomskega glasovanja, njenih temeljnih spoznaj, predpostavk in dejavnikov, ki vplivajo na njeno pojasnjevalno moč volilnega vedenja volivcev. Temu sledi teoretična umestitev povezave med ekonomijo in politiko ter teoretična

pojasnitev vpliva najpomembnejših makroekonomskih kazalnikov na volilne rezultate največjih vladnih strank. V nadaljevanju sledi teoretska opredelitev vpliva slabih ekonomskih razmer na rezultate največjih vladnih strank ter predstavitev glavnih značilnosti zadnje finančne in gospodarske krize. Ob koncu teoretskega dela so predstavljene še ugotovitve o vplivu poslabšanih ekonomskih razmer na volilno podporo skrajnih in/ali populističnih strank ter volatilitet in fragmentiranost strankarskih sistemov.

V empiričnem delu so predstavljeni rezultati analize podatkov o ekonomskem glasovanju v EU. V prvem delu so predstavljeni rezultati analize rezultatov največjih vladnih strank v celotnem preučevanem obdobju. Temu sledi prikaz in interpretacija rezultatov analize povezanosti rezultatov največjih vladnih strank in različnih ekonomskih dejavnikov. V drugi polovici empiričnega dela je predstavljena analiza vpliva zadnje finančne in gospodarske krize na rezultate skrajnih in/ali populističnih strank ter s pomočjo izračunov Pedersenovega indeksa volatilitet in Raejevega indeksa fragmentiranosti še vpliv na strankarske sisteme držav članic EU. Empiričnemu delu sledi sklep, v katerem so ovrednotene postavljene hipoteze in kritično soočeni rezultati lastnega raziskovalnega dela s predstavljenimi teoretičnimi izhodišči. Na koncu so po seznamu literature dodane še priloge.

2 ŠOLE IN TEORIJE VOLILNEGA VEDENJA

Volitve predstavljajo osnovno in ključno obliko politične participacije prebivalstva v vsaki demokratični družbi ter osrednje orodje demokratične izbire predstavnikov ljudstva in nadaljnjega imenovanja oblasti. Kot nepogrešljivi element vsake demokratične predstavniške ureditve so volitve predmet raziskav različnih družboslovnih znanosti že od 19. stoletja dalje. Pri tem sta se, glede na predmet raziskovanja, oblikovali dve glavni smeri. Prva se ukvarja zlasti z institucionalnimi teorijami, ki se ukvarjajo z vprašanji volilnih izbir in učinkov volilnega sistema oz. volilnih pravil, druga pa s teorijami volilnega vedenja (Kustec - Lipicer in Toš 2013, 503).

Volilno vedenje je periodična oblika individualnega političnega delovanja, prek katerega posameznik običajno vstopa v najbolj neposreden stik s političnim sistemom, prek aktivnega ali pasivnega sodelovanja v volilnem procesu, z namenom dosega zanj željenega političnega rezultata (Mohan in Negi 2005, 100).

V okviru preučevanja volilnega vedenja so se skozi zgodovino razvile številne teorije in šole, ki skušajo pojasniti različne dejavnike, ki vplivajo na volilno izbiro volivcev ter pojasniti pomembnost teh dejavnikov. Kot pravi Krašovec (2007, 17–18) so najpomembnejše med njimi:

- socialnostrukturalna šola oz. šola politične sociologije;
- michiganska šola oz. socio-psihološka šola;
- teorija racionalne izbire;
- šola t. i. tematskega glasovanja;
- ekonomska teorija glasovanja.

2.1 Socialnostrukturalna šola

Najstarejša izmed šol volilnega vedenja je socialnostrukturalna šola oz. šola politične sociologije, pogosto imenovana tudi columbijska šola – po univerzi Columbia v ameriški zvezni državi Ohio –, kjer je raziskovalna skupina pod vodstvom Paula Lazarsfelda na vzorcu 600 anketirancev preučevala volilno vedenje volivcev na ameriških predsedniških volitvah leta 1940. Domnevali so, da je volilna izbira individualizirano dejanje posameznika, na katero

vplivata zlasti njegova osebnost in izpostavljenost medijem. V analizi so ugotovili, da temu ni tako, temveč da je glavni dejavnik, ki vpliva na volilno izbiro posameznika, družbena skupina, ki ji pripada. Velika večina sodelujočih v raziskavi ni spremenila volilne izbire tekom volilne kampanje, njihovo volilno vedenje pa je bilo možno natančno napovedati ob upoštevanju njihovega družbeno-ekonomskega statusa, religije in kraja prebivališča (Antunes 2010, 146–49). Kot pravi Della Porta (2003, 142) je glasovanje resda individualna drža, vendar je pod močnim vplivom prevladujočih vrednot in pravil v različnih družbenih skupinah. Posameznik politično razmišlja, tako kot družbeno biva. Družbene značilnosti posameznika so skladno s socialnostrukturno šolo tiste, ki opredeljujejo njegove politične preference (Lazarsfeld in drugi 1944, 27).

V nadaljnjih raziskavah so potrdili in podkrepili začetne ugotovitve, da pripadniki homogenih družbenih skupin izbirajo podobne kandidate in to v daljšem časovnem obdobju (Evans 2004, 23). Pripadnost določeni družbeni skupini pomembno določa politične preference posameznika. Pomemben razlog temu je, da posamezni politični subjekti zagovarjajo stališča in interese, ki jih pripadniki posamezne družbene skupine vidijo kot njim lastne (Jovanoski in Sarlamanov 2014, 17–18).

Evans (2004, 43) navaja naslednje vzroke vpliva družbe na volilno izbiro posameznika:

- družbeni kontekst, v katerem je posameznik odraščal in bil socializiran, ga zaznamuje z različnimi vrednotami, verovanji, vedenji itd., ki imajo vpliv na posameznikovo politično prepričanje ter volilno izbiro;
- vsak posameznik (lahko tudi zgolj nezavedno) pripada različnim družbenim skupinam na podlagi starosti, spola, izobrazbe, poklica itd. Znotraj skupin prihaja do interakcij in oblikovanj sorodnih razmišljanj ter stališč;
- politične stranke pri nagovarjanju volivcev ciljajo na določene družbene skupine in družbene skupine, ki jim posameznik pripada, uporabljajo kot osnovo za njihovo podporo;
- med različnimi družbenimi skupinami poteka tekmovanje za redke ekonomske, kulturne in družbene dobrine. Družbene skupine se zato v okviru omenjenega boja mobilizirajo okrog političnih strank, ki so jim bolj naklonjene.

Čeprav se je socialnostrukturna šola razvila v ZDA, so raziskovalci podobno pomen teh dejavnikov na volilno vedenje potrdili tudi v Evropi. Britanski raziskovalci so kot pomemben

dejavnik volilnega vedenja opredelili razredno pripadnost posameznikov, poleg tega pa tudi njihov spol, starost in versko pripadnost (Denver in Hands 1992, 2). Lipset in Rokkan (1967) sta kot temelj družbeno determiniranega glasovanja v zahodnoevropskih državah izpostavila družbene cepitve. Pri svoji analizi sta izhajala iz zgodovinskega in makro sociološkega pristopa, ki vidi strankarske sisteme v zahodnoevropskih državah kot odraz zgodovinskih družbenih delitev, s koreninami v nacionalnih revolucijah ter industrijski revoluciji. Tovrstne delitve postanejo pomembne politične delitve, ko različne družbene skupine razvijejo percepcijo teh razlik in se jih zato posledično institucionalizira v politične sisteme in postanejo tudi vir volilnega vedenja (Antunes 2010, 152).

Kot je razvidno iz Tabele 2.1, sta prvi dve izmed prelomnic, na podlagi katerih so se razvili zametki družbenih cepitev, ki predstavljajo zgodovinsko osnovo družbeno pogojenega glasovanja v Evropi, posledici oblikovanja nacionalnih držav oz. nacionalnih revolucij. Delitev med središčem in obrobjem se nanaša na spopad med osrednjo kulturo oblikovanja nacije in v pokrajinah ali obrobju vse bolj razširjenim odporom podrejenega prebivalstva, raznolikega po narodnosti, jeziku ali veri (Della Porta 2003, 128). Jezikovna pripadnost predstavlja še vedno pomemben dejavnik volilne izbire v Belgiji in Švici (Evans 2004, 46). Razkol država/cerkev se nanaša na spopad med državo oz. nacijo, ki je centralizirala, uniformirala in mobilizirala ter cerkvijo, s svojimi korporativnimi in zgodovinsko uveljavljenimi interesi (Della Porta 2003, 128). Vera pomembno vpliva na volilno izbiro v številnih državah, npr. Avstriji, Italiji, Švici, Belgiji in Franciji, med tem ko ima manjši vpliv v reformiranih nordijskih državah ter Angliji, saj je bila v teh državah državna religija integralni del države, zaradi česar se niso razvile močne družbene delitve na podlagi religije (Evans 2004, 46–48).

Tabela 2.1: Politično pomembne družbene prelomnice

Korenine	Razkoli	Tip strank	Predmet konflikta
Oblikovanje nacionalne države	Središče/obrobje	Regionalni	Jezik
	Država/Cerkev	Klerikalci/liberalci	Vzgoja
Industrijska revolucija	Mesto/podeželje	Kmetje	Carinske pregrade
	Delo/kapital	Konservativci/socialisti	Socialna država

Vir: Della Porta (2003, 128).

Drugi dve poglavitni cepitvi oz. prelomnici izvirata iz časa industrijske revolucije. Le-ta je s seboj prinesla spopad med agrarnimi interesi podeželja in prihajajočim razredom industrijskih podjetnikov ter med lastniki in delodajalci (kapitalom) ter najemniki, dninarji in delavci (delom) na drugi strani (Della Porta 2003, 128). Delitev na podeželje in mesto ima pomembno vlogo na volilno izbiro zlasti v nordijskih državah, med tem ko razredna delitev pomembno vpliva na politične preference v Veliki Britaniji, Franciji in Italiji (Evans 2004, 50).

2.2 Michiganska šola oz. socio-psihološka šola

Michiganska šola oz. socio-psihološka šola temelji na delu »*The American Voter*«, izdanem leta 1960. V njem so avtorji Angus Campbell, Philip Converse, Warren Miller in Donald Stokes analizirali volilno izbiro na ameriških predsedniških volitvah leta 1948 in 1956 ter ugotovili, da je bilo osnovno vodilo večine volivcev pri njihovem volilnem izboru strankarska identifikacija (Evans 2004, 24). Kot so ugotovili, obstaja močna dolgoročna psihološka povezanost številnih volivcev z dvema glavnima ameriškima strankama in to tudi med volivci, ki niso vključeni v katero izmed strank, in ki ne sodelujejo pri strankarskih aktivnostih. Gre za čustveno navezanost posameznika na stranko, ki se je razvila v času socializacije od otroštva do adolescence, ko je posameznik ponotranjil vedenja in vrednote svojih staršev ter s tem oblikoval svoje volilno vedenje (Evans 2004, 24).

Michiganska šola predstavlja povezavo med družbeno determiniranim glasovanjem in psihološkimi dejavniki, ki vplivajo na politično identifikacijo. Le-ta predstavlja psihološko stanje, ki posamezniku oblikuje okvir, skozi katerega gleda na politiko in ob tem oblikuje politična stališča (Denver in Hands 1992, 7).

Kljub temu pa ljudje lahko tekom svojega življenja spremenijo svoja stališča in strankarske preference. Evans (2004, 25) kot enega izmed poglavitnih dejavnikov tovrstne spremembe izpostavlja prehod v drug družbeni razred in s tem povezano spremembo družbenega konteksta, kot ga vidi posameznik.

Michiganska šola je poleg socialno strukturne šole glavni predstavnik teorij, ki pri razlagi volilnega vedenja volivcev, v prvi plan postavlja dolgoročne dejavnike. Za dolgoročne dejavnike velja, da so informacije in premisleki volivcem znani še pred uradnim začetkom

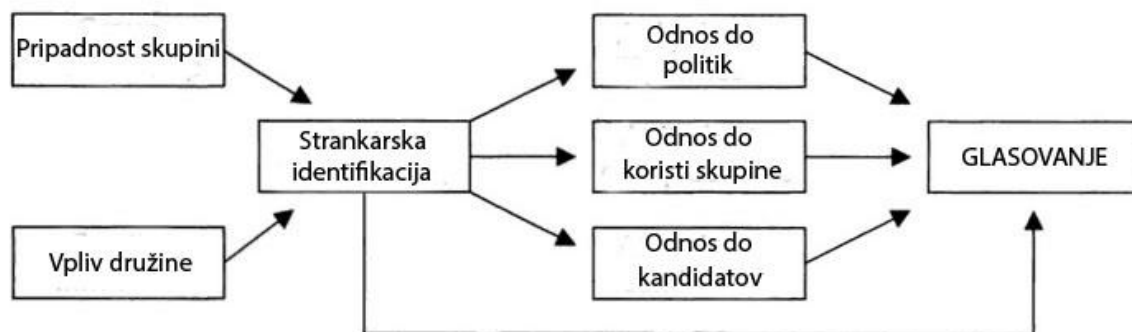
volilne kampanje (Box-Steffensmeier in Kimball 1999, 1). Michiganski šoli so kasneje zaradi kritik na račun njene pojasnjevalne moči začeli dodajati tudi elemente kratkoročnih dejavnikov volilnega vedenja, ki poudarjajo pomen informacij, ki jih volivci pridobijo tekom volilne kampanje (Box-Steffensmeier in Kimball 1999, 1).

Kot je razvidno iz Slike 2.1, Harrop in Miller (v Evans 2004, 26–27) izpostavljata tri ključne kratkoročne dejavnike, ki lahko vplivajo na to, da posameznik voli v nasprotju z njegovo strankarsko identifikacijo:

- Odnos do kandidatov. Pri vsakih volitvah ima pomembno vlogo pri pridobivanju glasov osebnost kandidatov in njihova percepcija v očeh volivcev. Volivec se lahko identificira s stranko, vendar izrazito ne mara njenega kandidata na posameznih volitvah in ji zato ne nameni svojega glasu. Seveda je lahko tudi obratno in osebnostne lastnosti in kvalitete kandidata stranke, s katero se posameznik ne identificira, volivca kljub temu prepričajo, da glasuje zanj.
- Odnos do politik. V primeru, da se pred volitvami v programu stranke, s katero se posameznik identificira, pojavijo elementi, s katerimi se volivec ne strinja in jih dojema negativno, lahko zaradi tega ne nameni glasu za stranko, s katero se sicer identificira. Prav tako lahko glasuje za drugo stranko tudi v primeru, ko se izjemno strinja z določeno politiko te stranke na nekem področju, kar ga prepriča, da glasuje zanj.
- Odnos do koristi skupine. Posameznik se lahko odloči, da ne bo glasoval za stranko, s katero se identificira, kadar bo čutil, da so ogrožene koristi neke skupine, ki ji pripada. To so lahko sindikati, etnične, verske, jezikovne ali katerekoli družbene skupine, ki imajo lahko koristi ali težave, zaradi v programu napovedanega delovanja stranke.

Vsi trije kratkoročni dejavniki so sicer delno determinirani s strankarsko identifikacijo in posredno z istimi dejavniki socializacije, ki določajo tudi strankarsko identifikacijo. Običajno zato odnos do kandidatov, strank in koristi skupine sovпада s strankarsko identifikacijo, s tem pa dolgoročni dejavniki volilnega vedenja ohranjajo glavno vlogo v modelu (Evans 2004, 27).

Slika 2.1: Model socio-psihološkega glasovanja

Vir: Evans (2004, 27).

2.3 Teorija racionalne izbire

Teorija racionalne izbire izvira iz kombinacije teorij družbenega delovanja in ekonomskih teorij racionalnosti (Evans 2004, 69) ter predvideva obstoj racionalnega volivca, ki na volitvah izbere tisto stranko, ki maksimizira njegove osebne ekonomske koristi (Heywood 1997, 227). Kot je v knjigi »*An Economic Theory of Democracy*«, ki je bila izdana leta 1957, zapisal Anthony Downs (1957, 5), ki velja za začetnika teorije racionalne izbire, racionalni volivec sledi svojim ciljem in pri tem poskuša po svojih najboljših zmožnostih porabiti kar se da malo vložkov ter pridobiti kar se da veliko koristi. Tako naj bi tudi vsaka volilna izbira imela svoje stroške ter koristi, volivci pa naj bi, podobno kot na ekonomskem trgu, tehtali med stroški in koristmi, ki jim jih prinaša udeležba na volitvah in primerjali koristi, ki jim jih ponujajo različne alternative ter za tem na podlagi pričakovanih koristi, izbrali stranko, ki jim po njihovi oceni prinaša največji pričakovani dobiček (Aldrich 1993, 248; Evans 2004, 69–70). V primeru, da so stroški udeležbe na volitvah večji od morebitnih koristi, ali pa da so pričakovane koristi ob zmagi vladne ali opozicijske stranke enake oz. kadar racionalni volivec oceni, da bo na eni strani njegov preferirani kandidat z veliko gotovostjo zmagal, ali pa po drugi strani nima skoraj nobenih možnosti za uspeh in zato ni verjetno, da bi njegov glas imel kakršenkoli vpliv na razplet volitev, se volitev ne udeleži (Blais 2000, 1).

Da bi teorija racionalne izbire uspešno pojasnjevala volilno vedenje, Evans (2004, 71) izpostavlja, da morajo biti izpolnjeni naslednji kriteriji:

- posameznik se mora biti zmožen odločiti med več ponujenimi alternativami;

- posameznik mora biti sposoben razvrščati alternative;
- alternative morajo biti razvrščene od najboljše do najslabše;
- posameznik mora vedno izbrati zanj najboljšo alternativo;
- posameznik mora pod istimi pogoji v vseh časovnih obdobjih izbrati enako alternativo.

Omenjeni pogoji predpostavljajo, da ima volivec na voljo vse potrebne informacije za volilni izbor. Za popolno delovanje teorije pa morajo poleg posameznika racionalno delovati tudi stranke. Le-te morajo prav tako poskušati maksimizirati svoje koristi, ki pa izvirajo iz prestiža, moči in oblasti, ki si jo pridobijo z glasovi volivcev. Da bi prišle na oblast oz. jo ohranile, se morajo stranke odzivati na preference in pričakovanja volivcev oz. zagotavljati stopnjo pričakovane koristi za volivce, ki so jo obljubljali v predvolilnem obdobju (Evans 2004, 72). Stranke imajo torej v teoriji racionalne izbire podobno vlogo kot podjetja v tržnem gospodarstvu. Ta poskušajo izoblikovati produkt, ki jim bo prinesel največ dobička, medtem ko stranke poskušajo izoblikovati politike, ki jim bodo prinesle kar se da veliko glasov na volitvah (Downs 1957, 295–96).

2.4 Šola tematskega glasovanja

Povečevanje družbenega pluralizma in individualizma ter zmanjševanje pojasnjevalne moči volilnega vedenja s šolami, ki so dajale primarno pozornost pripadnosti družbenim skupinam in strankarski identifikaciji, je sprožilo nastanek šole tematskega glasovanja (Heywood 1997, 226). Šola tematskega glasovanja izpostavlja pomen aktualnih tematik na volilni izbor in pravi, da bo volivec glasoval za tisto stranko oz. kandidata, ki ima enako stališče o neki tematici kot on (Evans 2004, 94).

Denver (1989, 72–73) izpostavlja naslednje pogoje, da lahko volivca opredelimo kot tematskega volivca:

- volivec se mora zavedati tem, ki se ga dotikajo;
- volivec mora imeti vzpostavljeno svoje stališče do določene tematike;
- volivec mora prepoznati različne stranke kot zagovornice različnih politik na področju te tematike;
- volivec mora glasovati za stranko, katere program na področju te tematike se najbolj približa njegovemu stališču

Za obstoj tematskega glasovanja je pomembno, da imajo kandidati jasno izoblikovana stališča do politik, ki se morajo med seboj razlikovati. Večja, kot sta ideološka razlika med kandidati in razcepi v njihovih stališčih do istih politik, večji je tudi pričakovani vpliv tematskega glasovanja na volilno vedenje volivcev (Highton 2010, 455).

Kandidati in stranke lahko poskušajo spodbuditi tematsko glasovanje prek strateškega izpostavljanja določenih, zanje ugodnih tematik in z informiranjem volivcev o njihovih stališčih do njih. Kot je pokazala raziskava Petersona (2009) se v času volilne kampanje poveča zavedanje volivcev o stališčih kandidatov do posameznih tematik, s čimer se povečuje tudi verjetnost tematskega glasovanja. Na odločitev volivca tako lahko vpliva izpostavljanje t. i. stranki lastnih tematik² ali pa rezultati vlade na drugih, v kampanji izpostavljenih področjih (Curry in Herrnson 2011, 284–85).

2.5 Ekonomska teorija glasovanja

Ena izmed tematik, ki pogosto pomembno zaznamuje predvolilno dogajanje in volilno izbiro, je tudi ekonomija. Osnovna ekonomska teorija glasovanja temelji na t. i. hipotezi odgovornosti, ki pravi, da volivci dojemajo vlado odgovorno za ekonomski položaj v državi (Lewis-Beck in Paldam 2000, 114). Volivci naj bi spremljali ekonomsko dogajanje v državi, ga ocenjevali in na podlagi ocene njegove uspešnosti oblikovali svoje volilne preference ter s tem nagradili ali kaznovali vladajočo stranko (Lewis-Beck in Paldam 2000, 119). Ekonomske razmere vplivajo na rezultat volitev prek povečevanja ali zniževanja verjetnosti, da bodo volivci, v skladu z njihovo oceno ekonomskega stanja v državi, podprli trenutno vladajočo (Tucker 2006, 10). Model torej predstavlja agentsko razmerje med volivci in politiki. Volivci so principal in imajo moč, da nagradijo ali kaznujejo svoje agente (politike) glede na to, kako ekonomsko uspešno po njihovi oceni vodijo državo (Duch 2001, 895).

Kot poudarjata Lewis-Beck in Paldam (2000, 118), lahko volivci ocenjujejo ekonomsko uspešnost vladajočih na dva načina:

- sociotropsko (evalvacija splošnega nacionalnega ekonomskega stanja),
- egotropsko (evalvacija osebnega finančnega položaja).

² Volivci imajo (še zlasti v dvostrankarskem sistemu, kot je ameriški) pogosto večinsko percepcijo, da je posamezna stranka bolj kompetentna pri oblikovanju politik na posameznem področju kot druga (Herrnson in Curry 2011, 284).

Lewis-Beck (1986, 315) je ugotovil, da imajo osebne finančne okoliščine volivcev v Veliki Britaniji, Franciji, Nemčiji in Italiji zelo majhen ali pa ničel vpliv na njihovo volilno izbiro. Do podobnega zaključka je v kasnejših analizah prišla tudi večina drugih avtorjev, ki se v večini strinjajo, da je ocena splošnega ekonomskega stanja bistveno boljši indikator ekonomskega glasovanja volivcev kot pa ocena njihovega osebnega finančnega položaja³ (Godbout in Bélanger 2007, 541). Splošno ekonomsko stanje je namreč bistveno bolj neposredno odvisno od političnih odločitev vlad kot osebno finančno stanje, ki je bolj odvisno od osebnih prizadevanj, kvalifikacij, osebnosti in drugih okoliščin (Carlin in Singer 2013, 731).

Začetki raziskovanja ekonomskega glasovanja so večino pozornosti namenjali zgolj preteklim ekonomskim rezultatom, vendar pa kot poudarjata Carlin in Singer (2013, 730) danes velja, da volivci lahko glede na časovni pogled ekonomsko glasujejo:

- retrospektivno (glasovanje na podlagi ocene uspeha preteklega ekonomskega delovanja vladajočih),
- prospektivno (glasovanje na podlagi pričakovanj o prihodnjem ekonomskem uspehu države pod vodstvom kandidatov na volitvah).

Retrospektivni volivci pod pogojem, da na njihovo volilne odločitve ne vplivajo ideologije, ali povezave s strankami, dojemajo volitve kot referendum o (ekonomskem) stanju v državi in v skladu z njim tudi glasujejo (Fiorina 1981, 36). Pretekli ekonomski rezultati predstavljajo jasen signal o kompetentnosti trenutne vlade in, ob predpostavki stabilnega oblikovanja ekonomskih politik posameznih strank, tudi napoved njihovega prihodnjega delovanja (Jordahl 2006, 253). Ekonomsko glasovanje na podlagi prospektivnega ocenjevanja ekonomskih politik je močno zlasti v začetni fazi volilnega cikla, medtem ko proti koncu volilnega cikla pridobi na pomenu retrospektivni pogled (Carlin in Singer 2013, 732). Rezultati analiz so pokazali različne rezultate glede pomembnosti retrospektivnega in prospektivnega glasovanja. Lewis-Beck in Paldam (2002, 114) sta zato zaključila, da volivci bolj reagirajo na pretekla ekonomska dogajanja kot na pričakovanja v prihodnosti, vendar je razlika majhna.

³ Kot opozarjata Carlin in Singer (2013, 730) to ne velja za najmanj razvite države, kjer je vpliv egotropskega glasovanja večji od sociotropskega glasovanja.

Kot pravi Weschle (2013, 40), obstajata dva vidika ekonomskega glasovanja. Prvi je klasični vidik ekonomskega glasovanja, kjer volivci, skladno z ekonomskimi razmerami nagradijo ali kaznujejo vladajočo stranko oz. stranke, drug vidik ekonomskega glasovanja pa predstavlja verjetnost, da se posameznik (ne) bo udeležil volitev. Kadar je število strank majhno (kot denimo v dvostrankarskem sistemu v ZDA), predstavlja slednji vidik tudi do ene tretjine celotnega ekonomskega glasovanja. V večstrankarskih sistemih, kakršni prevladujejo v Evropi, je ekonomsko glasovanje v obliki spremenjene verjetnosti udeležbe na volitvah manjše, vendar kljub temu tovrsten vidik presega 10 % celotnega ekonomskega glasovanja.

Kot ugotavljata Duch in Stevenason (2008, 65) je pojasnjevalna moč ekonomskega glasovanja povsem primerljiva z ostalimi teorijami volilnega vedenja. V primerjavi z vplivom strankarske identifikacije in družbenih cepitev na volilno vedenje je Lewis-Beck (1986, 315) na podlagi analize raziskav javnega mnenja v Veliki Britaniji, Franciji, Nemčiji in Italiji ugotovil, da vprašanje ekonomskih razmer presega vpliv strankarske identifikacije na rezultat volitev v Veliki Britaniji ter mu je skoraj enakovredno v Nemčiji. Poleg tega ima ekonomsko dogajanja povsod, razen v Italiji, večji vpliv na volitve kot socio-demografske značilnosti volivcev, kot sta npr. pripadnost družbenemu razredu in vprašanje religioznosti.

2.5.1 Glavni dejavniki ekonomskega glasovanja

Kljub neizpodbitni pojasnjevalni moči ekonomskega glasovanja na rezultate volitev so se z razvojem raziskav na tem področju pokazale močne razlike glede obsega ekonomskega glasovanja tako med državami kot v časovni perspektivi. Te razlike so poskušale pojasniti različne teorije (Anderson 2008, 449–450). Njihovo bistveno sporočilo je, da je za pojasnjevanje razlik v pomembnosti ekonomskega glasovanja med državami in v času treba vzeti v obzir politični okvir, v katerem so potekale posamezne volitve (Powell in Whitten 1993, 409).

Eno izmed temeljnih spoznaj glede obsega ekonomskega glasovanja je, da obstaja večja verjetnost, da bodo volivci kaznovali ali nagradili trenutno vladajočo, kadar je zelo jasno, katere stranke so odgovorne za trenutne ekonomske razmere (Powell in Whitten 1993, 410). Tako so raziskave pokazale, da je ekonomsko glasovanje močnejše v državah, kjer je odgovornost oblikovanja politik med vlado in opozicijo zelo jasno razmejena ter kadar ima ena stranka popoln vpliv nad vlado in njenimi politikami (Ebeid in Rodden 2006, 528). V

dvostrankarskih parlamentarnih sistemih je odgovornost za ekonomske razmere jasno usmerjena v vladajočo stranko, medtem ko v več strankarskih sistemih, kjer v vladni koaliciji praviloma sodeluje več strank, odgovornosti običajno ni mogoče tako jasno pripisati eni stranki. V primerih, ko je v vladi več strank, so posledice ekonomskega glasovanja lahko razpršene na vse stranke v vladni koaliciji ali pa zgolj na posamezno stranko znotraj koalicije (Lewis-Beck in Paldam 2000, 119–120), običajno največjo vladno stranko, saj velja, da volivci po večini pripišejo največji del odgovornosti največji stranki v vladi (Lewis-Beck in Whitten 2013, 394). Ekonomsko nezadovoljni volivec lahko ob difuziji odgovornosti znotraj vladne koalicije na volitvah izbere tudi katero drugo vladno stranko, medtem ko mu v primeru enostrankarske vlade preostane zgolj opozicijska stranka oz. volilna abstinenca (Lewis-Beck 1986, 340–341).

Jasnost odgovornosti za ekonomsko stanje v državi s strani vladnih strank je zmanjšana tudi v primerih upravljanja na več nivojih, kakršen primer je tudi sistem v EU, kjer je odgovornost oblikovanja ekonomskih politik razdeljena med vladami držav članic in institucijami na ravni EU. S tem se povečajo informacijski stroški, ki državljanom otežijo pripisovanje jasne odgovornosti za ekonomske razmere nacionalni vladi, saj bi to od njih zahtevalo bistveno več znanja in časa. Vladajoči na različnih ravneh upravljanja lahko tudi poskušajo prikriti svoje napake in jih naprtiti odgovornim na drugih ravneh oz. si lahko poskušajo prilastiti zasluge za rezultate, ki niso plod njihovega dela (Anderson 2006, 450).

Na ta način slabo ekonomsko stanje samo po sebi še ni vedno dovolj, da bi pomemben delež volivcev spremenilo volilno odločitev. Zgolj sodba o ekonomskem stanju v državi še ne zadostuje kot sprožilec ekonomskega volilnega vedenja, saj morajo volivci oceno stanja nacionalnega gospodarstva povezati z delovanjem relevantnih političnih akterjev (Lewis-Beck 1986, 328–329), poleg tega pa bo vladajoče stranke pomemben delež njihovih volivcev zapustil le, če imajo na razpolago ustrezno alternativo, ki si lahko namenijo svoje glasove na volitvah in tako izrazijo svoje nezadovoljstvo z ekonomsko situacijo v državi (Anderson 2007, 85). V fragmentiranih strankarskih sistemih z velikim številom efektivnih strank, naj bi volivci težje identificirali jasne alternative obstoječi vladi, saj obstaja večja nejasnost glede vladne koalicije, ki se bo oblikovala po volitvah (Anderson 2000, 155).

Dejavnik pomembnosti ekonomskega glasovanja je tudi dejstvo, da stranke in njihovi programi temeljijo na različnih ideologijah in si posledično zastavljajo različne prioritete na

ekonomskem področju. To ima lahko za posledico asimetrično delovanje »hipoteze odgovornosti« med različnimi strankami. Kot pravi Carlsen (2000, 141–150), pri tem lahko ekonomsko glasovaje deluje na dva načina:

- Če stranka X še posebej skrbi za spremenljivko x , lahko poslabšanje stanja spremenljivke x , v času, ko omenjena stranka ni na oblasti, vodi k izrazitemu izboljšanju rezultatov stranke X na naslednjih volitvah;
- Poslabšanje spremenljivke x v času, ko je stranka X na oblasti, lahko vodi do še posebej močne izgube glasov stranke X na naslednjih volitvah.

V preteklosti je bilo pogosto zahtevno hkrati vzdrževati nizki stopnji inflacije in brezposelnosti, zato so ideološko desne stranke pogosto v ospredje postavljale nizko stopnjo inflacije, ideološko leve pa nizko stopnjo brezposelnosti (Palmer in Whitten 1999a, 51). Volivci so posledično na naslednjih volitvah pogosto nagradili ideološko desne vlade, kadar je bila inflacije nizka in jih kaznovali, kadar je bila visoka. Na drugi strani stopnja inflacije ni imela velikega vpliva na volilni uspeh strank, ki so sodelovale v ideološko levih in sredinskih vladah, ki pa so bile bistveno bolj občutljive na stopnje brezposelnosti, saj jim je nizka brezposelnost v času, ko so bile na oblasti, pogosto prinesla dobre rezultate na volitvah, medtem ko je imelo povišanje brezposelnosti na drugi strani za posledico slabše volilne rezultate teh strank (Powell in Whitten 1993, 409–410).

Pacek in Radcliff (1995, 44) sta kot dejavnik moči in načina povezave med ekonomskimi razmerami in njihovim vplivom na glasovanje izpostavila stopnjo razvoja t. i. države blaginje. Ugotovila sta, da ima v državah z nizko ali zmerno stopnjo izdatkov za socialno varnost ekonomsko stanje večji vpliv na volilno izbiro, kadar je ekonomsko stanje dobro, kot kadar je slabo. V državah z višjo stopnjo socialnih izdatkov ima ekonomsko stanje države manjšo vlogo pri volilni izbiri, ne glede na smer sprememb le-tega.

Dejavniki, ki zmanjšajo vlogo in moč ekonomskega glasovanja so tudi dogodki, ki lahko odvrnejo pozornost medijev, strank in volivcev od ekonomskega stanja v državi. Takšni dogodki so vojna, zunanje politična kriza, korupcijski škandali in drugi dogodki, ki preusmerijo politično razpravo na področje zagotavljanja varnosti državljanov ali izboljšanja kakovosti upravljanja države (Singer 2013, 405).

3 EKONOMIJA IN POLITIKA

Ekonomsko glasovanje je področje, ki povezuje ekonomijo in politologijo prek uporabe orodij ekonometrije. Politologi z različnih vidikov preučujejo volitve, ekonomisti pa različne makroekonomske kazalce in kazalnike. Za politološke raziskave volitev je velikega pomena posedovanje tovrstnih spremenljivk, ki so dobro poznane, natančno merjene in kvantitativne. Za ekonomiste na drugi strani glasovanje predstavlja pomembno študijo primera odločanja ljudi na podlagi ekonomskih rezultatov (Lewis-Beck in Paldam 2000, 13). Hkrati je ekonomija izredno pomembna tudi za volivce, saj predstavlja enega izmed najpomembnejših in najbolj dostopnih signalov, ki jih imajo na voljo za nadzor nad kompetentnostjo izvoljenih funkcionarjev (Calvo in drugi 2017, 171).

Močna povezava med politiko in ekonomskimi razmerami izhaja iz močne odzivnosti volivcev na ekonomsko situacijo, ki jo izkazujejo v večini demokratičnih držav širom sveta. Kot poudarjata Lewis-Beck in Stegmaier (2000, 211) ni nobena izmed tematik, ki jih pri volilnem odločanju upošteva tipičen volivec, bolj konsistentno prisotna in nima večjega vpliva kot ravno ekonomske razmere.

3.1 Vpliv makroekonomskih kazalnikov na volitve

Kljub temu da so raziskave v različnih državah potrdile predvidljiv vpliv ekonomskih razmer na rezultat volitev, ostaja odprto vprašanje, kako močan je ta vpliv in kateri ekonomski dejavniki imajo ključni vpliv na rezultat volitev (Scheider 1984, 214). Volivci opazujejo ekonomsko stanje v celoti, vendar pa v različnih obdobjih lahko v ospredje postavljajo različne kazalnike (Lewis-Beck in Paldam 2000, 120), podobno kot tudi politične stranke preferirajo različne ekonomske politike, zaradi česar makroekonomske razmere pogosto niso neposredna posledica gospodarske aktivnosti, ampak kratkoročnih in dolgoročnih izbir ter odločitev političnih odločevalcev (Hibbs 1977, 1487).

Kot poudarjata Lewis-Beck in Paldam (2000, 114) volivci pri svojem volilnem odločanju upoštevajo nekaj različnih makroekonomskih kazalnikov, med katerimi so najpomembnejši stopnja brezposelnosti, stopnja inflacije in stopnja gospodarske rasti. Pri tem je treba dodati, da večina študij ekonomskega glasovanja običajno predpostavlja, da so volivci sami zainteresirani za ekonomska dogajanja v državi in so tudi ustrezno informirani o ekonomskem

stanju v državi (Lin 1999, 562). Vendar pa, kljub temu da številni volivci lahko približno ocenijo ekonomsko stanje države, ima velik del prebivalstva težave z natančnejšo oceno trenutnih ekonomskih razmer (Garand in Holbrook 1996, 352). Kot sta ugotovila Garand in Holbrook 1996, 370) je poznavanje in interpretiranje ekonomskih razmer posameznika odvisno od nekaterih njegovih značilnosti, kot so spol, starost, rasa ter družbeno-ekonomski status, poleg tega pa tudi od osebne ekonomske ogroženosti, zanimanja za politiko in spremljanja medijev. Točnost ocenjevanja ekonomskih razmer ima pomemben vpliv na evalvacijo preteklega ekonomskega stanja in s tem tudi na volilno izbiro, zato je pomembno tudi, kako volivci sami, neodvisno od makroekonomskih kazalnikov, dojemajo ekonomsko stanje v državi.

3.1.1 Stopnja brezposelnosti

Pomembno vlogo pri volilnem odločanju volivcev ima stopnja brezposelnosti (Lafay 1977; Lewis-Beck 1980). Na brezposelne se lahko posplošeno gleda kot na volilni blok, za katerega člane velja večja verjetnost, da bodo nezadovoljni z makroekonomskimi politikami in ekonomskimi rezultati trenutne vlade. S povečevanjem stopnje brezposelnosti se povečuje tudi ta (do trenutne vlade običajno manj naklonjeni) volilni blok, poleg tega pa se povečuje tudi strah zaposlenih pred izgubo službe (Palmer in Whitten 1999b, 627) in prepričanje, da gospodarstvo ne deluje dobro (Tucker 2006, 7). Stopnja brezposelnosti pomembno vpliva zlasti na volilno vedenje volivcev z nizkimi dohodki (Palmer in Whitten 2011, 435).

Za stopnjo brezposelnosti poleg tega, v nasprotju z drugimi makroekonomskimi kazalniki, velja, da opažanja in občutenja prebivalcev na mikro ravni v veliki meri sovpadajo z dejanskimi makroekonomskimi podatki (Lewis-Beck in Paldam 2000, 118).

3.1.2 Inflacija

Za razliko od brezposelnosti, ki jo ljudje relativno dobro poznajo, je znanja in razumevanja o inflaciji bistveno manj (Paldam in Nannestad 363–391). Kot so pokazali rezultati številnih raziskav (Kenski 1977; Frey in Scheider 1978; Kernell 1978) je stopnja inflacije kljub temu eden izmed pomembnih kazalnikov, ki ga uporabljajo volivci za ocenjevanje ekonomske uspešnosti trenutne vlade in predstavlja pomemben dejavnik volilnega vedenja, še zlasti med

volivci z višjimi dohodki (Palmer in Whitten 2011, 435). Stopnja inflacija ima pomemben vpliv še zlasti, kadar gre za nepričakovano visoko inflacijo, ki ima neposreden vpliv na osebne finance posameznikov, saj so številni kolektivni sporazumi, pokojninski načrti in druge dolgoročne ekonomske pogodbe, podpisane v skladu s pričakovano rastjo inflacije (Palmer in Whitten 1999b, 626).

3.1.3 Gospodarska rast

Če so, zlasti v preteklosti, ideološko desno usmerjene vlade dajale večji poudarek zagotavljanju nizke stopnje inflacije, leve usmerjene pa nizki stopnji brezposelnosti, je višanje gospodarske rasti cilj večine strank iz obeh političnih ideoloških polov (Palmer in Whitten 1999a, 51). Višja gospodarska rast, pa naj bo pričakovana ali ne, naj bi prinesla večje zadovoljstvo državljanov s trenutnimi oblikovalci ekonomskih politik. Kljub temu lahko volivci stopnjo gospodarske rasti vsaj delno interpretirajo kot posledico ekonomskih trendov v širšem mednarodnem prostoru in ne kot posledico odločitev nacionalnih vlad ter delovanja domačih ekonomskih politik (Palmer in Whitten 1999b, 625).

Kot sta v svoji primerjalni študiji⁴ ugotovila Dassonneville in Lewis-Beck (2014, 16), 1-% zvišanje bruto domačega proizvoda (BDP) vpliva na 0,7-% povišanje podpore vladajočim, medtem ko ima 1-% znižanje BDP še skoraj 2-krat večji vpliv na izgubo glasov, vladajočih na naslednjih volitvah. Analiza, ki so jo na podlagi javnomnenjskih raziskav iz petnajstih držav v obdobju 1989–1999 izvedli van der Brug, van der Eijk in Franklin (2007, 95), je pokazala relativno majhen vpliv gospodarske rasti na rezultate volitev, saj so ugotovili, da ima zvišanje gospodarske rasti za 1 %, za posledico zvišanje podpore vladnim strankam v povprečju za 0,12 %, zvišanje inflacije za 1 % vpliva na znižanje podpore vladnim strankam za 0,10 %, zvišanje brezposelnosti za 1 % pa rezultira v 0,06 % manjši podpori za velike vladne stranke. Raziskava, ki jo je na primeru Francije izvedel Lewis-Beck (1980, 320), je pokazala pomemben vpliv inflacije in brezposelnosti na podporo francoskemu predsedniku. Kot je ugotovil 1-% zvišanja inflacije vpliva na 2-% upad podpore aktualnemu francoskemu predsedniku, 100.000 dodatnih brezposelnih pa rezultira v 0,5-% nižji podpori.

⁴ Raziskave je bila izvedena na vzorcu 359 volitev v 31 državah v obdobju 1950–2013 (Dassonneville in Lewis-Beck 2014, 16).

4 VPLIV SLABIH EKONOMSKIH RAZMER NA REZULTATE VOLITEV

Raziskave s področja ekonomskega glasovanja so v večini primerov pokazale asimetrično razmerje med makroekonomskimi razmerami in rezultati volitev. Volivci namreč bolj volilno kaznujejo ekonomsko nazadovanje in recesijo, kot pa volilno nagradijo ekonomski razcvet in konjunkturo (Claggett 1986, 632; Lewis-Beck in Paldam 2000, 118; Singer 2013, 408). Spremembe v razmerju moči med strankami so na splošno posledica prej negativnega kot pa pozitivnega odnosa do strank, ki nadzirajo izvršno vejo oblasti (Campbell in drugi 1954, 560). Tako tudi nezadovoljstvo državljanov z ekonomsko situacijo bistveno poveča možnost glasovanja proti trenutnim strankam v vladi (Lewis-Beck in Stegmaier 2000, 211).

Negativne informacije imajo pri ocenjevanju političnih akterjev na splošno večjo težo kot pozitivne in predstavljajo pomembnejši dejavnik volilnega vedenja (Claggett 1986, 624). Nezadovoljstvo z uspešnostjo delovanja vlade predstavlja pomembnejši dejavnik političnega vedenja kot zadovoljstvo, saj je bolj verjetno, da bodo državljani izrazili pritisk za izboljšanje negativnega stanja kot pa izrazili zadovoljstvo s »statusom quo« (Pacek in Radcliff 1995, 46). Prav tako imajo negativne informacije in novice večji odmev v medijih in so ljudem lažje dostopne (Nannestad in Paldam 1997, 83). Številne socialno psihološke raziskave so tudi na različnih področjih potrdile, da imajo negativne informacije močnejši vtis na posameznika kot enakovredne pozitivne informacije. Negativne informacije so zato pomembnejše od primerljivih pozitivnih pri oblikovanju vtisa o drugih (torej tudi politikih), posledice negativne evalvacije ekonomske situacije pa so večje od posledic pozitivne evalvacije (Lau 1982, 355–356).

Ne glede na to da je ekonomsko stanje običajno med najpomembnejšimi tematikami volitev (Lewis-Beck in Stegmaier 2000, 211), njegova pomembnost niha med posamezniki in različnimi volilnimi konteksti. Pri tem velja, da obstaja večja verjetnost, da skrb za ekonomsko stanje prevladuje nad ostalimi skrbmi volivcev v času ekonomske recesije, nestabilnosti in v primeru ekonomske nerazvitosti. Poleg tega se na individualni ravni pomen ekonomske situacije za volilno odločanje poveča v primeru brezposelnosti in ekonomske ranljivosti posameznika (Singer 2011a, 284), ki se prav tako, pri številnih posameznikih, povečata v času gospodarske krize. Ob tem se poleg povečane skrbi, med zlasti, zaradi

ekonomskih razmer neposredno prizadetimi volivci, poslabša tudi naklonjenost in evalvacija celotne ocene dela vlade ter se poveča kritičnost javnosti do političnih strank, ki jo sestavljajo (Bloom in Price 1975, 1240). Na drugi strani dobre ekonomske razmere lahko pomenijo zmanjševanje skrbi volivcev in pomena, ki ga namenjajo ekonomskim temam, s čimer izginjajo iz nabora najpomembnejših tematik, na podlagi katerih se volivci odločajo na volitvah, zaradi česar tudi v manjši meri nagradijo ekonomsko uspešne vlade, kot na drugi strani kaznujejo ekonomsko neuspešne (Singer 2013, 408–409). Razlog temu je, da v času dobrih ekonomskih razmer lahko pozornost medijev in javnosti pritegnejo druge krize ter tematike. Še zlasti so se, kot pomemben faktor odmika od ekonomskega glasovanja, izkazale zunanje politične krize, poleg tega pa tudi teroristični napadi, korupcija, zlorabe človekovih pravic itd. (Singer 2011b, 622).

Kot ugotavlja Singer (2011b, 622) v času gospodarske krize, še zlasti v državah, ki so močno prizadete, gospodarske tematike še dodatno pridobijo na pomembnosti zaradi pozornosti, ki jim jih namenijo mediji in pomembnega mesta, ki ga zasedejo v volilnih kampanjah. Medijske vsebine in strategije volilnih kampanj lahko pomagajo pri vzpostavitvi prioritetnih tematik za volivce, prek povečanega informiranja in sprožanje njihove zaskrbljenosti glede posameznih tematik. Prav tako so za volivce pomembnejše tematike, ki se jih osebno dotikajo. S tem, ko ekonomske tematike pridobijo na pomenu in skrbi volivcev v času gospodarske krize, postane ekonomija tudi izrazitejše področje na podlagi katerega volivci ocenjujejo uspešnost vladajočih (Singer 2013, 405), saj velja, da bodo posamezniki, ki menijo, da je določena tematika pomembna, bolj verjetno ocenjevali uspešnost vlade na podlagi rezultatov na tem področju (Fournier in drugi 2003, 57).

Slabo ekonomsko stanje v državi ima lahko vpliv na volilne rezultate vladajočih strank tudi prek spremembe volilne udeležbe oz. profila volivcev, ki se udeležijo volitev. Slabo upravljanje z ekonomskimi politikami lahko povzroči odtujitev in ravnodušnost dela volivcev, ki pa so jim opozicijske stranke kljub temu ideološko nesprejemljive ter se zato volitev ne udeležijo. Na drugi strani imajo volivci, ki so bili na predhodnih volitvah indiferentni do ponujenih izbir, zaradi slabega ekonomskega vodenja države dodatne informacije o kompetencah strank, zaradi česar se bodo bolj verjetno udeležili naslednjih volitev in glasovali za opozicijske stranke (Weschle 2013, 46–47). S poslabševanjem ekonomskih razmer se lahko pomembno poveča tudi število brezposelnih, za katere obstaja velika verjetnost, da bodo na volitvah glasovali proti vladajočim strankam (Palmer in Whitten

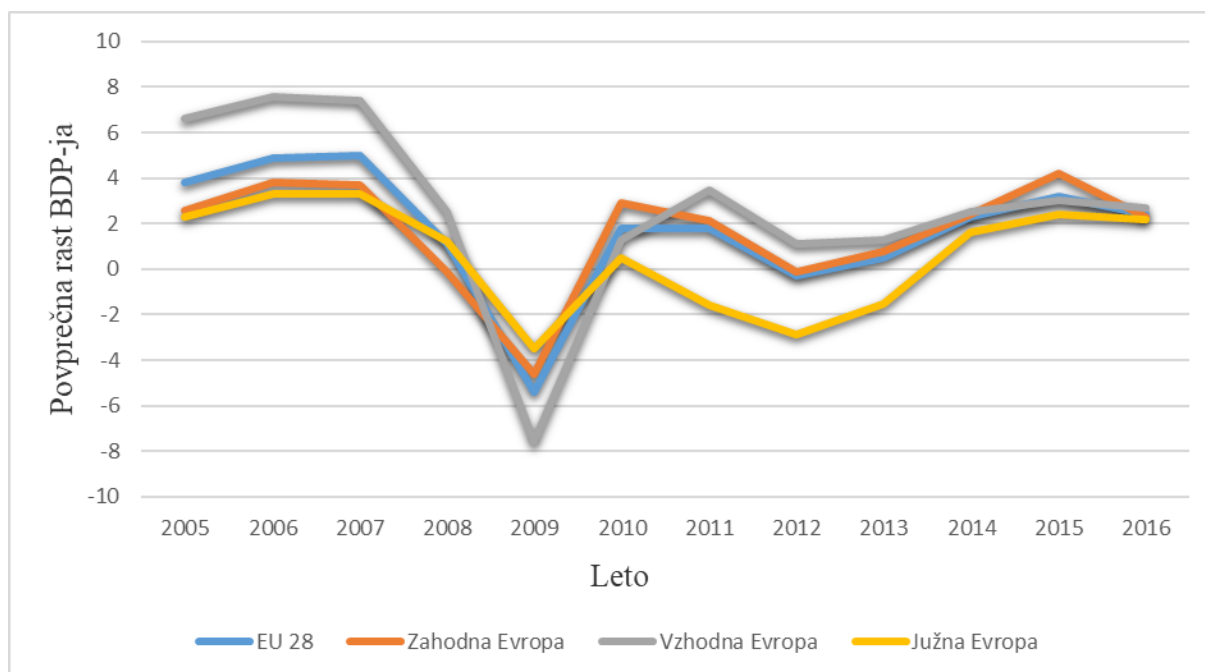
1999b, 627). Ob tem velja tudi, da so volivci, ki so nezadovoljni z delom vlade, bolj motivirani za glasovanje kot volivci, ki so zadovoljni z delom vlade (Kernell 1977, 52).

4.1 Posledice zadnje gospodarske krize na rezultate volitev in strankarske sisteme

Hitra rast globalizacije od 70. let prejšnjega stoletja dalje je privedla do velike soodvisnosti in ekonomske povezanosti med državami, kar ima vpliv tudi na področju notranje politike (Hellwig 2001, 1144).

Zametki globalne finančne in gospodarske krize, ki se je začela v ZDA, so se v EU začeli kazati že v drugi polovici leta 2007, sredi leta 2008 pa je v večini držav že bilo opaziti zmanjšano gospodarsko rast, vendar pa le-ta še ni bila negativna. V nekaterih državah, kot so Slovaška, Romunija in Bolgarija, je bila gospodarska rast sredi leta 2008 še vedno krepko čez 6 %, medtem ko je bila denimo v VB in na Portugalskem komaj da pozitivna. Dramatični ekonomski dogodki v drugi polovici leta 2008 so bistveno poslabšali ekonomsko situacijo v državah EU, ki so nato vse, z izjemno Poljske, do sredine leta 2009 zašle v recesijo. V 2. kvartalu leta 2009 je tako bila na ravni EU negativna povprečna gospodarska rast v višini – 4,2 % (Le Duc in Pammett 2013, 494).

Slika 4.1: Povprečna rast BDP (v %) v EU (2005–2016)

Vir: Eurostat, (2017a).

Narava krize je omogočala, da se je zanje lahko krivilo globalne sile, ki so izven nadzora nacionalnih vlad (Clarke in Whitten 2013, 445). Volivci lahko ocenjujejo ekonomsko stanje države glede na širše globalno ekonomsko dogajanje in svetovno povprečje (Powell in Whitten 1993, 396), kljub temu pa zgodovinske analize kažejo, da volivci na volitvah pogosto kaznujejo vladajoče stranke tudi v razmerah, ko imajo te le omejen nadzor nad glavnimi akterji, ki so povzročili slabe ekonomske rezultate (Le Duc in Pammett 2013, 495). Prav tako se s trajanjem krize povečuje odgovornost vladajočih strank, ki s svojimi ekonomskimi politikami vplivajo na (ne)uspešnost spopadanja s krizo ali pa so pred volitvami napovedovale uspešnejše soočanje s krizo (Kriesi in Hernandez 2013, 4).

Kot je razvidno iz Slike 4.1, kriza v obliki padca BDP ni enakomerno prizadela vseh držav EU. Kriza je izrazito prizadela zlasti države Južne Evrope,⁵ poleg tega pa tudi države Vzhodne Evrope,⁶ medtem ko so bile posledice finančne in gospodarske krize nekoliko manjše v državah Zahodne Evrope.⁷ Povprečni padec BDP leta 2009 je bil v južnoevropskih državah z –3,5 % sicer celo nižji od povprečja EU (–5,4 %), a so omenjene države beležile bistveno slabše rezultate v naslednjih letih. Med posameznimi državami je bila najbolj prizadeta Grčija, ki je med drugim leta 2011 beležila celo –9,1-% negativno gospodarsko rast. Države Južne Evrope so se poleg visokega padca BDP soočile tudi z zelo dolgotrajnim obdobjem slabih ekonomskih razmer. Omenjene države so v obdobju 2009–2014 zabeležile štiri leta povprečne negativne gospodarske rasti, prav tako pa so v istem obdobju tudi na posamični ravni beležile vsaj štiri leta negativne gospodarske rasti. Pri tem je edina izjema Malta, ki je, zlasti po letu 2010, dosegala bistveno boljše ekonomske rezultate od ostalih držav iz tega dela EU. Kot je razvidno iz Slike 4.2, je države Južne Evrope močno prizadela tudi brezposelnost, ki je bila leta 2008 v povprečju še 7,4-% (povprečje v vseh članicah EU tega leta je bilo 6,3-%), leta 2010 pa je presegla 10 % in se nato vsako leto povečevala vse do 17,4 % leta 2013 (povprečje v vseh državah EU je tega leta znašalo 11,2 %). V tem pogledu sta bili med posameznimi državami še posebej prizadeti Grčija in Španija, saj je bilo brez zaposlitve v Grčiji leta 2013 27,5 % ljudi, v Španiji pa istega leta 26,1 %. Tudi v tem pogledu je močno izstopala zgolj Malta, ki je tega leta beležila le 6,4-% brezposelnost, s čimer so nižjo

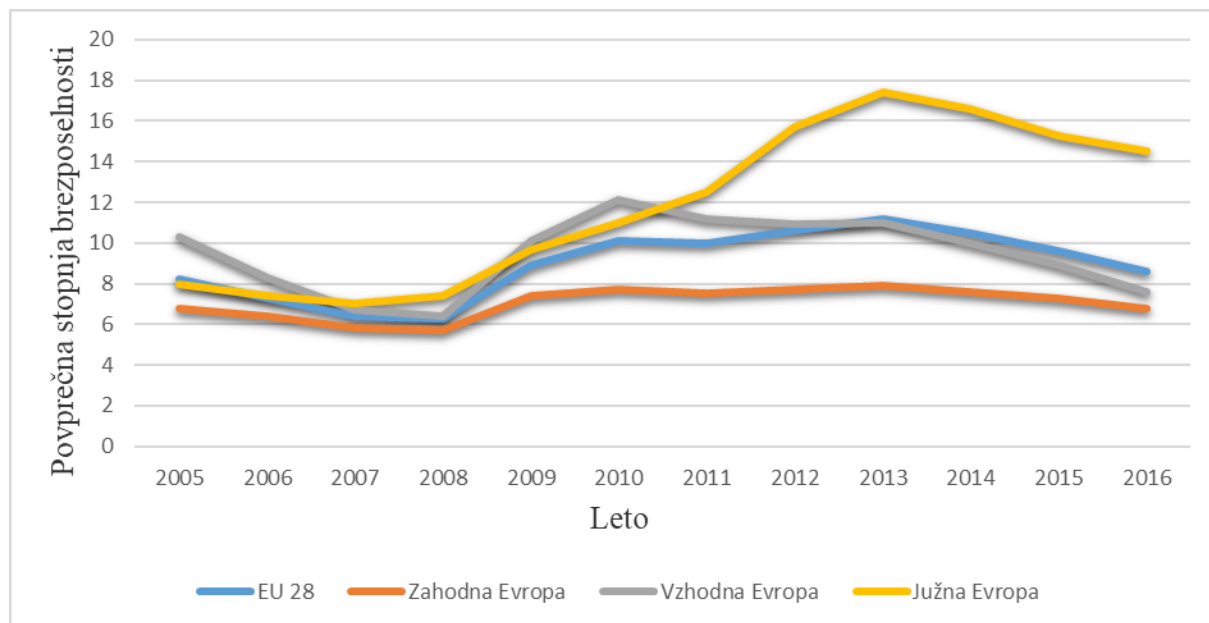
⁵ To so Ciper, Italija, Grčija, Malta, Portugalska in Španija.

⁶ To so Bolgarija, Češka, Estonija, Hrvaška, Latvija, Litva, Madžarska, Poljska, Romunija, Slovaška in Slovenija.

⁷ To so Avstrija, Belgija, Danska, Finska, Francija, Irska, Luksemburg, Nemčija, Nizozemska, Švedska in Velika Britanija.

brezposelnost tistega leta beležile zgolj tri države iz skupine držav Zahodne Evrope (Nemčija, Avstrija in Luksemburg).

Slika 4.2: Povprečna stopnja brezposelnosti (v %) v EU (2005–2016)

Vir: Eurostat (2017b).

Za strankarske sisteme držav Južne Evrope je, zlasti v preteklosti veljalo, da gre za šibko institucionalizirane strankarske sisteme,⁸ kjer pa kljub temu ne prihaja do večje volilne volatilnosti, zlasti zaradi močnega ideološkega glasovanja in strankarskega pokroviteljstva. Po letu 2000 se je ne glede na to, z zmanjševanjem pomena ideološkega glasovanja, povečala tudi glasovalna nestanovitnost (Bellucci in drugi 2012, 470). Raziskava, ki sta jo na podlagi analizi volitev na Portugalskem, v Španiji, Italiji in Grčiji v obdobju 1988–2004 izvedla Lewis-Beck in Nadeau (2012, 474–76) je pokazala za 60 % večji vpliv ekonomskega glasovanja v omenjenih državah kot v analiziranih državah Zahodne Evrope. Avtorja sta razloge za močno prisotnost ekonomskega glasovanja v državah Južne Evrope pripisala dejstvu, da so se na Portugalskem, v Španiji in Grčiji po volitvah tradicionalno oblikovale enostrankarske vlade ali pa je v vladah sodelovalo le manjše število strank, s čimer se je, zaradi manjše kompleksnosti vladajočih koalicij, zagotovila jasnost odgovornosti za rezultate

⁸ Za institucionalizirane strankarske sisteme velja, da izpolnjujejo naslednje pogoje: 1. stabilnost v pravilih in naravi tekmovanja med strankami; 2. najpomembnejše stranke so ukoreninjene v družbi in imajo stabilne ideološke pozicije; 3. glavni politični akterji priznavajo legitimnost strankam in volilnemu procesu; 4. organiziranost stranke je pomembna, stranke pa so neodvisne od različnih gibanj ali drugih organizacij ter od voditeljev (Mainwaring in Scully 1995, 5).

ekonomskih politik v državi. Prav tako so bili ekonomski rezultati v državah Južne Evrope že v preteklosti slabši kot v zahodnoevropskih državah, kar je še dodatno povečevalo moč ekonomskega glasovanja.

Kriza je leta 2009 močnejše prizadela tudi države Vzhodne Evrope, ki so pred tem beležile izrazito nadpovprečno gospodarsko rast. Prav izjemno strm padec gospodarske rasti je tudi glavna značilnost krize v državah Vzhodne Evrope. Tako je denimo Litva leta 2007 beležila še 11,1-% gospodarsko rast, leta 2009 pa se je njeno gospodarsko skrčilo za 14,8 %, kar je bilo celo največ v EU. Podobna usoda je doletela tudi preostali baltski državi Latvijo in Estonijo, nič kaj bolje pa se ni godilo niti preostalim nekdanjim socialističnim državam EU. Vse vzhodnoevropske države članice EU so namreč leta 2007 beležile v povprečju 7,4-% gospodarsko rast (povprečje celotne EU je znašalo 3,3 %), leta 2009 pa v povprečju upad gospodarske rasti za -7,6 % (povprečje EU je bilo -5,4 %). V naslednjih letih se je sicer slika začela popravljati, saj so države Vzhodne Evrope, v primerjavi z celotno EU, v povprečju beležile celo nekoliko nadpovprečno gospodarsko rast, najuspešneje pa se je med državami EU s krizo spopadla Poljska, ki kot edina država v EU ni beležila niti enega leta negativne gospodarske rasti. Še bolj kot padec BDP je države Vzhodne Evrope prizadel porast brezposelnosti, ki je bila že pred krizo nadpovprečno visoka. Če se je v državah Zahodne Evrope stopnja brezposelnosti leta 2010, v primerjavi z letom 2008, v povprečju povečala za 35,1 %, na ravni celotne EU pa za 60,3 %, se je v državah Vzhodne Evrope v povprečju povečala kar za 89 %, na 12,1 %. Stopnja brezposelnosti je nato ostala v povprečju nad 10 % vse do leta 2015. Tudi na področju rasti stopnje brezposelnosti so bile med državami Vzhodne Evrope najbolj prizadete baltske države, najmanj pa Romunija.

Ne glede na to, da Duch (2001 896–898) ugotavlja, da so imeli volivci v nekdanjih socialističnih državah EU, zlasti v prvih letih tranzicije, omejene informacije o delovanju demokratičnih institucij in njihovi odgovornosti ter so bili podvrženi tudi številnim nasprotujočim si informacijam glede stanja gospodarstva, Roberts (2007, 533–534) poudarja, da rezultati volitev kažejo na pomembno vlogo ekonomskih razmer na volilne rezultate v tem delu EU. Pri tem še posebej izstopa področje brezposelnosti. V omenjenih državah se je razvila nekoliko drugačna oblika ekonomskega glasovanja kot v konsolidiranih demokracijah. Vladne stranke so namreč pogosto izgubljale glasove na naslednjih volitvah ne glede na ekonomske rezultate, vendar pa je bila višina njihovih volilnih izgub odvisna od uspešnosti rezultatov na ekonomskem področju. Pomembno vlogo ekonomskega glasovanja v državah

Vzhodne Evrope je v svoji raziskavi ugotovil tudi Tucker (2006, 31), ki izpostavlja tudi povezavo med ekonomskimi razmerami in rezultati strank, ki so izvirale iz prejšnjega režima. Le-tem so, volilno gledano, koristile slabe ekonomske razmere v državi, medtem ko so jim dobre razmere škodovala. Ekonomsko so glasovali predvsem tisti volivci, ki so bili bolje informirani in so imeli več zaupanja v politične akterje ter politične institucije (Duch 2001, 906).

Za strankarske sisteme Vzhodne Evrope je značilna bistveno nižja stopnja institucionaliziranosti v primerjavi s strankarski sistemi v Zahodni Evropi. Poleg tega so cepitve, ki strukturirajo strankarske sisteme zlasti držav Zahodne Evrope, v državah Vzhodne Evrope le šibko prisotne,⁹ stranke pa imajo pogosto težavo z legitimacijo in so organizacijsko običajno nestabilne (Kriesi in Hernandez 2013, 10). Volatilnost glasovanja, ki je najpomembnejši indikator (ne)stabilnosti strankarskega sistema (Tóka 1997, 3), je v državah Vzhodne Evrope bistveno višja kot v državah Zahodne Evrope in se tudi s časovnim oddaljevanjem od začetka demokratične tranzicije v povprečju ni zmanjševala (Sikk 2005, 396–398). V strankarskih sistemih vzhodnoevropskih držav je pogosto opaziti pojavljanje in izginjanje strank, njihove združitve in razdružitve. Poleg tega se politično nezadovoljstvo volivcev pogosto tudi ne odraža v prenosu glasov med etabliranimi strankami, temveč v uspehu novih strank, ki pa po pravilu še hitreje od etabliranih strank izgubijo podporo in jih na naslednjih volitvah pogosto nadomestijo spet nove stranke (Deegan-Krause in Haughton 2015, 13). Izginjanje in pojavljanje novih strank je v državah Vzhodne Evrope še posebej značilna za obdobja slabih ekonomskih razmer (Poweel in Tucker 2014, 142–143).

4.1.1 Vpliv gospodarske krize na uspeh populističnih in/ali skrajnih političnih strank

Kot smo že izpostavili, volivci, nezadovoljni z gospodarskimi razmerami v državi, lahko svoje nezadovoljstvo na volitvah izrazijo na več načinov. Na volitvah lahko v večji meri podprejo etablirane opozicijske stranke, ki poudarjajo odgovornost aktualne oblasti za slabo ekonomsko situacijo v državi. Pri tem velja, da v času gospodarske krize postanejo še pomembnejši ideološki vidiki, stranke pa sprejemajo skrajnejša stališča, zaradi česar celoten političen sistem postane bolj centrifugalen (Calvo in drugi 2017, 165). Volivci, soočeni z naraščajočo brezposelnostjo in stagnacijo ali celo zmanjševanjem dohodkov, zaradi različnih

⁹ V postsocialističnih državah sta se razvili zlasti cepitvi okrog vprašanj politične spremembe režima ter glede ekonomske tranzicije (Sitter 1999, 89).

ukrepov, lahko gojijo zamero do vseh etabliranih strank in celotne politične elite. Zato se lahko odločijo, da bodo svoj glas, namesto etabliranim opozicijskim strankam, namenili protisistemskim strankam, ki jih lahko najdemo na obeh političnih polih in ki pogosto poskušajo mobilizirati volivce s populističnimi slogani. Volivci se lahko obrnejo tudi proti vsem strankam in volijo neodvisne kandidate ali pa t. i. antistranke¹⁰ oz. se volitev sploh ne udeležijo (Kriesi in Hernandez 2013, 7).

V Zahodno Evropi so se kot glavni izzivalec obstoječih strankarskih sistemov v zadnjih letih pojavljale zlasti stranke skrajne desnice oz. nove populistične desnice. Njihov vzpon v zahodnoevropskih strankarskih sistemih izvira v slabitvi klasičnih cepitev, povezanih z religioznostjo in družbenim razredom ter povečevanjem vpliva in cepitev, povezanih z globalizacijo. Proces globalizacije je s sabo prinesel svoje »zmagovalce in poražence«, pri čemer so stranke skrajne in/ali populistične desnice apelirale zlasti na slednje, in sicer predvsem na njihove kulturne pomisleke (Kriesi in Hernandez 2013, 7–9).

Kot poudarjata Kriesi in Hernandez (2013, 9), bi lahko gospodarska kriza še pospešila proces preoblikovanja strankarskih sistemov in povečala moč skrajnih in/ali populističnih desničarskih strank. Zadnja finančna in gospodarska kriza je še povečala število t. i. »ekonomskih poražencev« in še dodatno izpostavila nov, z globalizacijo in njenimi učinki povezan strukturni konflikt. S tem se je povečal mobilizacijski potencial tovrstnih volivcev in tudi njihova dovzetnost za strankarske kritike ekonomskih razmer. Nezadovoljstvo s spopadanjem z ekonomsko krizo lahko volivce vodi v prepričanje o neusposobljenosti vseh etabliranih političnih strank in v iskanje alternativ pri izzivalcih etabliranih strank, od česar imajo pogosto največjo korist stranke t. i. populistične desnice. Kot so v analizi volitev v zadnjih 140 letih ugotovili Funke in drugi (2016, 227), se podpora skrajno desnim strankam, v obdobjih ekonomskih kriz, poveča za 30 %.

Gospodarska kriza v EU je pomenila priložnost za stranke skrajne desnice, zlasti v Zahodni Evropi, tudi zaradi povečevanja stopnje brezposelnosti, saj za stranke tega tipa velja, da so kritične do priseljevanja tako iz držav zunaj kot znotraj EU in zagovarjajo stališče, da ima priseljevanje med drugim za posledico povečano količino cenejše delovne sile in ogroža obstoječo raven države blaginje. Prav tako so stranke skrajne desnice s stališča zagovarjanja

¹⁰ Stranke, ki nasprotujejo vsem etabliranim strankam in/ali se iz njih norčujejo (Kriesi in Hernandez 2013, 7).

nacionalne suverenosti nagovarjale volivce, ki so nasprotovali meddržavnim fiskalnim transferjem, kot delu načina reševanja držav znotraj evroobmočja, ki so se znašle še v posebnih težavah (Hobolt in de Vries 2016, 506).

Na drugi strani je zlasti način reševanja držav v težavah oz. pogojev pomoči znotraj EU pomenil priložnost tudi za stranke skrajne levice, za katere velja, da pridobivajo volivce, ki so nezadovoljni s smerjo razvoja, v katerega gre EU (Ramiro 2016, 7). Skrajno leve politične stranke so nasprotovale fokusu EU na varčevalnih ukrepih in opozarjale na pomanjkanje solidarnosti med državami EU. Oboje so namreč videle kot napad na sistem države blaginje. Tovrsten apel je bil še zlasti močan v državah, ki jih je kriza najbolj prizadela in v katerih so stranke skrajne levice ostro nasprotovale varčevalnim ukrepom, ki so jim vlade izvajale, kot pogoj za finančno pomoč s strani Evropske komisije (EK), Evropske centralne banke (ECB) in mednarodnega denarnega sklada (MDS) ter zahtevale večjo solidarnost med bogatejšimi in revnejšimi članicami EU (Hobolt in de Vries 2016, 506–07).

Glede na to, da so varčevalne ukrepe izvajale tudi levosredinske vlade, so skrajno leve stranke lahko tudi še uspešnejše napadle etabrirane levosredinske stranke, ki jim pogosto očitajo, da so sprejele neoliberalne principe, zaradi česar, še zlasti socialistične populistične stranke zatrjujejo, da ni bistvene razlike med etabliranimi levo in desno sredinskimi strankami (March 2008, 9–10).

Prav tako je pomenila priložnost za stranke skrajne levice tudi izguba zaupanja dela javnosti v etabrirane stranke in politične elite, saj so bile stranke skrajne levice zgodovinsko definirane na njihovem nasprotovanju t. i. establišmentu (Grittersova in drugi 2016, 279). Podobno kot velja za stranke skrajne desnice, je tudi preporod skrajne levice povezan s krizo modernizacije (zaradi prehoda v post industrijsko gospodarstvo, konca povojnega socialdemokratske konsenza, razmaha globalizacije in zmanjševanja moči države) ter vzponom populizma (March 2008, 7). V času globalne finančne in gospodarske krize so stranke skrajne levice, ki nasprotujejo ali so kritične do kapitalizma, lahko okrivile kapitalizem za krizo in poslabšanje ekonomskega položaja ljudi. V tovrstnih okoliščinah gre pričakovati povečano podporo politikam redistribucije bogastva in preoblikovanju kapitalističnega sistema, s tem pa tudi strankam skrajne levice (Visser in drugi 2013, 544). Podpora strankam skrajne levice je prav tako povezana s stopnjo brezposelnosti, saj velja, da so brezposelni, zaradi njihove družbeno-ekonomske situacije, bolj nagnjeni k podpori in participaciji v organizacijah, ki se zavzemajo

za radikalne družbene spremembe in v večji meri podpirajo dohodkovno redistribucijo (Visser in drugi 2013, 543).

Šibka institucionalizacija strankarskih sistemov predstavlja tudi dobro priložnost za različne populistične stranke, ki ne sodijo na oba ideološka robova političnega spektra. To je posledica zlasti nezadovoljstva javnosti s političnimi elitami, ki se v času krize običajno zgolj še poveča. Tovrstna oblika populizma, ki se pogosto pojavlja zlasti v državah Vzhodne Evrope, temelji ravno na nasprotovanju obstoječim političnim elitam in korupciji (Kriesi in Hernandez 2013, 11). Kot pravi Deegan-Kraus (2007, 152), ki se je v svoji analizi osredotočal zlasti na Baltske države, gre pri tem za proti elitistični populizem, ki se fokusira izključno na potrebo po novih obrazih v vladi kot del širšega boja proti obstoječim elitam in korupciji. Tovrstne stranke pogosto zmagajo že na prvih volitvah, na katerih sodelujejo, četudi se njihovi programi le malo ločijo od etabliranih strank, a jim njihova novost omogoča napoved boja proti korupciji in politični srenji (Kriesi in Hernandez 2013, 11).

4.1.2 Vpliv gospodarske krize na volatilnost in fragmentiranost strankarskih sistemov

Volilni uspeh skrajnih in/ali populističnih strank ima lahko vpliv tudi na volatilnost in fragmentiranost strankarskih sistemov, kar sta še dve izmed pomembnih posledic, ki jih lahko ima ekonomsko nazadovanje držav. Pedersenov indeks volilne volatilnosti predstavlja najbolj razširjen način merjenja strankarske volatilnosti (Chiaromonte in Emanuele 2015, 2). Njegova formula je:

$$V = \frac{\sum_{i=1}^n |p_{it} - p_{i(t+1)}|}{2}$$

Pri čemer je V volatilnost, izražena v obliki Pedersenovega indeksa, n število strank na volitvah, p odstotek glasov, ki jih je stranka i prejela na volitvah v času t , od česar je nato odšteta podpora, ki jo je stranka dobila na volitvah v času $t + 1$ (Concha 2014, 2).

Roberts in Wibbels (1999, 93) sta ugotovila, da dobre ekonomske razmere lahko privedejo do zmanjšane volilne volatilnosti, zaradi utrjevanja podpore »statusa quo«, medtem ko v obdobju ekonomskih težav lahko pride do pomembnih sprememb v podpori političnim strankam (Tóka 1997, 10), kar vodi v visoko stopnjo volilne volatilnosti. Izrazito slabe ekonomske razmere

lahko vodijo v kolaps obstoječega strankarskega sistema, še zlasti tam, kjer stranke niso močno usidrane v družbi (Singer 2017, 174). V času krize volivci zapuščajo vladajoče stranke v iskanju novih političnih alternativ, ki jih lahko najdejo bodisi med strankami tradicionalne opozicije bodisi med novimi silami na robu političnega prostora. Poleg neposrednega vpliva imajo slabe ekonomske razmere lahko tudi posredni vpliv na volatilitnost. Kriza, še zlasti v evroobmočju, je pomembno spremenila glavno dimenzijo političnega boja, prek spodbujanja nastajanja novih prelomnic (cepitev) oz. prek transformacije obstoječih, saj so v ospredje političnega boja stopale zlasti tematike, povezane z načinom reševanja krize in pogosto tudi vprašanja, povezana z EU. Prav tako se je tekom krize povečala stopnja nezadovoljstva z delovanjem demokracije, frustracije in odtujenost pa predstavljata dva izmed pomembnih faktorjev, ki lahko povečata volatilitnost ter uspeh novih strank (Lisi, 2016, 220).

V zadnjih desetletjih je v večini liberalnih demokracij opaziti upad moči tradicionalnih strank in strankarske identifikacije. Močan občutek strankarske identifikacije bi lahko ublažil učinke ekonomske krize na volilno izbiro, vendar pa gre, zaradi prej omenjenih pojavov, pričakovati veliko večjo povezanost med ekonomskimi dejavniki in strankarsko izbiro ter volatilitnostjo, kot bi bila še pred desetletji (Dassonneville in Hooghe 2015, 1–2).

Volatilitnost volilnega telesa je običajno povezana s fragmentiranostjo strankarskega sistema, vendar pa le-to ni nujno, saj se lahko zgodi velika nestanovitnost volilnega telesa, ki pa nima vpliva na fragmentiranost političnega sistema, kadar se prenosi glasov dogajajo med istim številom političnih strank, ki so zastopane v parlamentu (Singer 2017, 178).

Fragmentiranost strankarskega sistema je možno meriti na več načinov. Eden izmed njih je Raejev indeks fragmentiranost, ki upošteva tako število strank v parlamentu kakor tudi njihovo relativno velikost. Njegova formula je:

$$F = 1 - \sum_{i=1}^n s_i^2$$

Pri čemer je F vrednost Raejevega indeksa fragmentiranosti in s_i delež sedežev stranke i v parlamentu. Pri tem velja, da višja, kot je vrednost indeksa, višja je fragmentiranost strankarskega sistema (Caulier in Dumont 2005, 4–5).

Kot poudarja Singer (2017, 173–74), je za čas dobrih ekonomskih razmer značilno, da pride do rahlega zmanjšanja fragmentiranosti strankarskega sistema, saj vodilna stranka običajno utrjuje svojo oblast, med tem ko v času slabših ekonomskih razmer pogosto pride do povečane fragmentiranosti, saj prihaja do razpršitve glasov med različnimi alternativami. To še posebej velja, kadar zaradi slabih ekonomskih razmer volivci izgubijo zaupanje v vladajočo stranko, ob tem pa se med volivci ne pojavi pozitivna informacija o ustreznih kompetencah rivalskih strank. Slabo ekonomsko stanje namreč poda negativno informacijo zgolj o vladajoči koaliciji, nič pa ne pove o kompetencah opozicijskih strank, zato se lahko zgodi, da se izguba glasov največje vladne stranke ne rezultira v podobnem porastu podpore največji opozicijski stranki, temveč v razpršitvi glasov med različne stranke, ki predstavljajo alternativo vladi.

Calvo in drugi (2017, 165) tudi izpostavljajo, da največje vladne stranke v času dobrih ekonomskih razmer v svojih volilnih strategijah ne poudarjajo toliko njihovih ideoloških pozicij, s čimer celoten strankarski sistem postane bolj centripetalen, kar otežuje vstop novim strankam. V času krize prihaja do obratnega procesa, saj pomanjkanje zaupanja volivcev v kompetence vseh strank vodi v izpostavljanje ideoloških pozicij, kar na sistemski ravni vodi k pritisku na povečanje števila učinkovitih strank.

5 EMPIRIČNA ANALIZA VPLIVA EKONOMSKIH DEJAVNIKOV NA VOLITVE IN STRANKARSKE SISTEME

V obdobju od 1. 5. 2004¹¹ do 31. 12. 2016 (v nadaljevanju obdobje 2004–16) je bilo v državah članicah EU skupaj 91 splošnih, neposrednih volitev v najvišja nacionalna predstavniška telesa (v nadaljevanju volitev). V analizo volilnih rezultatov največjih vladnih strank je vključenih 85 volitev, za katere velja: 1. da so stranke po predhodnih volitvah sestavile novo vlado, 2. da je analizirana največja vladna stranka sodelovala v vladi večino obdobja od zadnjih volitev in je bila v vladi najmanj šest mesecev pred analiziranimi volitvami ter 3. da je glede na sestavo volilnih koalicij oz. druge okoliščine možna primerjava volilnih rezultatov največje vladne stranke med volitvami. Zaradi neizpolnjevanja prvega kriterija v analizo rezultatov največjih vladnih strank niso vključene junijske volitve v Grčiji leta 2012¹² in volitve v Španiji leta 2016. Prav tako v analizo niso vključene volitve v Italiji leta 2013, saj je bila vlada v zadnjem obdobju pred volitvami sestavljena iz nestrankarskih ministrov (t. i. tehnična vlada) in volitve v Latviji 2010, saj se je v obdobju od zadnjih volitev zamenjalo več različnih vlad, s čimer omenjene volitve niso zadostile drugemu kriteriju. V analizo prav tako tudi niso vključene volitve, ki zaradi spremenjenih volilnih koalicij (Romunija 2008) oz. razkola v največji vladni stranki (Slovenija 2014) niso zadostile tretjemu kriteriju vključitve v analizo.

5.1 Analiza volilnih rezultatov največjih vladnih strank

Kot je razvidno iz Slike 5.1 in Tabele 5.1, so največje vladne stranke v državah članicah EU na večini analiziranih volitev v obdobju 2004–16 dosegle slabše volilne rezultate kot na predhodnih volitvah. Od skupaj 85 analiziranih volitev so največje vladne stranke na 61 volitvah (71,8 %) zabeležile poslabšanje volilnih izidov. V povprečju so največje vladne stranke v preučevanem obdobju v državah članicah EU, v primerjavi s predhodnimi volitvami, izgubile 5,5 % glasov. Zaradi nekaterih izstopajoče visokih vrednosti sprememb v volilni podpori največjim vladnim strankam, smo v analizo dodali še med avtorji, ki preučujejo ekonomsko glasovanje, redkeje uporabljeno mediano.¹³ Mediana volilnih izgub

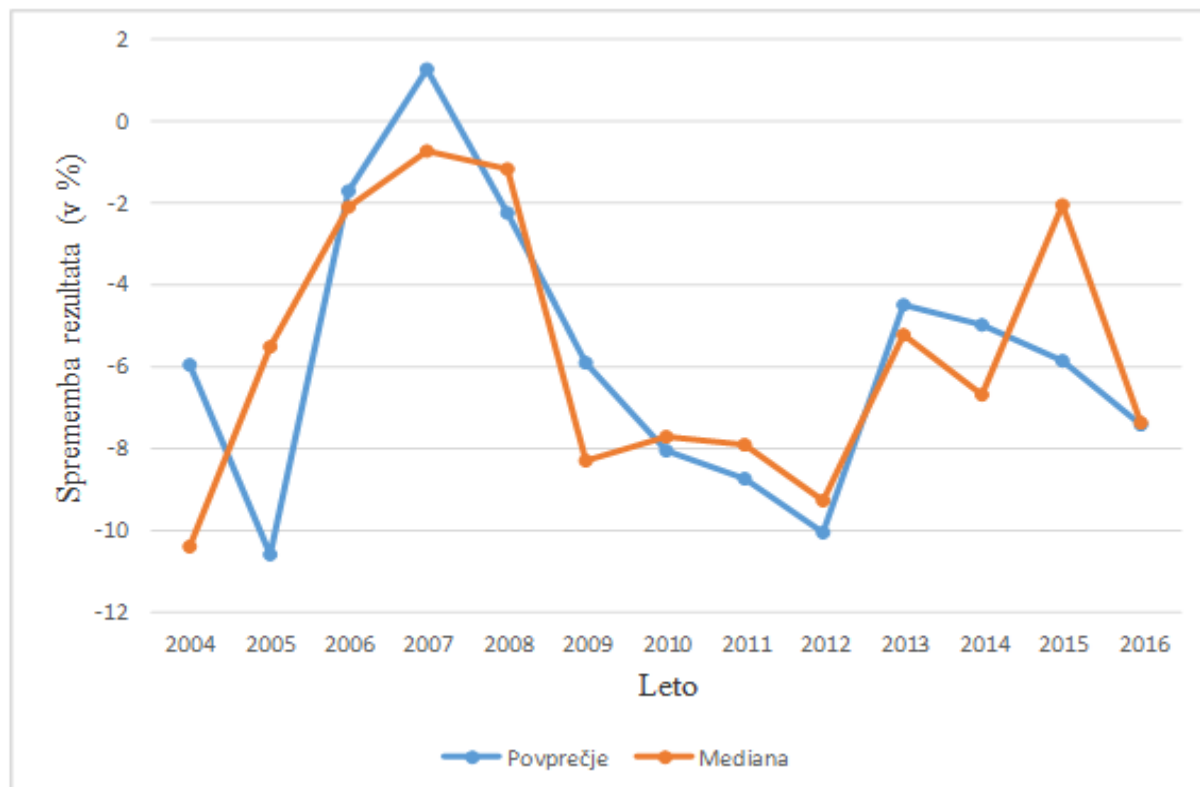
¹¹ Bolgarija in Romunija sta v analizo vključeni od njune vključitve v EU, 1. 1. 2007, Hrvaška pa od njene vključitve v EU, 1. 7. 2013.

¹² V Grčiji so leta 2012 izvedli dvoje parlamentarnih volitev; prve maja, druge pa junija.

¹³ V nadaljevanju analize volilnih rezultatov največjih vladnih strank po letih je mediana v besedilu omenjena, kadar se je njena vrednost bistveno razlikovala od povprečja in ob njenih ekstremnih vrednostih.

največjih vladnih strank je bila v obdobju 2004–16 nižja od njihovih povprečnih izgub, a je bila kljub temu relativno visoka, saj je znašala $-4,1\%$.

Slika 5.1: Sprememba rezultata največjih vladnih strank v državah EU (2004–2016)

Kljub temu da so bile ekonomske razmere v državah članic EU v obdobju od 1. maja 2004 do druge polovice leta 2008 (v nadaljevanju obdobje 2004–08) v povprečju bistveno boljše od kasnejših let (glej Sliko 4.1 in Sliko 4.2) in so večino tega obdobja vse države članice EU beležile pozitivno gospodarsko rast, se le-to v večini primerov ni odrazilo v izboljšanju volilnih rezultatov največjih vladnih strank. To še zlasti velja za leto 2004, ko so največje vladne stranke zabeležile povprečen upad podpore za 6,0 %, mediana volilnih izgub največjih vladnih strank pa je znašala celo $-10,4\%$, kar je bila najnižja mediana v celotnem preučevanem obdobju in leto 2005, ko so na volitvah izgubile v povprečju 10,6 % glasov. Pri tem je treba opozoriti, da so bile leta 2004 v vzorcu zajete zgolj 3 volitve, leta 2005 pa je največji doprinos k visoki povprečni izgubi glasov na volitvah največjih vladnih strank prispevala poljska Demokratična leva zveza (SLD), ki je v primerjavi s predhodnimi volitvami izgubila kar 29,7 %. Stopnja brezposelnosti je bila na Poljskem leta 2005 najvišja med vsemi državami EU (glej Prilogo B), prav visoko stopnjo brezposelnosti pa kot del vzroka za tako veliko izgubo podpore SLD izpostavlja tudi Millard (2007, 2010). Poleg tega

poudarja, da so imeli pomembno vlogo tudi drugi neekonomski vzroki, zlasti korupcijski škandali in odhodi nekaterih poslancev ter drugih pomembnih članov iz omenjene stranke. Prav zaradi izstopajoče visoke izgube SLD je bila mediana, za katero velja, da ekstremne vrednosti manj vplivajo na njeno vrednost kot pri povprečju, tega leta bistveno višja in je znašala $-5,5\%$.

Leta 2006 se je povprečni rezultat največjih vladnih strank na volitvah izboljšal, saj so v povprečju izgubile le $1,7\%$. To je bila posledica zlasti volilnih rezultatov največjih vladnih strank iz Vzhodne Evrope, ki je v tem času beležila še bistveno boljše ekonomske rezultate od preostalih držav članic EU. Na vseh štirih volitvah v Vzhodni Evropi tega leta so največje vladne stranke izboljšale svoj volilni rezultat, medtem ko so na drugi strani na petih volitvah v državah Zahodne in Južne Evrope največje vladne stranke zabeležile izgubo glasov na volitvah, a le ta nikjer ni presegla 10% .

Leto 2007 je bilo edino leto v analizi, ko so največje vladne stranke v povprečju izboljšale svoj volilni izid v primerjavi s predhodnimi volitvami. To je bilo tudi leto, ko so države EU v povprečju zabeležile najvišjo gospodarsko rast v preučevanem obdobju. Največje vladne stranke so tega leta dosegle na volitvah v povprečju za $1,3\%$ boljši volilni rezultat kot na prejšnjih volitvah, levji delež pa je k temu prispeval velik porast podpore estonski Reformni stranki (RE), ki je na volitvah, katerih volilna kampanja je bila zaznamovana zlasti z ekonomskimi tematikami (Solvak in Pettai 2008, 575), izboljšala svoj volilni izid za $10,1\%$. Estonija je sicer leta 2006, ki se je končalo tik pred začetkom volilne kampanje, z $10,1\%$ dosegla drugo najvišjo stopnjo gospodarske rasti med državami EU, prav tako pa je beležila tudi podpovprečno stopnjo brezposelnosti (glej Prilogo A).

Leta 2007 je bila zabeležena tudi najvišja mediana rezultatov največjih vladnih strank v celotnem preučevanem obdobju, ki pa je kljub temu z $-0,8\%$ ostala negativna. Leta 2008, ko so se v EU začeli kazati začetki prihajajoče finančne in gospodarske krize, so največje vladne stranke na volitvah v povprečju izgubile $2,3\%$ glasov, s čimer se je začel 5-letni trend vedno večje povprečne volilne izgube največjih vladajočih strank.

Leta 2009 so se članice EU soočile z bistvenim poslabšanjem ekonomske situacije, finančna in gospodarska kriza pa je dokončno vstopila v ospredje zanimanja javnosti. Največje vladne stranke so na volitvah tega leta dosegle v povprečju za $5,9\%$ slabši volilni rezultat kot na

predhodnih volitvah, še bolj pa se je poslabšala mediana, ki je znašala –8,3 %. Vse največje vladne stranke, z izjemno luksemburške Krščansko socialne ljudske stranke (CSV), ki so nastopile na volitvah tega leta, so zabeležile poslabšanje volilnega rezultata, še največ Koalicija za Bolgarijo (KB) –13,3 % in portugalska Socialistična stranka PS (–8,5 %) ter grška Nova demokracija (ND) (–8,3 %). Leta 2010 so največje vladne stranke, ki so sodelovale na volitvah, zabeležile v povprečju za 8,1 % slabši volilni izid od predhodnih volitev. Največji padec podpore na volitvah je zabeležila Madžarska socialistična stranka (MSZP), ki je izgubila 23,9 % glasov, pri čemer izguba glasov ni bila povezana zgolj s poslabšanim gospodarskim položajem, temveč je bila v veliki meri posledica splošnega nezadovoljstva z delom vlade, ki se je začelo kazati že z velikimi protesti leta 2006 (Batory 2010, 2).

S trajanjem finančne in gospodarske krize so se povečevale tudi volilne izgube največjih vladnih strank. Leta 2011 so tako v povprečju na volitvah izgubile 8,8 % glasov. Največ, 24,1 % glasov, je izgubila irska Fianna Fáil (FF), ki je državo vodila v času izrazito poslabšanih ekonomskih razmer, ki so imele za posledico, da je Irska kot edina nejužnoevropska država morala zaprositi za pomoč pri premagovanju krize EK, ECB in MDS. Dogovor o pogojih za dodelitev pomoči s t. i. »trojko« je bil sklenjen zgolj 3 mesece pred volitvami, ki sta jih Marsh in Mikhaylov (2012, 478) opredelila kot klasičen primer volitev, na katerih lahko volilno vedenje volivcev v zelo pomembni meri pojasnimo s teorijo ekonomskega glasovanja.

Leta 2012 so največje vladne stranke zabeležile v povprečju največje izgube glasov v primerjavi s predhodnimi volitvami in tudi najvišjo mediano volilnih izgub v celotnem obdobju analize. V povprečju so na volitvah izgubile 10,1 % glasov, pri čemer je največ, kar 30,7 % glasov, izgubila grška stranka Panhelenistično socialistično gibanje (PASOK), ki je v državi, ki jo je finančna in gospodarska kriza, med vsemi državami članicami EU, najbolj prizadela, vodila enostrankarsko vlado od oktobra 2009 do novembra 2011. Takrat je bila, po številnih protestih, kritikah in odstopih znotraj vladajoče stranke, zaradi ekonomskega in finančnega položaja v državi ter načina reševanja le-tega oblikovana nova vlada pod vodstvom nestrankarskega primerja Lucasa Papademos, v kateri pa je kljub temu PASOK ohranil večino ministrskih položajev (Vasilopoulou in Halikiopoulou 526). Vendar pa rekordna volilna izguba največjih vladnih strank v analiziranem obdobju ni bila zgolj posledica rezultata PASOK, temveč tudi volilnih izgub ostalih strank, kar potrjuje tudi mediana

volilnega rezultata vladajočih strank, ki je s $-9,3\%$ prav tako dosegla najnižjo vrednost po letu 2004.

Če so po podatkih Evrostata države članice EU leta 2012 v povprečju beležile negativno gospodarsko rast v višini $0,3\%$, so leta 2013 znova beležile v povprečju pozitivno gospodarsko rast v višini $0,5\%$. Tega leta so tudi največje vladne stranke v povprečju beležile boljše volilne izide kot leto poprej, saj so v povprečju izgubile »le« $4,5\%$ glasov. Pri tem je največ izgubila češka Državljanska demokratska stranka (ODS), ki je po korupcijskem škandalu (Havlik 2014, 43) izgubila $12,5\%$ glasov. Na drugi strani so nemški volivci v luči ekonomskih težav v drugih državah EU izkazovali zadovoljstvo z ekonomskim položajem, saj je finančna in gospodarska kriza Nemčijo bistveno manj prizadela kot večino drugih držav v EU (Mader 2014, 355). Med drugim se je v obdobju 2009–2013 celo zmanjšala stopnja brezposelnosti za 2,4 odstotne točke, vladajoči CDU/CSU pa je na volitvah leta 2013 uspela unovčiti relativno dobro ekonomsko situacijo in pridobiti $7,7\%$ glasov.

Kot kažejo podatki Evrostata, se je leta 2014 bistveno zvišala povprečna gospodarska rast v državah članicah EU in dosegla $2,3\%$, kar je bila najvišja povprečna gospodarska rast v državah EU po letu 2007. Prav tako se je tega leta obrnil tudi trend na trgu dela, s čimer se je v povprečju začela zniževati stopnja brezposelnosti v državah EU. Na štirih od petih volitev tega leta so kljub temu največje vladne stranke zabeležile poslabšanje volilnih rezultatov v primerjavi s predhodnimi volitvami. V povprečju so izgubile 5% glasov, še nekoliko več, $5,9\%$ glasov pa so največje vladne stranke izgubile leta 2015.

V tem letu je največji padec volilne podpore v primerjavi s predhodnimi volitvami ($-15,9\%$) zabeležila španska Ljudska stranka (PP), ki je vlado, v še eni izmed držav članic EU, ki jih je kriza najbolj prizadela, vodila od leta 2011 dalje. Kot ugotavljajo Castillo-Manzano in drugi (2017, 158), je zaskrbljenost državljanov z ekonomskim položajem, še zlasti kljub izboljševanju situacije, še vedno visoko stopnjo brezposelnosti, poleg korupcije in nezadovoljstva s celotnim političnim sistemom, predstavljala glavni razlog za izgubo glasov tako vladajoče PP kot tudi glavne opozicijske stranke, Španske socialistične delavske stranke (PSOE), ki je vlado vodila v začetku finančne in gospodarske krize. Pomemben delež glasov so tako volivci namenili novima strankama, s čimer je bil pretrgan tradicionalni dvostrankarski sistem, kar je odigralo pomembno vlogo pri neoblikovanju vlade po volitvah, zaradi česar so bile leta 2016 nove volitve, na katerih sta obe tradicionalno največji španski

stranki ponovno nekoliko izboljšali svoja volilna rezultata. Prav visoka volilna izguba PP je tudi bistveno vplivala na povprečje izgub največjih vladnih strank leta 2015, saj je mediana volilnih izgub največjih vladnih strank tega leta znašala »le« -2,1 %.

Leta 2016 so največje vladne stranke zabeležile ponovno velik padec volilne podpore – v povprečju 7,4 %, največjega med njimi pa je zabeležila slovaška stranka SMER-SD, ki je izgubila 16,1 % glasov in tako ni uspela obraniti visokega deleža glasov, ki jih je pridobila leta 2012 po težavah glavnih konkurentov v prejšnji koaliciji.

Ko pogledamo po posameznih skupinah analiziranih držav, vidimo, da so v obdobju 2004–08 največje vladne stranke v povprečju izgubile volilno podporo, v primerjavi s prehodnimi volitvami, v vseh skupinah držav (glej Tabelo 5.1). Še najmanj (-2,2 %) so v tem obdobju izgubile največje vladne stranke v Zahodni Evropi. Kljub temu so največje vladne stranke v državah Zahodne Evrope le v treh primerih (CSV v Luksemburgu leta 2004, UMP v Franciji leta 2007 in FF na Irskem leta 2007) uspele izboljšati svoj volilni rezultat v primerjavi s predhodnimi volitvami. Države Zahodne Evrope so v tem obdobju beležile najnižjo povprečno stopnjo brezposelnosti in pozitivno gospodarsko rast, ki pa je kljub temu nekoliko zaostajala za povprečjem vseh držav EU. To je bila zlasti posledica visoke gospodarske rasti v državah Vzhodne Evrope, ki so poleg tega v tem obdobju beležile tudi zniževanje brezposelnosti, ki je tako leta 2008 s 6,4 % že skoraj dosegla povprečno raven v vseh državah EU, ki je znašala 6,3 %.

Ne glede na to, so največje vladne stranke v državah Vzhodne Evrope v obdobju 2004–08 na volitvah dosegle za 3,4 % slabši rezultat od njihovega rezultata na predhodnih volitvah. To je bila posledica relativno velikih izgub, ki so jih na volitvah dosegle posamezne stranke. Največje vzhodnoevropske vladne stranke so namreč v tem obdobju na sedmih od enajstih volitev izboljšale svoj volilni rezultat, a je bil kljub temu, zaradi posameznih visokih izgub, zabeležen povprečen upad volilne podpore največjim vladnim strankam v tem delu EU. Najbolj so bile največje vladne vzhodnoevropske stranke uspešne v obdobju 2006–2008, ko so na sedmih od osmih volitev izboljšale volilni rezultat, vendar pa so bila izboljšanja relativno nizka, saj v petih primerih niso presegla 5 %. Mediana rezultatov največjih vladnih strank je v obdobju 2004–08 tako znašala 1,2 %, s čimer je bila najvišja med vsemi skupinami držav.

Na drugi strani je bila najnižja mediana volilnih rezultatov največjih vladnih strank v tem obdobju med državami Južne Evrope, kjer je znašala –3,5 %. Države Južne Evrope so v tem obdobju beležile pozitivno gospodarsko rast, ki pa je bila nižja kot v državah Zahodne in Vzhodne Evrope. Prav tako so tudi zmanjševale stopnjo brezposelnosti, a so iz nadpovprečne ravni brezposelnosti, kljub temu padle na podpovprečno raven. Največje vladne stranke so v tem delu EU v povprečju izgubile 3,4 % glasov, od sedmih volitev pa sta le dve največji vladni stranki (Demokratska stranka (PD) v Italiji leta 2008 in PSOE v Španiji leta 2008) uspeli izboljšati svoj volilni rezultat v primerjavi s predhodnimi volitvami.

Tabela 5.1: Volilni rezultati največjih vladnih strank

Skupine držav	Obdobje								
	2004–2008			2009–2013			2014–2016		
	Povprečje	Mediana	Število in delež volitev z izboljšanjem rezultata	Povprečje	Mediana	Število in delež volitev z izboljšanjem rezultata	Povprečje	Mediana	Število in delež volitev z izboljšanjem rezultata
Zahodna Evropa	–2,2 %	–2,8 %	3/13 (23,1 %)	–4,2 %	–3,4 %	5/14 (35,7 %)	–3,2 %	–2,1 %	2/6 (33,3 %)
Južna Evropa	–3,4 %	–3,5 %	2/7 (28,6 %)	–10,8 %	–8,5 %	1/7 (14,3 %)	–6,8 %	–3,7 %	0/5 0,0 %
Vzhodna Evropa	–3,4 %	1,2 %	7/11 (63,6 %)	–9,7 %	–10,9 %	2/12 (16,7 %)	–7,5 %	–9,6 %	2/10 (20,0 %)
Skupaj	–2,9 %	–2,5 %	12/31 (38,7 %)	–7,6 %	–7,7 %	8/33 (24,2 %)	–6,1 %	–4,1 %	4/21 (19,0 %)

V obdobju 2009–2013, ko so države EU v povprečju beležile bodisi negativno gospodarsko rast bodisi zgolj minimalno gospodarsko rast, ki ni v nobenem letu v povprečju preseгла 2 % in so se države EU soočale z v povprečju naraščajočo stopnjo brezposelnosti, so se bistveno poslabšali tudi volilni rezultati največjih vladnih strank. V povprečju so najmanjše volilne izgube beležile največje vladne stranke iz Zahodne Evrope, ki jo je finančna in gospodarska kriza v povprečju tudi najmanj prizadela. Povprečno so največje vladne stranke na volitvah v tem delu EU izgubile 4,2 % glasov, kar pa je vseeno pomenilo za 91 % višje povprečne volilne izgube kot v obdobju 2004–08. Mediana volilnih izgub največjih vladajočih strank je bila nekoliko nižja in je znašala –3,4 %, kar je le nekoliko več kot v obdobju 2004–08, ko je bila mediana –2,8 %. To je zlasti posledica dejstva, da so na petih izmed štirinajstih volitev (35,7 % volitev) v tem delu EU največje vladne stranke izboljšale svoj volilni izid, kar je celo nekoliko več, kot med letoma 2004–08, ko jim je to uspelo le na 23,1 % volitev.

V državah Južne in Vzhodne Evrope, ki so beležile bistveno večje poslabšanje večine makroekonomskih kazalnikov, so tudi največje vladne stranke dosegle bistveno slabše volilne izide. V državah Južne Evrope so tako največje vladne stranke v povprečju izgubile 10,8 % glasov, kar je za 218 % več, kot so bile povprečne volilne izgube največjih vladnih strank iz tega dela EU v odboju 2004–2008. V celotnem obdobju je zgolj ciprski Progresivni stranki delovnega ljudstva (AKEL) uspelo izboljšati volilni izid. To se je zgodilo leta 2011, torej še pred zaostritvijo finančne in gospodarske krize na Cipru, ki je imela za posledico pomoč s strani EK, ECB in MDS.

Podobno kot v državah Južne Evrope so tudi v državah Vzhodne Evrope največje vladne stranke v povprečju beležile visoke volilne izgube. V povprečju so se volilne izgube največjih vladnih strank v tem delu EU, v primerjavi z obdobjem 2004–08, povečale za 185 % na –9,7 %, med tem ko je mediana izgub znašala celo –10,9 %, kar je bilo še več kot v državah Južne Evrope. V celotnem obdobju je uspelo svoj rezultat izboljšati zgolj strankama Smer-Socialni demokrati (SMER-SD) na Slovaškem leta 2010 in RE v Estoniji leta 2011, pri čemer je treba omeniti, da sta tako Slovaška leta 2010 kot Estonija leta 2011 beležili v letu volitev najvišjo gospodarsko rast med vsemi članicami EU.

V obdobju 2014–2016, ko je povprečna gospodarska rast držav članic EU ponovno vsako leto presegla 2 % in se je tudi vsako leto zmanjšala povprečna stopnja brezposelnosti, so se v povprečju tudi nekoliko izboljšali volilni rezultat največjih vladnih strank v vseh analiziranih skupinah držav v EU. Tudi v tem obdobju so največje vladne stranke najboljše rezultate beležile v državah Zahodne Evrope, kjer so v povprečju izgubile 3,2 % glasov. Nekoliko manj kot v preteklem obdobju so izgubile tudi največje vladne stranke v državah Južne Evrope (–6,8 %), a kljub temu ni uspelo nobeni izmed največjih vladnih strank iz tega področja EU izboljšati svojega volilnega izida. Še slabše povprečne volilne rezultate kot v državah Južne Evrope so največje vladne stranke beležile v državah Vzhodne Evrope. Ne glede na to, da so države Vzhodne Evrope bolj okrevale po finančni in gospodarski krizi od držav Južne Evrope in so v povprečju beležile hitrejši upad brezposelnosti ter višjo gospodarsko rast, so največje vladne stranke iz Vzhodne Evrope namreč doživele v povprečju 7,5 % poslabšanje volilnih rezultatov, kar je predstavljalo najvišje povprečne volilne izgube izmed vseh analiziranih skupin držav. Mediana izgub je znašala celo –9,6 % in to kljub dejstvu, da sta latvijska Enotnost (V) leta 2014 in Hrvaška demokratska skupnost (HDZ) leta 2016 izboljšali

svoj volilni izid, kar kaže na precejšnja nihanja v podpori največjim vladnim strankam iz držav Vzhodne Evrope v tem obdobju.

5.1.1 Vpliv brezposelnosti

Kot smo ugotovili že v teoretičnem delu, so številni avtorji potrdili povezavo med različnimi ekonomskimi dejavniki in volilnimi rezultati največjih vladnih strank. Pri tem so se v različnih obdobjih in različnih državah oz. skupinah držav pojavljale velike razlike, tako glede ekonomskih dejavnikov, ki so izkazovali povezanost z volilnimi rezultati največjih vladnih strank, kakor tudi glede moči te povezave. Da bi ugotovili, ali obstaja povezanost med brezposelnostjo, gospodarsko rastjo, inflacijo in percepcijo volivcev ter volilnimi rezultati največjih vladnih strank v obdobju 2004–16 ter kakšna je moč morebitnih povezav in ali se je moč povezav povišala v času finančne ter gospodarske krize, smo prek izračuna Spearmanovega koeficienta korelacije¹⁴ (ρ)¹⁵ preverili obstoj in moč korelacije med različnimi ekonomskimi dejavniki in rezultati največjih vladnih strank v različnih časovnih obdobjih ter skupinah držav.

V analizo vpliva brezposelnosti na volilni rezultat največjih vladnih strank so, podobno kot pri analizi rasti BDP in inflacije, vključeni podatki na letni ravni, ki so bili izmerjeni najbližje posameznim volitvam, s čimer smo želeli doseči največji približek podatkov z ekonomskimi razmerami v državah EU pred posameznimi volitvami in hkrati omogočiti čim večjo primerljivost podatkov ter preprečiti sezonske vplive na izbrane makroekonomske kazalnike. V prvem delu je analizirana povezava med stopnjo brezposelnosti in volilnim rezultatom največjih vladnih strank, v drugem delu pa povezava med spremembo stopnje brezposelnosti v celotnem obdobju od predhodnih volitev in volilnim rezultatom največjih vladnih strank.

¹⁴ Spearmanov koeficient korelacije je bil uporabljen kot alternativa Pearsonovemu koeficientu korelacije, saj rezultati Shapiro-wilk-ovega testa niso potrdili normalne porazdelitve spremenljivk, kar je ena izmed zahtevanih predpostavk Pearsonovega koeficienta.

¹⁵ Spearmanov koeficient korelacije (ρ) lahko zavzema vrednost med -1 in 1 , pri čemer velja:

$\rho = 0.00$: ni povezanosti;

$0 < |\rho| < 0.20$: neznatna povezanost;

$0.20 \leq |\rho| < 0.40$: nizka/šibka povezanost;

$0.40 \leq |\rho| < 0.60$: srednja/zmerna povezanost;

$0.60 \leq |\rho| < 0.80$: visoka/močna povezanost;

$0.80 \leq |\rho| < 1$: zelo visoka/zelo močna povezanost

$\rho = 1$: Popolna povezanost.

V primeru, da je $\rho < 0$, je moč povezav enaka, le da je smer povezave negativna (Hammond in drugi 2015, 134).

Kot kaže Tabela 5.2, je Spearmanov koeficient korelacije med stopnjo brezposelnosti in volilnimi rezultati največjih vladnih strank v državah EU v obdobju 2004–16 znašal $-0,27$, kar kaže na negativno nizko oz. šibko povezanost med stopnjo brezposelnosti in volilnimi rezultati največjih vladnih strank. Z višanjem stopnje brezposelnosti je torej opaziti šibko povezavo s poslabševanjem volilnega rezultata največjih vladnih strank. Najmočnejša povezava je bila v tem obdobju v državah Južne Evrope, kjer je koeficient znašal $-0,41$, kar kaže na srednjo oz. zmerno negativno povezanost med stopnjo brezposelnosti in volilnim izidom največjih vladnih strank, najnižja pa med vzhodnoevropskimi državami, kjer je bila vrednost koeficienta izredno blizu 0, ki določa, da med spremenljivkama ni povezave.

Tabela 5.2: Volilni rezultat največjih vladnih strank in stopnja brezposelnosti

	ρ (2004–2008)	ρ (2009–2013)	ρ (2014–2016)	ρ (skupaj 2004–2016)
Zahodna Evropa	0,03	$-0,40$	$-0,78$	$-0,22$
Južna Evropa	0,10	$-0,95$	0,60	$-0,41$
Vzhodna Evropa	$-0,01$	0,51	0,06	0,02
Države EU skupaj	$-0,01$	$-0,38$	$-0,10$	$-0,27$

V obdobju 2004–08, ko je bila stopnja brezposelnosti v državah EU v povprečju na najnižjih ravneh v celotnem preučevanem obdobju, je Spearmanov koeficient na ravni vseh držav EU znašal $-0,01$, kar kaže na neznatno povezanost med stopnjo brezposelnosti in volilnim rezultatom največjih vladnih strank. Podobno kot na ravni celotne EU je bila v teh letih neznatna povezava tudi znotraj posameznih skupin držav, kar kaže na to, da stopnja brezposelnosti tudi znotraj posameznih skupin držav v tem analiziranem obdobju ni imela pomembnejšega vpliva na volilne rezultate največjih vladnih strank.

Leta 2009 se je povprečna stopnja brezposelnosti v državah EU sunkovito povečala, za kar 41,2 % na 8,9 %, svoj vrhunec pa je dosegla leta 2013, ko je bila v povprečju v državah EU stopnja brezposelnosti 11,2 %. V obdobju 2009–13 je bila zato, v večini držav EU v času volitev, bistveno višja stopnja brezposelnosti kot v obdobju 2004–08 in tudi kot v obdobju 2014–16. To je sovpadalo z najmočnejšo negativno korelacijo med stopnjo brezposelnosti in

volilnim rezultatom največjih vladnih strank v vseh preučevanih obdobjih, saj je Spearmanov koeficient znašal $-0,38$, kar predstavlja nizko oz. šibko povezanost med spremenljivkama. Pri tem se je koeficient že močno približal tudi meji $0,40$, ki določa zmerno oz. srednjo povezanost. Najmočnejša povezanost med stopnjo brezposelnosti in volilnim rezultatom največjih vladnih strank izmed vseh preučevanih obdobj je zlasti posledica močne korelacije med omenjenima spremenljivkama na volitvah v državah Južne Evrope, kjer so beležili tako izrazito visoke povprečne stopnje brezposelnosti, kakor tudi visoke povprečne volilne izgube največjih vladnih strank. Spearmanov koeficient je znotraj omenjene skupine držav v obdobju 2009–13 znašal kar $-0,95$, kar predstavlja zelo močno negativno povezanost med spremenljivkama.

V obdobju 2014–16 so se povprečne stopnje brezposelnosti v državah EU ponovno nekoliko znižale, znižala pa se je tudi vrednost Spearmanovega koeficienta, ki je v tem obdobju znašal zgolj še $-0,10$, kar kaže na neznatno povezanost med stopnjo brezposelnosti in volilnim rezultatom največjih vladnih strank. V tem obdobju je sicer analiza pokazala visoko oz. močno povezanost v državah Zahodne Evrope, medtem ko ni opaziti pomembne povezanosti v državah Vzhodne in Južne Evrope, kjer je koeficient celo pozitiven in kaže na pozitivno močno povezanost, kar pa je posledica zlasti majhnega vzorca, ki med drugim vključuje dvoje predčasnih volitev v Grčiji, ki je beležila visoko stopnjo brezposelnosti, a največji vladni stranki, ob relativno kratkem času na oblasti, nista beležili visokih volilnih izgub.

Na desetih volitvah v državah članicah EU, ki so v celotnem preučevanem obdobju v času volitev beležile najvišjo stopnjo brezposelnosti, so največje vladne stranke v povprečju izgubile 9 % volilne podpore. V osmih primerih so dosegle slabši volilni rezultat kot na predhodnih volitvah, medtem ko so ga v dveh primerih izboljšale. Na drugi strani so tudi na 10 volitvah v državah članicah EU, ki so potekale v času najnižje brezposelnosti, največje vladne stranke v povprečju izgubile glasove, le da je bil delež izgubljenih glasov bistveno nižji, saj so v povprečju izgubile le 1,4 %. Svoj rezultat so sicer največje vladne stranke na omenjenih volitvah izboljšale v šestih primerih, v štirih pa so ga poslabšale.

Dokaj podobni, kot so bili rezultati analize povezanosti med stopnjo brezposelnosti in rezultati največjih vladnih strank, so tudi rezultati analize povezanosti med spremembo stopnje brezposelnosti v obdobju od zadnjih predhodnih volitev (v nadaljevanju sprememba stopnje brezposelnosti) ter volilnimi rezultati največjih vladnih strank. Kot kaže Tabela 5.3, je

vrednost Spearmanovega koeficienta korelacije med spremembo stopnje brezposelnosti in volilnim rezultatom največjih vladnih strank v državah EU v obdobju 2004–16 znašala $-0,20$, kar je nekoliko manj, kot je znašala vrednost istega koeficienta za povezavo med stopnjo brezposelnosti in volilnimi rezultati največjih vladnih strank. Med skupinami držav je bila povezava najmočnejša na volitvah vzhodnoevropskih držav, kjer je Spearmanov koeficient korelacije znašal $-0,39$, s čimer se je povsem približal srednji oz. zmerni povezanosti. V državah Vzhodne Evrope je bilo tako opaziti bistveno večjo odzivnost volivcev na spremembo stopnje brezposelnosti kot pa na stopnjo brezposelnosti, kjer nismo ugotovili povezave z volilnim rezultatom največjih vladnih strank. V rangi nizke oz. šibke povezanosti je bila tudi korelacije med spremembo stopnje brezposelnosti in rezultatom največjih vladnih strank v državah Južne Evrope. Povezava v omenjenih državah je sicer nekoliko šibkejša kot v primeru analize povezanosti stopnje brezposelnosti z volilnim izidom največjih vladnih strank. Skladno z analizo lahko ugotovimo, da sprememba stopnje brezposelnosti ni vplivala na rezultat največjih vladnih strank v državah Zahodne Evrope.

Tabela 5.3: Volilni rezultat največjih vladnih strank in sprememba stopnje brezposelnosti

	ρ (2004–2008)	ρ (2009–2016)	ρ (skupaj 2004–2016)
Zahodna Evropa	0,03	$-0,17$	0,06
Južna Evropa	0,04	$-0,22$	$-0,31$
Vzhodna Evropa	$-0,44$	$-0,23$	$-0,39$
Države EU skupaj	$-0,11$	$-0,21$	$-0,20$

V obdobju 2004–08 se je v večini držav zmanjševala stopnja brezposelnosti, vendar pa to na ravni vseh držav članic EU ni bilo povezano z volilnimi rezultati največjih vladnih strank, saj je bila stopnja povezanosti med spremembo stopnje brezposelnosti in rezultatom največjih vladnih strank neznatna. Ne glede na to je bila njena moč bistveno večja znotraj držav Vzhodne Evrope, kjer se je povprečna stopnja brezposelnost v tem odboju zmanjšala za 58,8 %, s čimer so po začetnem visokem zaostanku za povprečjem celotne EU do leta 2008 že skoraj dosegle povprečno raven brezposelnosti v državah EU. V omenjenih državah je kot v edini skupini držav obstajala povezava med spremembo brezposelnosti in rezultatom največjih vladnih strank. Le-ta je bila negativno srednje oz. zmerno močna.

Obdobji 2009–13 in 2014–16 smo v analizi združili, saj je sprememba brezposelnosti od predhodnih volitev v obdobju 2014–16 po večini segala še v obdobje finančne in gospodarske krize pred letom 2014. To je bil čas, ko se je v večini držav članic EU v obdobju med volitvami zvišala stopnja brezposelnosti, zvišala pa se je v primerjavi z obdobjem 2004–08 tudi moč povezanosti med spremembo stopnje brezposelnosti in volilnim rezultatom največjih vladnih strank. Spearmanov koeficient je namreč znašal $-0,21$, kar je predstavlja šibko oz. nizko negativno povezanost. Vrednost Spearmanovega koeficienta je bila v tem obdobju precej podobna med vsemi skupinami držav in se je ravno tako gibala okrog meje $-0,20$, ki določa mejo šibke povezanosti.

Na desetih volitvah, ki so sledile največjim porastom stopnje brezposelnosti v celotnem preučevanem obdobju v državah EU, so največje vladne stranke v povprečju izgubile $10,7\%$ volilne podpore v primerjavi s predhodnimi volitvami. Pri tem je na omenjenih desetih volitvah osem največjih vladnih strank poslabšalo svoj volilni rezultat, dve pa sta ga izboljšali. V večini primerov so največje vladne stranke izgubile podporo tudi na 10 volitvah, ki so sledile največjemu zmanjšanju stopnje brezposelnosti, saj se je to zgodilo šestkrat, medtem ko so štirikrat svoj volilni rezultat izboljšale. V povprečju so na omenjenih volitvah izgubile $2,7\%$ glasov v primerjavi s predhodnimi volitvami.

Analizo povezav med gospodarsko rastjo in volilnim rezultatom največjih vladnih strank smo izvedli na podoben način kot analizo povezave med brezposelnostjo ter rezultatom največjih vladnih strank. V prvem delu smo analizirali povezavo med stopnjo rasti BDP na letni ravni, izmerjeno najbližje posameznim volitvam in volilnim rezultatom največjih vladnih strank, v drugem delu pa še povezavo med spremembo višine BDP v celotnem obdobju od predhodnih volitev ter volilnim rezultatom največjih vladnih strank.

Spearmanov koeficient korelacije med letno stopnjo rasti BDP in volilnim rezultatom največjih vladnih strank, v obdobju 2004–16¹⁶, je znašal $0,18$, s čimer se je močno približal nizki povezanosti, a je ostal v mejah neznatne povezanosti. Med analiziranimi skupinami držav je bil koeficient najvišji v Vzhodni Evropi, kjer je znašal $0,36$ in v Južni Evropi, kjer je znašal $0,26$ (glej Tabelo 5.4), s čimer je bila v obeh skupinah držav potrjena šibka povezanost

¹⁶ V analizo niso vključene volitve na Irskem februarja 2016, saj je Irska leta 2015 zabeležila $26,3\%$ rast BDP, ki pa ni bila posledica aktivnosti irskega gospodarstva, temveč zlasti posledica prenosa sredstev tujih podjetij v davčno ugodno Irsko, kar pa ni imelo vpliva na znižanje brezposelnosti ali zvišanje dohodkov prebivalstva tega leta (Spence 2016).

med spremenljivkama. V obeh skupinah držav je letna stopnja rasti BDP močno nihala skozi preučevano obdobje, medtem ko je bila v državah Zahodne Evrope njegova vrednost nekoliko bolj stabilna. Spearmanov koeficient korelacije je v tej skupini držal znašal $-0,01$, kar kaže na to, da ni bilo povezave med letno stopnjo rasti BDP in volilnim rezultatom največjih vladnih strank v državah Zahodne Evrope.

Tabela 5.4: Volilni rezultat največjih vladnih strank in letna stopnja rasti BDP

	ρ (2004–2008)	ρ (2009–2013)	ρ (2014–2016)	ρ (skupaj 2004–2016)
Zahodna Evropa	0,07	0,04	0,20	$-0,01$
Južna Evropa	0,18	0,56	$-0,90$	0,26
Vzhodna Evropa	0,73	0,32	$-0,38$	0,36
Države EU skupaj	0,27	0,22	$-0,33$	0,18

Spearmanov koeficient je bil v celotnem preučevanem obdobju najvišji v obdobju 2004–08, ko je znašal 0,27. To je bila zlasti posledica močne povezanosti med letno stopnjo rasti BDP in rezultatom največjih vladnih strank v državah Vzhodne Evrope, kjer so volivci pogosto volilno nagradili visoko letno stopnjo rasti BDP v posameznih državah, saj so v tem obdobju države iz tega dela EU beležile izrazito visoke letne stopnje rasti BDP, ki so vsako leto v povprečju vsaj za dvakrat presegle letne stopnje rasti BDP v državah Zahodne Evrope, medtem ko so države Južne Evrope beležile še nekoliko nižje letne stopnje rasti BDP od držav Zahodne Evrope.

Leta 2009 so vse države EU, z izjemno Poljske, zabeležile negativno gospodarsko rast. Še zlasti so bile prizadete države Vzhodne Evrope, medtem ko je finančna in gospodarska kriza v naslednjih letih še izrazitejše prizadela države Južne Evrope. V nasprotju s pričakovanji o povečani vlogi ekonomskih dejavnikov na volilne rezultate največjih vladnih strank v času krize se je povezava med letno stopnjo rasti BDP in rezultatom največjih vladnih strank v letih 2009–13 celo za malenkost zmanjšala v primerjavi z obdobjem 2004–08. Kljub temu je ostala v mejah šibke povezanosti. Pomen letne stopnje rasti BDP za volilni uspeh največjih vladnih strank se je ne glede na to okrepil na volitvah v državah Južne Evrope, kjer je

obstajala srednja oz. zmerna povezanost z rezultatom največjih vladnih strank, medtem ko je povezanost na drugi strani upadla v državah Vzhodne Evrope.

V obdobju med 2014–16, ko se je letna stopnja rasti BDP v povprečju ponovno nekoliko povisala, rezultati analize ne kažejo povezave med višjo rastjo BDP na letni ravni in boljšim volilnim rezultatom največjih vladnih strank, saj je bil Spearmanov koeficient celo negativen. Vzrok za to gre iskati v nekaterih volitvah, zlasti leta 2015, ko je bila gospodarska rast v večini držav EU nekoliko višja kot leta 2014 in 2016, kar pa se v večini primerov ni odrazilo v povečani volilni podpori največjim vladnim strankam. To je ob majhnem vzorcu imelo tudi močan vpliv na zelo močno negativno vrednost Spearmanovega koeficienta v državah Južne Evrope.

Največje vladne stranke iz držav EU, ki so v celotnem preučevanem obdobju v času volitev beležile največje negativne stopnje rasti BDP na letni ravni, so v veliki večini izgubljale volilno podporo. To se je zgodilo kar devetim od desetih tovrstnih strank, pet med njimi je izgubilo celo več kot 10 %. V povprečju so tako v primerjavi s prehodnimi volitvami izgubile 11,5 % volilne podpore. Bistveno uspešnejše so bile največje vladne stranke na volitvah, v državah z najvišjo letno stopnjo rasti BDP, vendar pa jih volivci niso volilno nagradili v sorazmerni obliki, kot so volilno kaznovali padec gospodarske rasti na letni ravni. Svoj rezultat je tako izboljšalo sedem največjih vladnih strank, tri pa so ga poslabšale, pri čemer dve za več kot 10 %, kar je tudi vplivalo, da je v povprečju izboljšanje znašalo zgolj 0,2 %.

Volilno vedenje volivcev v državah EU lahko, v kontekstu ekonomskega glasovanja, natančneje pojasnimo s spremembo višine BDP v celotnem obdobju med volitvami. Spearmanov koeficient korelacije, med spremembo višine BDP v celotnem obdobju med predhodnimi volitvami in analiziranimi volitvami (v nadaljevanju sprememba višine BDP) in volilnim rezultatom največjih vladnih strank, je v državah EU v obdobju 2004–16 znašal 0,32. Ne glede na to je bila povezava med spremembo višine BDP in volilnim rezultatom največjih vladnih strank zgolj šibka. Enako kot pri analizi vpliva letne stopnje rasti BDP na volilni rezultat največjih vladnih strank, je bila tudi v tem primeru povezava znotraj skupin držav najvišja v državah Južne in Vzhodne Evrope (glej Tabela 5.5).

Tabela 5.5: Volilni rezultat največjih vladnih strank in sprememba višine BDP

	ρ (2004–2008)	ρ (2009–2016)	ρ (skupaj 2004–2016)
Zahodna Evropa	0,16	0,49	0,37
Južna Evropa	0,49	0,25	0,49
Vzhodna Evropa	0,49	0,29	0,45
Države EU skupaj	0,23	0,27	0,32

V obdobju 2004–08 je v času volitev večina držav beležila visoke pozitivne spremembe višine BDP, saj je bila večino teh let v državah EU relativno visoka povprečna gospodarska rast, ki je bila še posebej visoka v letih 2005–2007. V obdobju 2004–08 je Spearmanov koeficient korelacije med spremembo višine BDP in volilnim rezultatom največjih vladnih strank v vseh državah EU je znašal 0,23, kar pomeni, da je obstajala šibka povezava med spremembo višine BDP ter volilnim rezultatom največjih vladnih strank. Če primerjamo rezultate analize vpliva spremembe višine BDP na rezultat največjih vladnih strank z rezultati analize vpliva letne stopnje rasti BDP, lahko ugotovimo, da so bili volivci v Južni Evropi bistveno bolj pozorni na spremembo višine BDP v celotnem obdobju od predhodnih volitev, medtem ko je bil v državah Vzhodne Evrope pomembnejši dejavnik vpliva na volilne rezultate največjih vladnih strank letna stopnja rasti BDP. Pri tem je sicer treba opozoriti, da je na koeficient povezanosti med spremembo višine BDP in rezultatom največjih vladnih strank v Vzhodni Evropi ter tudi na ravni vseh držav EU, v obdobju 2004–08, močno vplivalo dogajanja v Litvi, kjer je največja vladna stranka v tem obdobju dvakrat močno poslabšala svoj volilni rezultat, čeprav so zabeležili tretjo in četrto najvišjo pozitivno spremembo višine BDP v celotnem obdobju 2004–16.

Obdobji 2009–13 in 2014–16 smo, podobni kot pri analizi vpliva spremembe brezposelnosti, združili. Šlo je za obdobje, ko so v veliki večini držav beležili zgolj minimalno pozitivne spremembe višine BDP v primerjavi s predhodnimi volitvami ali pa so bile spremembe celo negativne. Spearmanov koeficient korelacije med spremembo višine BDP in rezultatom največjih vladnih strank je bil z 0,27 malenkost višji kot v obdobju 2004–08 ter je nakazoval na šibko povezavo med obema spremenljivkama. Kljub temu so se med obema obdobjema pojavile razlike v moči koeficienta znotraj posameznih skupni držav. Tako je bila v času 2009–16 povezava med spremembo višine BDP in rezultatom največjih vladnih strank na volitvah v državah Zahodne Evrope bistveno močnejša kot v predhodnem obdobju, medtem

ko je v državah Južne in Vzhodne Evrope moč koeficienta upadla. Upad Spearmanovega koeficienta korelacije znotraj skupin držav Južne in Vzhodne Evrope, ob hkratnem povečanju koeficienta na ravni celotne EU, kaže na to, da so največje vladne stranke v državah Južne in Vzhodne Evrope, ki so v povprečju beležile bolj negativne spremembe višine BDP, dosegale tudi v povprečju slabše volilne rezultate. Vendar pa njihove volilne izgube znotraj posameznih skupin držav niso bile v tolikšni meri sorazmerne s spremembo BDP kot v obdobju 2004–08, ali pa kot v državah Zahodne Evrope v obdobju 2009–13.

Največje vladne stranke so zabeležile poslabšanje volilnega rezultata na trinajstih izmed petnajstih volitev, ki so sledile obdobjem znižanja BDP v primerjavi s stanjem v času predhodnih volitev. V povprečju so na desetih tovrstnih najekstremnejših primerov (pri katerih je bilo na osmih volitvah zabeleženo poslabšanje volilnega rezultata največjih vladnih strank, na dveh pa izboljšanje), izgubile 11 % glasov. Obdobja največjega izboljšanja gospodarske rasti, na drugi strani niso prinesle sorazmernega uspeha največjim vladnim strankam, saj so, kljub temu da so na sedmih volitvah izboljšale svoj volilni rezultat in ga le na treh poslabšale, v povprečju celo izgubile 1,3 % glasov.

5.1.3 Vpliv inflacije

Povprečna letna stopnja inflacije je bila v državah EU večino preučevanega obdobja¹⁷ na zmerni ravni, saj je v povprečju 3-% stopnjo presegle le v letih 2007, 2008 in 2013, pri čemer so v letih 2007 ter 2008 izstopale zlasti države Vzhodne Evrope, kjer je povprečna letna stopnja inflacije v teh letih znašala 5,4 % in 8,9 %. Na drugi strani je bila stopnja inflacije v državah EU leta 2014 0,3-%, leta 2015 pa so države EU v povprečju zabeležile celo deflacijo v višini 0,2 %.

Na ta način ne preseneča, da je vrednost Spearmanovega koeficienta korelacije med letno stopnjo inflacije in rezultatom največjih vladnih strank v obdobju od 2004 do konca leta 2015 znašala 0,16, kar pomeni, da se s povečevanjem stopnje inflacije niso poslabševali volilni rezultati največjih vladnih strank (glej Tabelo 5.6). Še več, obstaja celo, sicer neznatna, pozitivna povezava med višino inflacije in rezultatom največjih vladnih strank, kar lahko pojasnimo s povezavo stopnje inflacije in stopnje rasti BDP. Povprečna stopnja inflacije med državami EU je bila najvišja v državah Vzhodne Evrope v obdobju 2004–08, ko so iste države

¹⁷ Od leta 2004 do leta 2015, saj v času analize Eurostat še ni objavil podatkov o stopnji inflacije na letni ravni za države članice EU za leto 2016, zato to leto ni vključeno v analizo.

beležile tudi najvišjo gospodarsko rast in so največje vladne stranke v večini primerov izboljšale svoj volilni izid. Ob tem velja opozoriti, da se je stopnje inflacije, v primerjavi z rastjo BDP, gibala z enoletnim zamikom in je tako zabeležila svoj vrh leta 2008 (medtem ko je bil vrh rasti BDPa leta 2007) in je v mnogih državah Vzhodne Evrope ohranila relativno visoko stopnjo tudi še leta 2009. Na drugi strani je bila deflacija v obdobju 2014–15 prisotna zlasti v državah Vzhodne in Južne Evrope, ki so v primerjavi z vsemi državami EU, v tem obdobju, v povprečju dosegale tudi slabše rezultate na področju gospodarske rasti, višje volilne izgube pa so v povprečju beležile tudi največje vladne stranke.

Tabela 5.6: Volilni rezultat največjih vladnih strank in inflacija

	ρ (2004–2008)	ρ (2009–2013)	ρ (2014–2015)	ρ (skupaj 2004–2015)
Zahodna Evropa	0,07	0,48	0,64	0,33
Južna Evropa	–0,18	–0,07	–0,50	–0,09
Vzhodna Evropa	0,15	–0,03	0,61	0,25
Države EU skupaj	0,14	0,03	0,35	0,16

Zgornje ugotovitve potrjuje tudi dejstvo, da so največje vladne stranke poslabšale svoj volilni rezultat na vseh desetih volitvah, izvedenih v obdobjih deflacije. V povprečju so njihove izgube znašale –11 %. Na drugi strani so največje vladne stranke na desetih volitvah v obdobjih največje inflacije šestkrat poslabšale svoj volilni izid, štirikrat pa so ga izboljšale. V povprečju so pri tem izgubile 5,6 % volilne podpore v primerjavi s predhodnimi volitvami.

5.1.4 Vpliv percepcije ekonomskih razmer

Vpliv percepcije ekonomskih razmer na volilni rezultat največjih vladnih strank smo preverili s pomočjo rezultatov javnomnenjskih raziskav Evrobarometra. V okviru raziskav Evrobarometra anketirance v vseh državah EU dvakrat letno med drugim tudi sprašujejo o njihovih glavnih dveh skrbih, ki jih imajo na nacionalni ravni. V analizi smo tako preverili povezavo med volilnim rezultatom največjih vladnih strank in seštevkom anketirancev, ki so

v zadnji številki Evrobarometra pred posameznimi volitvami, kot glavne skrbi na nacionalni ravni uvrstili brezposelnost, ekonomsko situacijo ali inflacijo.

Kot je razvidno iz Tabele 5.7, je Spearmanov koeficient korelacije med izbranimi skrbmi anketirancev in rezultatom največjih vladnih strank znašal $-0,36$, kar kaže na šibko negativno povezavo med spremenljivkama. Ker je povezava negativna, pomeni, da so se s povečevanjem skrbi državljanov držav EU, poslabševali volilni rezultati največjih vladnih strank. Povezava je bila najmočnejša na volitvah znotraj skupine držav Južne Evrope, kjer je bila v skupnem odboju srednja oz. zmerna negativna povezanost.

Tabela 5.7: Volilni rezultat največjih vladnih strank in percepcija ekonomskih razmer s strani volivcev

	ρ (2004–2008)	ρ (2009–2013)	ρ (2014–2016)	ρ (skupaj 2004–2016)
Zahodna Evropa	$-0,15$	$-0,24$	$-0,49$	$-0,14$
Južna Evropa	$-0,64$	$-0,45$	$0,50$	$-0,42$
Vzhodna Evropa	$-0,38$	$-0,01$	$0,22$	$-0,26$
Države EU skupaj	$0,25$	$-0,41$	$-0,14$	$-0,36$

V obdobju 2004–08 je bila v državah EU povezava med skrbmi anketirancev glede ekonomskih razmer in volilnimi rezultati največjih vladnih strank šibko negativna, saj je Spearmanov koeficient znašal $-0,25$. Bistveno močnejša negativna povezava je bila znotraj južnoevropskih držav, kjer je bila povezanost močna, višja od skupne povezanosti v vseh državah EU pa je bila tudi med državami Vzhodne Evrope. V slednjih so anketiranci pogosto kot eno glavnih skrbi v tem obdobju izpostavljali zlasti inflacijo.

V obdobju 2009–2013 je bila povezava med preučevanima spremenljivkama na ravni vseh držav EU močnejša, saj je Spearmanov koeficient znašal $-0,41$, kar pomeni, da sta bili skrb anketirancev z ekonomsko situacijo in ekonomskimi dejavniki in rezultat največjih vladnih strank v tem obdobju negativno srednje močno povezani. Skrbi anketirancev z ekonomskimi razmerami in dejavniki so se sicer v tem obdobju v vseh skupinah držav močno povečale, kar

še zlasti velja za države Južne Evrope, kjer so anketiranci v povprečju izkazovali največjo skrb med vsemi skupinami držav in kjer je bilo tudi opaziti največjo povezavo med omenjenimi skrbmi in volilnimi rezultati največjih vladnih strank.

V letih 2014–16 so se ekonomske razmere v državah EU v povprečju izboljšale, v povprečju pa se je zmanjšala tudi zaskrbljenost anketirancev z ekonomskimi razmerami in dejavniki, pri čemer je bilo zmanjšanje v državah Južne Evrope zgolj minimalno, medtem ko je bilo največje v državah Zahodne Evrope. Ne glede na to so največje vladne stranke v državah Zahodne Evrope, kot v edini skupini držav v tem obdobju, v pomembni meri dosegale slabše volilne rezultate v tistih državah, kjer so anketiranci izražali večjo skrb glede ekonomskih razmer in ekonomskih dejavnikov. Povezava je bila negativno srednje močna, medtem ko je bila povezava na ravni vseh držav EU v tem obdobju negativno neznatna.

5.2 Analiza volilnega uspeha skrajnih in/ali populističnih strank

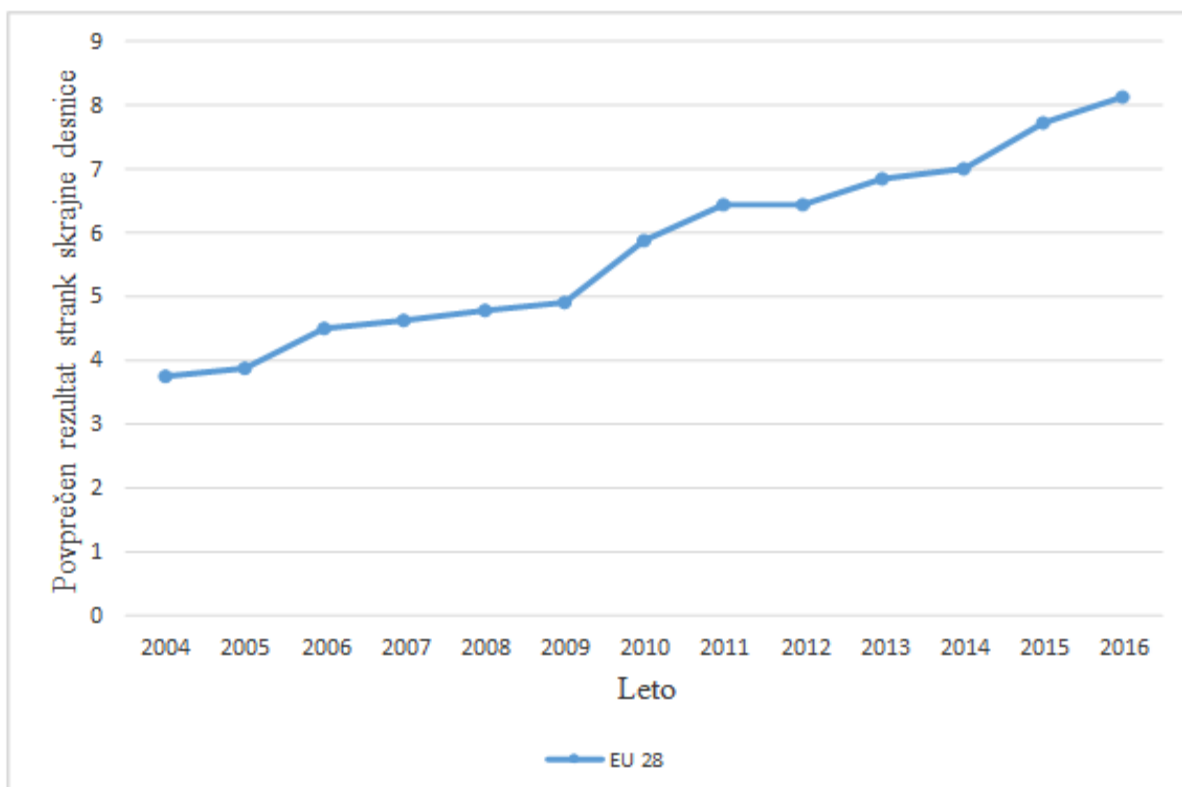
Analizo volilnega uspeha skrajnih in/ali populističnih strank iz obeh ideoloških polov smo izvedli prek izračuna povprečnega volilnega rezultata tovrstnih strank na letni ravni. Izračun smo izvedli na podlagi njihovega volilnega rezultata na zadnjih volitvah v posameznih državah EU pred posameznim analiziranim letom. Pri tem smo v analizi upoštevali stranke, ki so v preučevanem obdobju imele izvoljene predstavnike v nacionalnem parlamentu ali pa so na vsaj enih volitvah v preučevanem obdobju, na katerih so kandidirale samostojno, presegle 1 % volilne podpore. Stranke smo v obe skupini razvrstili glede na njihove povezave na nadnacionalni ravni. Med stranke skrajne in/ali populistične desnice smo tako uvrstili stranke, ki so del poslanskih skupin Evropa narodov in svobode (ENF) in Evropa svobode in neposredne demokracije (EFDD) ter njunih predhodnic v Evropskem parlamentu, ali pa so članice ali opazovalke v evropskih strankah Evropsko zavezništvo za svobodo (EAF), Zavezništva za neposredno demokracijo v Evropi (ADDE), Zavezništva za mir in svobodo (APF), Zavezništva evropskih nacionalnih gibanj (AEMN) ali Gibanja za Evropo svoboščin in demokracije (MELD), ki združujejo stranke skrajne in/ali populistične desnice (Brack in Costa 2014, 120; Hooghe in Marks 2017, 36). Med stranke skrajne in/ali populistične leve smo uvrstili stranke, ki so del poslanske skupine Evropske združene leve – nordijske zelene leve (GUE/NGL) v Evropskem parlamentu ali pa so članice ali opazovalke panevropskih strank in gibanj, Stranke evropske leve (EL), Evropske antikapitalistične leve (EACL) ali

Mednarodnega srečanja komunističnih in delavskih strank (IMCWP), kjer se združujejo stranke skrajne levice (Hooghe in Marks 2017, 36).

Kot je razvidno iz Slike 5.2, so stranke skrajne desnice¹⁸ beležile v povprečju rast podpore v državah EU skozi celotno preučevano obdobje, ne glede na ekonomske razmere. Leta 2004 so imele tovrstne stranke v državah EU v povprečju 3,7-% volilno podporo, do leta 2008 pa se je zvišala na 4,8 % (+29,7-% zvišanje). Te stranke so v obdobju 2004–08 svoj rezultat izboljšale na skupno 19 od 23 volitev. V naslednjih letih, v času finančne in gospodarske krize, se je trend zviševanja podpore strankam skrajne desnice še nekoliko okrepil, saj so stranke z desnega roba političnega spektra do konca leta 2013 svojo povprečno volilno podporo v državah EU zvišale na 6,9 % (+43,8 % v primerjavi z letom 2008). Na večini volitev v tem obdobju je podpora skrajno desnim strankam narasla, še posebej na Madžarskem, Finskem, v Latviji in Franciji, vendar pa jim je podpora v nekaterih državah, kot so Belgija, Italija, Slovaška in Slovenija tudi občutno upadla. Izrazit porast ali upad volilne podpore skrajno desnim strankam se je torej po večini zgodil v državah, ki jih je finančna in gospodarska kriza zmerno prizadela. To kaže na to, da največjih sprememb v volilni podpori strankam skrajne desnice v tem obdobju, v večini primerov, ne moremo pojasniti z nadpovprečno slabimi/dobrimi ekonomskimi razmerami v posameznih državah. V povprečju se je rast volilne podpore strankam skrajne desnice nadaljevala tudi po izboljšanju ekonomskih razmer po letu 2014 in je leta 2016 dosegla 8,1 % (+17,4 % v primerjavi z letom 2013 in +68,8 % v primerjavi z letom 2008). Skupaj so stranke skrajne desnice svoj volilni rezultat v obdobju 2009–16 izboljšale na 25 od 40 volitev, na katerih so sodelovale skrajno desne stranke, vključene v analizo.

¹⁸ V analizo so bile vključene: FPÖ (Avstrija), VB, FN, PP (Belgija), DF (Danska), PS (Finska), FN, MPF (Francija), NPD, AfD (Nemčija), LPF, PVV (Nizozemska), SD (Švedska), BNP, UKIP (Velika Britanija), LAOS, XA (Grčija), LD, LN (Italija), ATAKA, NFSB, OP (Bolgarija), DSSS, SSO, ÚSVIT (Češka), EKRE (Estonija), NA (Latvija), PTT (Litva), JOBBIK (Madžarska), LPR, KNP (Poljska), PRM (Romunija), SNS, ĽSNS (Slovaška), SNS (Slovenija).

Slika 5.2: Gibanje povprečne volilne podpore skrajno desnim strankam v državah članicah EU (v %) (2004–2016)

Tako povprečna stopnja volilne podpore strankam skrajne desnice kot njen porast v času finančne in gospodarske krize, sta se med analiziranimi skupinami držav EU pomembno razlikovali (glej Tabelo 5.8). Stranke skrajne desnice so bile tako že pred finančno in gospodarsko krizo v povprečju najmočnejše v državah Zahodne Evrope, kjer so tudi po izbruhu krize močno povečale svoje povprečne volilne rezultate, ki so se tako leta 2013 v povprečju znašali 9,2 % (+48,4 % v primerjavi z letom 2008), leta 2016 pa 10,9 % (+75,8 % v primerjavi z letom 2008). Del razloga za še okrepljen uspeh strank skrajne desnice iz tega dela EU v času finančne in gospodarske krize gre iskati v njihovem pogostem nasprotovanju načinu njenega reševanja tako na nacionalni kot nadnacionalni ravni v okviru EU. Večina tovrstnih strank je namreč nasprotovala varčevalnim ukrepom v njihovih državah, izpostavljala pomanjkljivosti evra in nasprotovala sodelovanju njihovih držav v programih pomoči državam v evrskem območju, ki jih je kriza še posebej prizadela (Hobolt in de Vries 2016, 506).

Tabela 5.8: Povprečni volilni rezultati skrajno desnih strank v EU (v %) (2004–16)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Zahodna Evropa	5,3	5,6	5,9	5,6	6,2	6,2	7,1	8,3	8,5	9,2	9,5	10,9	10,9
Južna Evropa	1,0	1,0	1,1	1,4	2,4	2,8	2,8	3,0	3,4	2,3	2,3	2,1	2,5
Vzhodna Evropa	3,6	3,6	5,1	5,5	4,6	4,7	6,5	6,5	6,0	7,0	7,0	7,7	8,4
EU skupaj	3,7	3,9	4,5	4,6	4,8	4,9	5,9	6,4	6,4	6,9	7,0	7,7	8,1

Podobna stališča so imele stranke skrajne desnice tudi v državah Vzhodne Evrope, kjer so po izbruhu gospodarske in finančne krize dosegle tudi podobna zvišanja svojih povprečnih volilnih rezultatov kot v državah Zahodne Evrope. Povprečna volilna podpora strankam skrajne desnice se je tako iz 4,6 % leta 2008, zvišala na 7 % leta 2013 (+52,2 %) in na 8,4 % leta 2016 (+82,6 % v primerjavi z letom 2008). S tem je povprečna podpora strankam skrajne desnice v Vzhodni Evropi leta 2016 za malenkost presegla povprečje podpore tovrstnim strankam tega leta na ravni vseh držav EU.

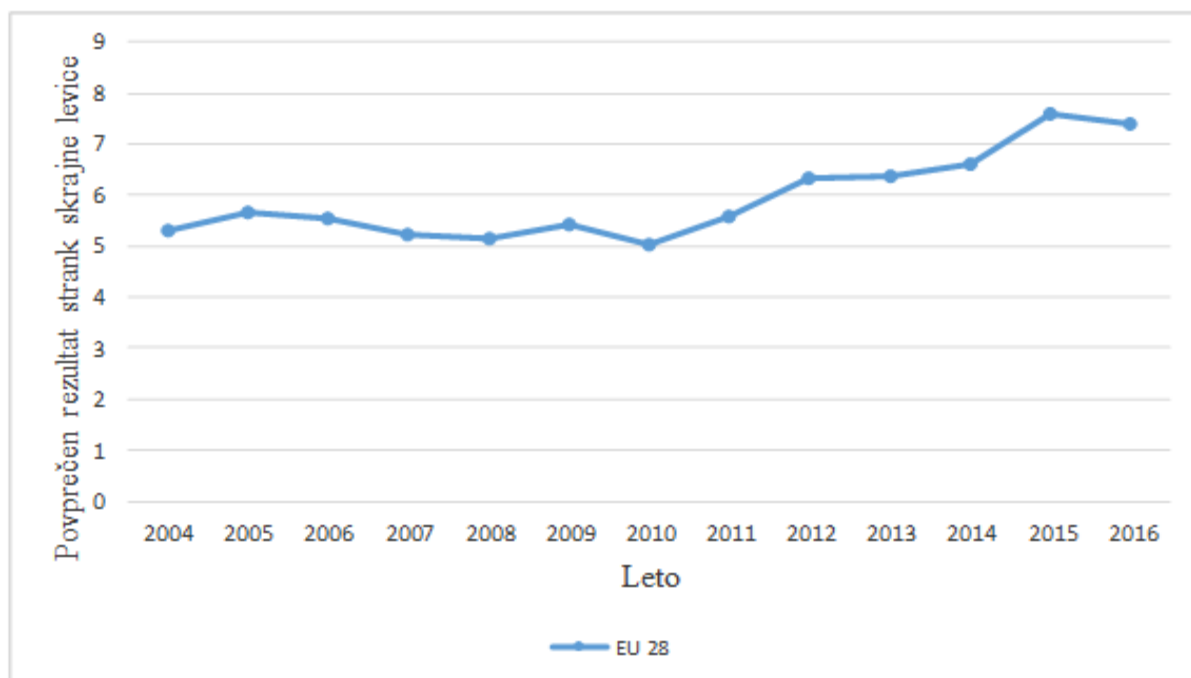
Od vseh skupin držav so bile skrajno desne stranke, tako pred kot v času finančne in gospodarske krize ter neposredno po njej, najšibkeje v državah Južne Evrope. Leta 2008 so tako v povprečju imele 2,4-% volilno podporo, ki se je na to do leta 2013 celo znižala na 2,3 (–4,2 %), med tem ko se je do leta 2016 zvišala na 2,5 (+4,2 % v primerjavi z letom 2008). V času finančne in gospodarske krize ter neposredno po njej so se stranke skrajne desnice v tem delu EU nekoliko okrepile v Grčiji ter na Cipru, medtem ko so v Italiji poslabšale svoj volilni izkupiček. V Španiji, na Portugalskem in Malti v celotnem obdobju 2004–16 ni bilo izvoljenih predstavnikov skrajno desnih strank v nacionalni parlament. Močno poslabšanje ekonomskih razmer v času finančne in gospodarske krize tako ni imelo večjega vpliva na spremembo povprečne podpore strankam skrajne desnice v tej, od krize najbolj prizadeti skupini držav članic EU.

Stranke skrajne levice¹⁹ niso imele tako enotnega trenda naraščanja volilne podpore skozi celotno preučevano obdobje kot stranke skrajne desnice. Tako je bilo v obdobju boljših ekonomskih razmer v obdobju 2004–08 opaziti trend rahlega upadanja podpore strankam skrajne levice. Leta 2004 so imele stranke skrajne levice v državah EU v povprečju 5,3-% volilno podporo, ki se je sicer leta 2005 zvišala na 5,7 %, a je na to začela v naslednjih leti vsako leto nekoliko upadati in je leta 2008 znašala 5,1 % (Glej Sliko 5.3 in Tabelo 5.9). V tem času so sicer stranke skrajne levice beležile precej raznolike rezultate in so denimo izboljšale svoje volilne rezultate na Nizozemskem, Portugalskem in v Nemčiji, a so jih na drugi strani med drugim poslabšale na Češkem, Irskem in v Italiji.

Leta 2009, ko je države EU dokončno zajela finančna in gospodarska kriza, se je trend podpore strankam skrajne levice obrnil, a se je njihova podpora leta 2010 znova znižala na najnižjo raven v celotnem preučevanem obdobju. Močna rast podpore strankam skrajne levice je bila povezana predvsem s trajanjem krize. Tako se je po nekaj letih krize podpora skrajno levim strankam začela močneje povečevati leta 2011, do konca leta 2013 pa se jim je povprečna volilna podpora zvišala na 6,4 % (+25,5 % v primerjavi z letom 2008). Trend se je nadaljeval do leta 2015, ko so te stranke s 7,6 % (+49 % v primerjavi z letom 2008) dosegle v povprečju najvišjo volilno podporo v celotnem preučevanem obdobju. V letih 2009–16 so svoj volilni izid izboljšale na 22 volitvah, na katerih so sodelovale skrajno leve stranke, vključene v analizo, poslabšale pa na 12. Še posebej so bile stranke skrajne levice uspešne v državah, ki so za pomoč pri soočanju s finančno in gospodarsko krizo ter njenimi posledicami zaprosile EK, ECB in MDS. Tako so v primerjavi z zadnjimi predkriznimi volitvami na zadnjih volitvah pred koncem leta 2016 na Irskem izboljšale svoj volilni izid iz 2,4 % na 17,7 %, v Grčiji iz 13,2 % na 41 %, na Portugalskem iz 13,9 % na 18,4 % ter v Španiji iz 3,8 % na 21,2 %. Edina izjemna je bil Ciper, kjer je bila skrajno leva stranka daleč najmočnejša med vsemi tovrstnimi strankami pred krizo in je na zadnjih volitvah pred začetkom krize zabeležila 31,1 %, leta 2015 pa je njena volilna podpora upadla na 25,7 %.

¹⁹ V analizo so bile vključene: KPÖ (Avstrija), PVDA+/PTB- (Belgija), Enh1 (Danska), PCF, FG (Francija) SF, AAA–PBP (Irski), Lenk, KPL (Luksemburg), Die Linke (Nemčija) SP (Nizozemska), Respect, SF (Velika Britanija) KKE, SYRIZIA (Grčija) PRC, PdCI, SEL (Italija), CDU, B. E. (Portugalska), IU, PODEMOS (Španija), KSČM (Češka), HL-SR (Hrvaška), SPF (Litva), KSS (Slovaška), TRS, ZL (Slovenija).

Slika 5.3: Gibanje povprečne volilne podpore skrajno levim strankam v državah članicah EU (v %) (2004–2016)

Tudi stranke skrajne levice so, podobno kot stranke skrajne desnice, imele različno močno volilno podporo v različnih analiziranih skupinah držav v EU. Najmočnejše so bile ves čas preučevanega obdobja v državah Južne Evrope. Pri tem so bile pred letom 2009 še zlasti močne na Cipru, kjer je bila stranka AKEL celo stranka z največjo volilno podporo. V kriznem in pokriznem obdobju so se stranke skrajne levice v tem delu EU še dodatno okrepile. Na ta način so leta 2013 v povprečju beležile 14,6-% povprečno volilno podporo (+33,9 % v primerjavi z letom 2008), leta 2016 pa so v povprečju beležile 18,3-% volilno podporo (+67,9 % v primerjavi z letom 2008). Uspešne so bile zlasti v Grčiji, kjer je Syriza postala največja vladna stranka, pa tudi ob sicer zmanjšani podpori na Cipru, v Španiji in na Portugalskem. Vse omenjene države so bile v času finančne in gospodarske krize močno prizadete ter so za reševanje težav morale zaprositi za pomoč EK, ECB in MDS. Pogoji pomoči, ki so vključevali stroge varčevalne ukrepe, so bili tarča ostrih kritik strank skrajne levice, kar je bil pomemben razlog za vzpon tovrstnih strank v tem delu EU.

V državah Zahodne Evrope se je povprečna volilna podpora strankam skrajne levice v obdobju 2004–08 gibala med 4,3 % in 5,6 %, kar je bilo večinoma nekoliko pod povprečjem vseh držav EU. V letih 2009–16 so tudi v zahodnoevropskih državah stranke skrajne levice v povprečju pridobile na volilni podpori, vendar so njihovi volilni rezultati ostali nekoliko pod

povprečjem vseh držav EU. Njihov povprečen volilni rezultat leta 2013 je tako znašal 6,1 % (+24,5 % v primerjavi z letom 2008), leta 2016 pa se je v povprečno zvišal na 6,8 % (+38,8 % v primerjavi z letom 2008). Pri tem je med državami Zahodne Evrope v času finančne in gospodarske krize z najvišjo podporo izstopala Irska, ki jo je med zahodnoevropskimi državami članicami EU finančna in gospodarska kriza daleč najbolj prizadela in je kot edina nejužnoevropska država tudi morala zaprositi za pomoč EK, ECB in MDS.

Tabela 5.9: Povprečni volilni rezultati skrajno levih strank v EU (v %) (2004–16)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Zahodna Evropa	4,3	4,8	5,6	4,9	4,9	5,4	4,8	6,0	6,2	6,1	6,3	6,3	6,8
Južna Evropa	10,9	11,6	11,1	11,8	10,9	11,3	11,3	11,3	14,6	14,6	14,6	20,0	18,3
Vzhodna Evropa	2,8	2,8	1,9	1,7	2,0	2,0	1,5	1,7	1,5	2,1	2,5	2,1	2,0
EU skupaj	5,3	5,7	5,6	5,2	5,1	5,4	5,0	5,6	6,3	6,4	6,6	7,6	7,4

Najslabše povprečne volilne rezultate so stranke skrajne levice beležila v državah Vzhodne Evrope. V večini držav Vzhodne Evrope v obdobju 2004–16 ni bilo v nacionalni ali evropski parlament izvoljenih predstavnikov strank skrajne levice. V obdobju 2004–08 so bile v tem delu EU skrajno leve stranke zastopane le na Češkem in do volitev leta 2006 na Slovaškem. Svojega zastopstva niso bistveno izboljšale niti v kriznem in pokriznem obdobju 2009–16, saj so bile stranke skrajne levice v tem obdobju zastopane le v nacionalnem parlamentu Češke in do volitev leta 2015 na Hrvaškem ter od volitev 2014 dalje v Sloveniji. Ob tem se tudi v času finančne in gospodarske krize v tem delu EU niso bistveno spremenili povprečni rezultati skrajno levih strank, saj so leta 2013 v povprečju beležile 2,1 % podporo (+5 % v primerjavi z letom 2008), leta 2016 pa je njihova povprečna podpora znašala 2 %, kar je bilo enako kot leta 2008.

Poleg strank skrajne desnice in levice, ki so pogosto označene tudi kot populistične, so po letu 2008 dobre volilne rezultate zabeležile tudi nekatere druge stranke, ki so pogosto opredeljene kot populistične, a jih ne moremo umestiti med stranke skrajne desnice/levice. Med njimi je bilo še zlasti uspešno italijansko Gibanje 5 zvezd (Viola 2015, 113), ki je bilo ustanovljeno leta 2009. Že na prvih splošnih volitvah, ki so se jih udeležili leta 2013, so dosegli 25,6 %

glasov in postali največja parlamentarna stranka v državi. Kot populistična je večkrat označena tudi češka stranka ANO (Hanley 2013), ki je na parlamentarnih volitvah na Češkem leta 2013 dosegla 18,7 % in je glede na pridobljeno volilno podporo postala druga največja češka stranka.

5.3 Analiza volatilnosti strankarskih sistemov

Analizo volatilnosti strankarskih sistemov smo izvedli prek izračuna Pedersenovega indeksa volatilnosti, pri čemer smo izračune izvedli na podlagi deleža mandatov, ki so jih stranke osvojile na volitvah. Za Pedersenov indeks volatilnosti velja, da višja kot je njegova vrednost, višja je bila volatilnost na posameznih volitvah. Povprečna volatilnost²⁰ je v državah članicah EU v obdobju 2004–08 znašala 16,1. Na volitvah v obdobju v povprečju slabših ekonomskih razmer v letih 2009–13, se je nato povprečna volatilnost zvišala, saj je povprečna vrednost Pedersenovega indeksa volatilnosti v tem obdobju v državah članicah EU znašala 21,8. Pri tem se je izmed petindvajsetih držav, v katerih je bilo mogoče izvesti primerjavo, povprečna volatilnost zvišala v petnajstih državah, v desetih pa se je znižala.

Kot kaže Tabela 5.10, se je v obdobju 2009–13 povprečna volatilnost strankarskih sistemov, v primerjavi z obdobjem 2004–08, zvišala v vseh analiziranih skupinah držav EU. Kljub temu so se med skupinami držav, kakor tudi med državami znotraj posameznih skupin, pojavile pomembne razlike. V času finančne in gospodarske krize se je tako med vsemi skupinami držav povprečna volatilnost najbolj povečala na volitvah v državah Južne Evrope, ki so bile tudi najbolj prizadete zaradi finančne in gospodarske krize. Pedersenov indeks volatilnosti je v obdobju 2004–08 v državah Južne Evrope v povprečju znašal 9,3, v obdobju 2009–13 pa se je njegova vrednost v omenjenih državah povišala v povprečju na 18,9. Pri tem se je v povprečju njegova vrednost zvišala v štirih državah, medtem ko se je v dveh znižala (glej Prilogo E). Povprečna volatilnost se je zlasti zvišala v Španiji in Italiji, pa tudi v Grčiji, kjer se je še zlasti zvišala na drugih volitvah v obdobju 2009–2013, leta 2012. Na naslednjih volitvah v Grčiji se je sicer volatilnost občutno znižala, a je bila v veliki meri posledica dejstva, da so bile volitve izpeljane še isto leto kot predhodne. Kljub temu se v času krize povprečna volatilnost ni povišala v vseh državah Južne Evrope, saj se je znižala na Portugalskem in na Cipru, kjer pa do volitev leta 2011 še ni prišlo do vrhunca finančne ter gospodarske krize, ki je omenjeni otok najbolj prizadela šele v prihajajočih letih.

²⁰ Za vse izračune povprečne volatilnosti velja, da kadar je bilo v posamezni državi v preučevanem obdobju izvedenih več volitev, je v izračun vključena povprečna volatilnost iz teh volitev.

V manjši meri kot v državah Južne Evrope se je povprečna volatilitnost strankarskih sistemov zvišala v državah Zahodne Evrope. Če je povprečna volatilitnost v državah Zahodne Evrope v obdobju 2004–08 znašala 12,8, se je v obdobju 2009–13 zvišala na 17,7. Izmed enajstih držav Zahodne Evrope se je povprečna volatilitnost v obdobju 2009–13 zvišala v sedmih državah, medtem ko se je v štirih znižala. Volatilitnost se je zlasti močno zvišala na irskih volitvah leta 2012, več kot podvojila pa se je tudi na finskih volitvah leta 2011. Za obe omenjeni državi velja, da ju je finančna in gospodarska kriza, v primerjavi z ostalimi državami Zahodne Evrope, nadpovprečno prizadela. V obdobju 2009–13 se je povprečna volatilitnost v primerjavi z obdobjem 2004–2008 znižala le na Švedskem, v Luksemburgu, kjer so beležili zelo nizko volatilitnost na obeh volitvah v tem obdobju in Avstriji ter na Nizozemskem. Pri tem je treba poudariti, da so bile tako avstrijske volitve leta 2013 kot nizozemske leta 2012, izpeljane le dve leti po zadnjih volitvah v obeh državah.

Tabela 5.10: Povprečna vrednost Pedersenovega indeksa volatilitnosti, skupine držav EU (2004–16)

	2004–2008	2009–2013	2014–2016
Zahodna Evropa	12,8	17,7	15,6
Južna Evropa	9,3	18,9	16,6
Vzhodna Evropa	25,9	29,8	29,6
Države EU skupaj	16,1	21,8	19,3

V državah Vzhodne Evrope je bila že v obdobju 2004–08 na volitvah v povprečju izrazito visoka volatilitnost, ki se je v obdobju 2009–13 še dodatno povišala. Toda kljub temu da je finančna in gospodarska kriza v povprečju precej prizadela tudi države Vzhodne Evrope, povišanje povprečne volatilitnosti ni bilo tako visoko kot v državah Južne Evrope ali pa kot v državah Zahodne Evrope. Povprečna vrednost Pedersenovega indeksa volatilitnosti je za analizirane vzhodnoevropske države članice EU v obdobju 2004–08 namreč znašala 25,9, v obdobju 2009–13 pa je njegova vrednost v povprečju zvišala na 29,8. Pri tem se je povprečna volatilitnost zvišala v štirih državah, medtem ko se je v prav toliko državah tudi znižala. V pogledu spremembe volatilitnosti sta izstopali zlasti Poljska in Madžarska. V prvi, ki sodi v skupino držav članic EU, ki jih je finančna in gospodarska kriza najmanj prizadela, se je volatilitnost na volitvah leta 2011 bistveno znižala v primerjavi z letom 2005, predvsem zaradi zelo stabilnega volilnega rezultata obeh največjih strank. Drugače je bilo na Madžarskem, kjer

se je volatiliteta na volitvah leta 2010 bistveno povečala v primerjavi z volitvami leta 2006, čemur je bistveno botrovala velika volilna izguba glasov, do tedaj največje vladne stranke in bistveno izboljšanje rezultata največje dotedanje opozicijske stranke.

Na volitvah, ki so potekale v obdobju ponovno nekoliko boljših ekonomskih razmer v letih 2014–16, se je povprečna vrednost Pedersenovega indeksa volatilitete nekoliko znižala, tako na ravni celotne EU kot tudi v vseh preučevanih skupinah držav EU. Kljub temu je povprečna stopnja volatilitete, tako na ravni celotne EU, kot posameznih skupin držav, ostala na višjem nivoju, kot je bila v predkriznem obdobju 2004–08. Na volitvah v obdobju 2014–16 se je povprečna volatiliteta, v primerjavi z obdobjem 2009–13, zvišala v osmih državah, ki so izvedle volitve v tem obdobju, znižala pa v desetih.

5.4 Analiza fragmentiranosti strankarskih sistemov

Fragmentiranost strankarskih sistemov držav EU v obdobju 2004–16 smo analizirali z izračunom Raejevega indeksa fragmentiranosti, ki lahko zajema vrednost med 0 in 1, pri čemer velja, da višji kot je indeks, višja je fragmentiranost strankarskega sistema. Volatiliteta in fragmentiranost strankarskega sistema sta med sabo pogosto močno povezana, vendar pa tega ne moremo trditi za dogajanje na volitvah v času finančne in gospodarske krize v državah članicah EU. Povprečna fragmentiranost²¹ strankarskih sistemov držav EU se namreč, za razliko od volatilitete, v obdobju 2009–13, v primerjavi z obdobjem 2004–08, ni zvišala, saj je Raejev indeks fragmentiranosti ostal na 0,72 (glej Tabelo 5.11). Ob tem se je, v državah članicah EU, v katerih je bila možna primerjava med obdobjema, povprečna fragmentiranost strankarskih sistemov zvišala v trinajstih državah, medtem ko se je znižala v enajstih, v dveh pa je ostala na isti ravni.

Če se povprečna fragmentiranost strankarskih sistemov na ravni vseh držav EU v času finančne in gospodarske krize ni zvišala v primerjavi z obdobjem 2004–08, pa to ne velja za strankarske sisteme držav Zahodne in Južne Evrope. Glede na izračun Raejevega indeksa fragmentiranosti se je povprečna fragmentiranost strankarskih sistemov v obdobju 2009–13, v primerjavi z obdobjem 2004–08, zvišala v devetih od enajstih držav Zahodne Evrope. Edini državi, kjer se povprečna fragmentiranost strankarskih sistemov v obdobju 2009–13 ni zvišala, sta bili Luksemburg, kjer je ostala na enaki povprečni ravni kot v obdobju 2004–08 in

²¹ Za vse izračune povprečne fragmentiranosti velja, da kadar je bilo v posamezni državi v preučevanem obdobju izvedenih več volitev, je v izračun vključena povprečna fragmentiranost iz teh volitev.

Nemčija (glej Prilogo E). V Nemčiji, ki jo zadnja finančna in gospodarska kriza ni tako prizadela kot večino ostalih držav EU, se je fragmentiranost strankarskega sistema pomembno znižala na volitvah leta 2013. Razlog je bil v pomembnem zvišanju deleža osvojenih mandatorov največje vladne stranke, saj Raejev indeks fragmentiranosti daje velik pomen ravno deležu mandatorov, ki jih osvoji zmagovalka volitev. V večini držav so bile spremembe v stopnji fragmentiranosti sicer med posameznimi volitvami relativno majhne. Povprečno je Raejev indeks fragmentiranosti na volitvah v državah Zahodne Evrope v obdobju 2004–08 znašal 0,73, medtem ko se je njegova vrednost v obdobju 2009–13 zvišala na 0,76.

Podobno povprečno zvišanje fragmentiranosti strankarskih sistemov v času finančne in gospodarske krize kot v državah Zahodne Evrope, ki jih je kriza v povprečju najmanj prizadela, je bilo tudi v državah Južne Evrope, ki jih je kriza v povprečju najbolj prizadela. Povprečna fragmentiranost strankarskih sistemov se je v obdobju 2009–13, v primerjavi z obdobjem 2004–08, zvišala v treh državah Južne Evrope, ravno tako v treh pa se je tudi znižala. Raejev indeks fragmentiranosti se je pri tem, v tem delu EU, zvišal v povprečju iz 0,63, v obdobju 2004–08, na 0,66 v obdobju 2009–13. To je bilo kljub temu relativno majno zvišanje, še zlasti ob upoštevanju predhodnih ugotovitev o visoki porasti volatilnosti na istih volitvah. Razlog temu je deloma v volilnih sistemih, ki v vseh državah Južne Evrope, z izjemo Cipra in Portugalske, favorizirajo največje oz. največjo stranko, zaradi česar tudi težje pride do sprememb fragmentiranosti med volitvami.²² Italijanski sistem je tako dajal avtomatsko 54 % sedežev strankam zmagovalne koalicije, v Grčiji zmagovalna stranka pridobi dodatnih 50 mandatorov (16,7 % vseh mandatorov), v Španiji se sedeži delijo na ravni okrajev, kar v več primerih močno dvigne efektivni volilni prag, medtem ko na Malti uporabljajo večinski volilni sistem in sta bili v celotnem obdobju analize v parlamentu prisotni zgolj dve stranki. V celotnem obdobju sta se pomembni zvišanja fragmentiranosti strankarskih sistemov zgodili zlasti na dveh volitvah, ki jih je močno zaznamovalo dogajanje, povezano s finančno in gospodarsko krizo. To je bilo na prvih grških volitvah leta 2012, na katerih nobeni stranki ni uspelo osvojiti več kot 19 % glasov, število strank v parlamentu pa se je iz pet povzpelo na sedem in na volitvah v Španiji leta 2015, ko prvič v njeni zgodovini od demokratičnega prehoda v 70. letih 20. stoletja dalje, zmagovalna stranka ni presegla 30 % in sta se dvema tradicionalno prevladujočima španskima strankama pridružili še dve novi.

²² Fragmentiranost strankarskih sistemov različnih držav je močno odvisna od izbire volilnega sistema, saj velja, da volilni sistemi, ki so bolj proporcionalni, sovpadajo z bolj fragmentiranimi strankarskimi sistemi (Farrell 1998, 149).

Tabela 5.11 Povprečna vrednost Raejevega indeksa fragmentiranosti skupin držav EU (2004–16)

	2004–2008	2009–2013	2014–2016
Zahodna Evropa	0,73	0,76	0,79
Južna Evropa	0,63	0,66	0,72
Vzhodna Evropa	0,75	0,70	0,74
Države EU skupaj	0,72	0,72	0,75

Edina analizirana skupina držav članic EU, kjer se povprečna fragmentiranost strankarskih sistemov v času finančne in gospodarske krize ni zvišala, so bile vzhodnoevropske države. Tam je Raejev indeks fragmentiranosti v obdobju 2004–08 v povprečju znašal 0,75, njegova povprečna vrednost pa je v obdobju 2009–13 upadla na 0,70. Edina vzhodnoevropska država, v kateri se je kljub temu povprečna fragmentiranost strankarskega sistema v obdobju 2009–13 zvišala, je bila Češka. Še zlasti izrazito je fragmentiranost upadla na romunskih volitvah leta 2012, kar je bila posledica skupnega volilnega nastopa prve in tretje stranke iz predhodnih volitev, ki sta nato na volitvah osvojili 69,3 % vseh mandatov.

Na volitvah v obdobju 2014–16 se je nato povprečna fragmentiranost strankarskih sistemov, tako na ravni celotne EU kot posameznih analiziranih skupin držav, povišala v primerjavi s predhodnima preučevanima obdobjema. Pri tem je treba opozoriti, da v obdobju 2014–16 vse države članice EU niso izvedle volitev, kar otežuje primerjavo s preteklimi obdobji. Kot smo že omenili, na fragmentiranost strankarskih sistemov pogosto vpliva izbira volilnega sistema, s čimer je deloma na povprečno fragmentiranost v tem obdobju vplivalo, katere države so izvedle volitve v tem obdobju. To še zlasti velja za izrazito povišanja fragmentiranosti strankarskih sistemov držav Južne Evrope, ki je bilo v veliki meri posledica dejstva, da v obdobju 2014–16 ni bilo volitev na Malti, ki je, zlasti zaradi izbire večinskega volilnega sistema, v predhodnih obdobjih beležila daleč najnižjo fragmentiranost strankarskega sistema med vsemi državami Južne Evrope. Skupno se je sicer v obdobju 2014–16 povprečna fragmentiranost strankarskih sistemov držav EU zvišala v enajstih državah, v petih se je znižala v treh pa ostala na isti ravni kot v obdobju 2009–13.

6 SKLEP

V preteklosti so številni avtorji v različnih obdobjih in državah potrdili vpliv ekonomskih dejavnikov na rezultate volitev in značilnosti strankarskih sistemov. Njihov pomen je zlasti posledica vpliva, ki ga imajo na volilno vedenje volivcev. Na podlagi tega se je razvila teorija ekonomskega glasovanja, ki predvideva, da volivci dojemajo vladno odgovorno za ekonomsko dogajanje v državi in na podlagi ekonomskih razmer v državi, volilno nagradijo ali kaznujejo vladajoče stranke (Anderson 2007, 273).

Kot smo ugotovili v analizi, je bila povezava med ekonomskimi dejavniki in volilnim vedenjem volivcev, v obdobju od največje širitve EU v njeni zgodovini 1. 5. 2004 do konca leta 2016, deloma prisotna tudi v državah članicah EU. Rezultati največjih vladnih strank na volitvah so bili v povprečju najboljši v obdobju 2004–08, ko so bile tudi ekonomske razmere v povprečju v državah EU najugodnejše. V povprečju so največje vladne stranke svoj najboljši volilni rezultat zabeležile na volitvah v letih 2006 in 2007, kar je sovpadalo z najvišjo povprečno stopnjo gospodarske rasti in najnižjo povprečno stopnjo brezposelnosti v državah članicah EU v celotnem preučevanem obdobju. V naslednjem obdobju, zaznamovanem s poslabšanjem večine makroekonomskih kazalnikov, v času globalne finančne in gospodarske krize ter tik po njej, med letoma 2009–13, so tudi največje vladne stranke beležile bistveno slabše volilne rezultate. Po letu 2014, ko so se makroekonomski kazalniki, še zlasti stopnja rasti BDP in stopnja brezposelnosti, začeli v povprečju ponovno izboljševati, so se v povprečju nekoliko izboljšali tudi rezultati največjih vladnih strank, a so še vedno dosegale v povprečju slabše volilne rezultate kot v letih 2004–08. Omenjeno velja tako za volitve na ravni vseh državah EU, kakor tudi v vseh analiziranih skupinah držav znotraj EU.

Kljub temu pa rezultati volitev v celoti niso sledili teoriji ekonomskega glasovanja. V obdobju od začetka analize leta 2004 do druge polovice leta 2008 so države članice EU beležile gospodarsko rast, prav tako pa se je v večini držav zmanjševala stopnja brezposelnosti, a volivci kljub temu v večini primerov niso volilno nagradili največjih vladnih strank z izboljšanjem njihovega volilnega rezultata. Ob tem je sicer treba opozoriti, da vladajoče stranke običajno izgubljajo podporo na volitvah (Powell in Whitten 1993, 398). Najboljše rezultate so največje vladne stranke v obdobju 2004–08 dosegale v državah Zahodne Evrope,

kjer pa so kljub temu na veliki večini volitev izgubile podporo v primerjavi s predhodnimi volitvami. Na volitvah v omenjenih državah so v ospredje v času volilne kampanje pogosto stopale druge tematike (Aarts in van der Kolk 2007, 834–835; Pilet in van Haute 2008, 548), s čimer se je zmanjševal vpliv ekonomskih rezultatov na razplet volitev. Poleg tega je bila gospodarska rast v večini zahodnoevropskih držav v tem obdobju zgolj zmerna, stopnja brezposelnosti pa se je, kljub trendu upadanja in relativno nizkih stopnjah, do leta 2006, v primerjavi z letom 2002, zmanjšala zgolj na Danskem in Finskem.

Najvišjo gospodarsko rast in upad stopnje brezposelnosti so v obdobju 2004–08 beležile države Vzhodne Evrope, kjer so volivci tudi v večini primerov nagradili največje vladne stranke z izboljšanjem njihovega volilnega izida. Na ta način so v več primerih največje vladne stranke prvič po začetku prehoda v demokracijo v 90. letih 20. stoletja izboljšale svoj volilni rezultat. Kljub temu dobre ekonomske razmere v državah Vzhodne Evrope niso preprečile visokih volilnih izgub posameznih največjih vladnih strank. V povprečju visoko gospodarsko rast je v državah Vzhodne Evrope v tem obdobju v večini primerov spremljala tudi relativno visoka stopnja inflacije, ki je pomembno vplivala na dejstvo, da so ekonomske razmere in dejavniki kljub visoki gospodarski rasti ter upadanju stopnje brezposelnosti, po podatkih Evrostata, pomembno skrbeli državljane vzhodnoevropskih držav, kar je imelo, glede na izračun Spearmanovega koeficienta korelacije, tudi vpliv na volilne rezultate največjih vladnih strank, ki posledično niso bili tako dobri, kot, skladno s teorijo ekonomskega glasovanja, naj bi bili.

Prav izračun Spearmanovega koeficienta korelacije je prav tako potrdil povezavo med ekonomskimi razmerami in rezultati največjih vladnih strank. Spearmanov koeficient korelacije je pokazal pozitivno povezavo med letno stopnjo rasti BDP in spremembo višine BDP v celotnem obdobju od predhodnih volitev in rezultatom največjih vladnih strank ter negativno povezavo med skrbmi državljanov z ekonomskimi razmerami in dejavniki, stopnjo brezposelnosti ter spremembo brezposelnosti v celotnem obdobju od predhodnih volitev in volilnim rezultatom največjih vladnih strank, medtem ko ni obstajala negativna povezanost med stopnjo inflacije ter rezultatom največjih vladnih strank. To lahko pojasnimo s tem, da inflacija v večini preučevanega obdobja v večini držav ni predstavljala večjih težav. Najmočnejša med povezavami je bila negativna povezava med skrbmi državljanov z ekonomskimi razmerami in dejavniki ter rezultati največjih vladnih strank, kar kaže na pomembno vlogo, ki jo ima na volilno vedenje percepcija volivcev, ki ne sledi nujno

dejanskim vrednostim in gibanju makroekonomskih kazalnikov. Podobno močna je bila tudi povezava med spremembo višine BDP v celotnem obdobju od predhodnih volitev in volilnim rezultatom največjih vladnih strank. Pri povezavi BDP z volilnimi rezultati največjih vladnih strank je bila torej pomembnejša sprememba višine BDP, medtem ko pri brezposelnosti ni bilo tako pomembno, koliko se je le-ta zmanjšala ali povečala v primerjavi s stanjem v času predhodnih volitev, temveč je bila pomembnejša stopnja brezposelnosti, torej kolikšen delež volilnih upravičencev je bil v času volitev brezposeln. To je v skladu s teorijo, ki pravi, da je treba na brezposelne gledati predvsem kot na volilni blok, ki je nenaklonjen trenutno vladajočim (Palmer in Whitten 1999b, 627). Na ravni vseh posameznih analiziranih skupin držav je bila najmočnejša povezava med spremembo višine BDP in volilnim uspehom največjih vladnih strank. Povezava je bila močnejša v vseh posameznih analiziranih skupinah držav kot na ravni celotne EU, kar nakazuje na to, da volivci pri svoji volilni odločitvi niso zgolj sledili spremembi BDP v posamezni državi, temveč so jo tudi primerjali z ostalimi državami znotraj posameznih skupin držav.

Vse omenjene povezave so bile zgolj bodisi srednje močne bodisi šibke. Iz vseh zgoraj omenjenih spoznanj lahko ugotovimo, da so ekonomske razmere imele vpliv na rezultate največjih vladnih strank, a je bil njihov vpliv v povprečju dokaj šibek in se je pomembno razlikoval med različnimi skupinami držav in različnimi časovnimi obdobji. Na ta način lahko hipotezo 1., ki pravi, da je bil *»rezultat največjih vladnih strank na volitvah odvisen od preteklih ekonomskih rezultatov«* le deloma potrdimo.

Volilnega vedenja volivcev v državah EU v preučevanem obdobju tako ne moremo v celoti pojasniti zgolj s teorijo ekonomskega glasovanja, temveč je treba upoštevati tudi spoznanja drugih teorij in šol volilnega vedenja. Različne analize posameznih volitev v preučevanih državah so namreč tudi pokazale, da na volilno vedenje volivcev, na različnih volitvah in v različnih časovnih obdobjih, z neenakomerno močjo vplivajo različne okoliščine, ki jih v ospredje postavljajo različne šole in teorije volilnega vedenja (Lewis-Beck 1986; Duch in Stevenson 2005).

S teorijo ekonomskega glasovanja lahko tako natančneje pojasnimo volilno vedenje volivcev v času globalne finančne in gospodarske krize. V letih 2009–13 so največje vladne stranke beležile najslabše volilne rezultate, tako na ravni EU kot na ravni posameznih skupin držav. Najslabše volilne rezultate so beležile največje vladne stranke iz Južne Evrope, kjer so bile

tudi ekonomske razmere v povprečju najslabše, najmanjši upad volilne podpore pa so zabeležile stranke v Zahodni Evropi, ki jih je kriza tudi najmanj prizadela. Na volitvah v državah, ki jih je finančna in gospodarska kriza najbolj prizadela, so največje vladne stranke pogosto izgubljale tudi po več kot 10 % glasov. V državah EU, ki so morale pri reševanju posledic krize za pomoč zaprositi EK, ECB in MDS, največje vladne stranke do leta 2016 niso izboljšale svojega volilnega rezultata na nobenih volitvah po sprejetju programa pomoči. V tem obdobju se je zvišala moč povezave med večino makroekonomskih kazalnikov in rezultati največjih vladnih strank. Pomembno se je zvišala zlasti moč povezave med stopnjo brezposelnosti in rezultatom največjih vladnih strank, prav tako pa se je pomembno zvišala moč povezave med skrbjo državljanov z ekonomskimi razmerami ter dejavniki in volilnim rezultatom največjih vladnih strank. Na ta način lahko potrdimo hipotezo 2, ki pravi, da se je »v času finančne in gospodarske krize vpliv ekonomskih dejavnikov na rezultat največjih vladnih strank povečal«.

Vse omenjene analize volilnih rezultatov največjih vladnih strank so preučevale retrospektivno ekonomsko glasovanje, zato ostaja za nadaljnje analize odprto vprašanje vpliva prospektivnega ekonomskega glasovanja na rezultate volitev. Poleg tega ostaja odprto vprašanje tudi, koliko je na rezultate analize vplivalo egotropsko glasovanje, saj se povprečne spremembe v prihodkih posameznikov običajno gibajo sorazmerno z ekonomskim stanjem v državi, pri čemer je še zlasti pomembna stopnja rasti BDP.

Vpliv ekonomskih dejavnikov v času finančne in gospodarske krize se ni končal zgolj pri upadu povprečne podpore največjim vladnim strankam, temveč so se v tem obdobju zvišali tudi rezultati skrajnih in/ali populističnih strank z obeh ideoloških polov. V povprečju so bili rezultati skrajno desnih strank leta 2013 za 43,8 % višji kot leta 2008, medtem ko so bili leta 2016 celo za 68,8 % višji kot leta 2008. Podobno so tudi rezultati skrajno levih strank leta 2013 v povprečju zrasli za 25,5 % v primerjavi z letom 2008, medtem ko so bili leta 2016 v povprečju za 45,1 % višji kot leta 2008. Prav tako so se okrepile tudi nekatere druge populistične stranke, npr. Gibanje 5 zvezd v Italiji. Na ta način lahko potrdimo hipotezo 3, ki pravi, »da se je v času finančne in gospodarske krize povečala moč populističnih in/ali skrajnih strank«.

Ne glede na to, da so se v času finančne in gospodarske krize ter takoj po njej v večji meri zvišali volilni rezultati skrajno desnih strank, obstaja jasnejša povezava med poslabšanjem

ekonomskih razmer in porastom volilne podpore skrajno levim strankam. Stranke iz desnega ideološkega roba so beležile trend naraščajoče volilne podpore že v obdobju 2004–08, v času krize pa se je ta trend zgolj nadaljeval v nekoliko pospešeni obliki. Na drugi strani so stranke iz levega ideološkega roba v obdobju 2004–08 v povprečju dosegale slabše volilne rezultate od predhodnih volitev, trend pa se je obrnil šele z začetkom finančne in gospodarske krize ter se okrepil z njenim trajanjem in njenimi posledicami ter načinom reševanja držav v največjih težavah, ki so mu omenjene stranke nasprotovale. Stranke skrajne levice so bile zlasti uspešne v državah, ki jih je kriza močno prizadela in so za pomoč pri reševanju krize ter njenih posledic zaprosile EK, ECB in MDS. Na zadnjih volitvah v vsaki izmed teh držav pred koncem preučevanega obdobja leta 2016 so tako v povprečju dosegle 24,8 %, medtem ko so stranke skrajne desnice v omenjenih državah na istih volitvah v povprečju dosegle zgolj 2,2 %.

Povečan uspeh skrajnih in/ali populističnih strank je imel v nekaterih državah EU vpliv tudi na povečano volatilitnost ter fragmentiranost strankarskih sistemov. V analizi smo ugotovili povečano volatilitnost v času finančne in gospodarske krize, tako na ravni EU kot na ravni posameznih skupin držav. Na drugi strani nismo ugotovili povišane fragmentiranosti strankarskih sistemov na ravni celotne EU, medtem ko so se pojavljale pomembne razlike med različnimi skupinami držav. Na ta način lahko hipotezo 4, ki pravi, »v času finančne in gospodarske krize sta se povečali volatilitnost ter fragmentiranost strankarskih sistemov« potrdimo le v delu, ki se nanaša na povečano volatilitnost. Volatilitnost se je zlasti povečala v državah Južne in Zahodne Evrope, v bistveno manjši meri pa v državah Vzhodne Evrope, kjer se je tudi znižala fragmentiranost strankarskih sistemov. Kot smo izpostavili že v teoretskem delu, veljajo strankarski sistemi post-socialističnih držav Vzhodne Evrope, že od demokratičnih prehodov na začetku 90. let 20. stoletja dalje, za izrazito volatilne in fragmentirane. Tako je bila že pred nastopom finančne in gospodarske krize v državah Vzhodne Evrope v povprečju prisotna visoka volatilitnost ter fragmentiranost strankarskih sistemov, s čimer je bilo oteženo njuno nadaljnje morebitno zvišanje, še zlasti ob pričakovani konvergenci značilnosti vzhodno in zahodnoevropskih strankarskih sistemov (Lane in Ersson 2007, 92). Fragmentiranost strankarskih sistemov se je na drugi strani zvišala v državah Zahodne Evrope in v povprečju tudi v državah Južne Evrope, a se pri slednjih ni zvišala v tolikšnem deležu držav kot v državah Zahodne Evrope, pri čemer gre del razlogov iskati v volilnih sistemih nekaterih držav Južne Evrope, ki favorizirajo najuspešnejše stranke na volitvah. Pri iskanju povezave med povečano volatilitnostjo in fragmentiranostjo strankarskih

sistemov v državah Zahodne Evrope je sicer treba biti pazljiv, saj so številni avtorji opazili postopno povečevanje volatilnosti in fragmentiranosti strankarskih sistemov držav Zahodne Evrope že od konca 70. let prejšnjega stoletja dalje, zlasti kot posledico zmanjševanja pomena strankarske identifikacije in tradicionalnih družbenih cepitev na rezultate volitev (Dalton in drugi 1984, 451; Drummond 2006, 640).

Podobno kot na primeru volatilnosti in fragmentiranosti strankarskih sistemov so se tudi na drugih raziskovanih področjih pojavile razlike med analiziranimi skupinami držav EU. Pričakovali smo, da bo vpliv ekonomskih dejavnikov na rezultate volitev ter strankarske sisteme v času gospodarske in finančne krize največji v državah Južne in Vzhodne Evrope, ki so v tem obdobju tudi beležile v povprečju slabše ekonomske rezultate. To se je potrdilo v primeru izgub največjih vladnih strank, saj so največje vladne stranke v državah Južne in Vzhodne Evrope beležile več kot dvakrat višje povprečne volilne izgube kot največje zahodnoevropske vladne stranke. Svoj volilni izid so največje vladne stranke v državah Južne in Vzhodne Evrope v obdobju 2009–13 izboljšale zgolj v 15,8 % volitev, medtem ko so ga v državah Zahodne Evrope na 35,7 % volitev. Precej manj enoznačen je bil vpliv ekonomskih razmer v času finančne in gospodarske krize na ostale značilnosti strankarskih sistemov južno in vzhodnoevropskih članic EU. Stranke skrajne levice so se bistveno okrepile v južnoevropskih državah, kjer pa skrajno desne stranke v času krize niso izboljšale svojih povprečnih volilnih rezultatov. Drugače je bilo v vzhodnoevropskih državah, kjer so stranke skrajne desnice v času finančne in gospodarske krize pomembno izboljšale svoje volilne izide, a kljub temu manj kot v istem obdobju v zahodnoevropskih državah. Poleg tega skrajno leve stranke niso bistveno izboljšale svojih povprečnih volilnih rezultatov v vzhodnoevropskih članicah EU. Volatilnost se je med vsemi analiziranimi skupinami držav v EU najbolj povečala v državah Južne Evrope, vendar pa se je na drugi strani najmanj v državah Vzhodne Evrope. V državah Vzhodne Evrope se je ob tem tudi celo znižala fragmentiranost strankarskih sistemov, medtem ko je v južnoevropskih državah doživela primerljiv porast kot v zahodnoevropskih državah. Tako lahko hipotezo 5, ki pravi »V času finančne in gospodarske krize je bil vpliv ekonomskih dejavnikov na volitve ter strankarske sisteme največji v državah članicah EU iz Južne in Vzhodne Evrope« le delno potrdimo.

Na koncu lahko ugotovimo, da večina ugotovitev potrjuje določen vpliv ekonomskih dejavnikov na volitve in strankarske sisteme v državah EU v preučevanem obdobju. Kljub temu velja, da je pri tovrstnih analizah, ki izpostavljajo zgolj en sklop dejavnikov, treba

opozoriti, da so bile vsake volitve svoj individualni dogodek, s sebi lastnimi značilnostmi in unikatno kombinacijo dejavnikov, ki so nanje vplivali, zato je ni mogoče posploševati ugotovitev o vplivu ekonomskih dejavnikov na posamezne volitve in strankarske sisteme brez upoštevanja individualnega konteksta posameznih volitev ter značilnosti strankarskega sistema v posamezni državi. Zgolj ekonomski dejavniki pogosto niso zadosten pojasnjevalni dejavnik rezultatov volitev in sprememb strankarskih sistemov, a hkrati predstavljajo nepogrešljiv kamenček v mozaiku pojasnjevanja volilnega vedenja volivcev ter značilnosti strankarskih sistemov tudi v državah EU.

7 LITERATURA

1. Aarts, Kees in Henk van der Kolk. 2007. The parliamentary election in the Netherlands, 22 November 2006. *Electoral Studies* 26 (4): 832–837.
2. Abramson, Paul R., John H. Aldrich, Jili Rickershauser in David W. Rohde. 2007. Fear in the voting booth: the 2004 presidential election. *Political Behavior* 29 (2): 197–220.
3. Aldrich, John H. 1993. Rational Choice and Turnout. *American Journal of Political Science* 37 (1): 246–278.
4. Anderson, Cristopher J. 2000. Economic voting and political context: A comparative perspective. *Electoral Studies* 19 (2–3): 151–170.
5. --- 2007. The End of Economic Voting? Contingency Dilemmas and the Limits of Democratic Accountability. *Annual Review of Political Science* 10 (1): 271–296.
6. Anderson, Cameron D. 2006. Economic Voting and Multilevel Governance: A Comparative Individual-Level Analysis. *American Journal of Political Science* 50 (2): 449–463.
7. Antunes, Rui. 2010. *Theoretical models of voting behaviour*. Coimbra: Escola Superior de Educação – Instituto Politécnico de Coimbra.
8. Bartels, Larry M. 2008. *The Study of Electoral Behavior*. Princeton: Princeton University.
9. Batory, Agnes. 2010. *Europe and the Hungarian Parliamentary Elections of April 2010*. Sussex: University of Sussex.
10. Bellucci, Pablo, Marina C. Lobo in Michael S. Lewis-Beck. 2012. Economic crisis and elections: The European periphery. *Electoral Studies* 31 (3): 469–471.
11. Blais, André. 2000. To vote or not to vote? The merits and limits of rational choice theory. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
12. Bloom, Howard S. in Douglas H. Price. 1975. Voter Response to Short-Run Economic Conditions: The Asymmetric Effect of Prosperity and Recession. *The American Political Science Review* 69 (4): 1240–1254.
13. Box-Steffensmeier, Janet M. in David Kimball. 1999. *The Timing of Voting Decisions in Presidential Campaigns*. Ohio: State University.
14. Brack, Nathalie in Olivier Costa. 2014. *How the EU Really Works*. Burlington: Ashgate Publishing, Ltd.

15. Calvo, Ernesto, Chang Kiyong in Timothy Hellwig. 2017. The valence gap: Economic cycles, perceptions of competence, and the party system. *Electoral Studies* 45 (1): 163–172.
16. Campbell, Angus, Philip Converse, Warren Miller in Donald Stokes. 1960. *The American Voter*. New York: Wiley.
17. Carlin, Ryan E. in Matthew M. Singer. 2013. Context Counts: The Election Cycle, Development, and the Nature of Economic Voting. *The Journal of Politics* 75 (3): 730–742.
18. Carlsen, Friderik. 2000. Unemployment, inflation and government popularity: are there partisan effects? *Electoral Studies: An international Journal* 19 (2–3): 141–150.
19. Castillo-Manzano, J. I., Lourdes Lopez-Valpuesta in Rafael Pozo-Barajas. 2017. Six months and two parliamentary elections in Spain: December, 2015 and June, 2016. The end of the two-party system? *Electoral Studies* 42 (2): 276–289.
20. Caulier, Jean-Francois in Patrick Dumont. 2005. *The effective number of relevant parties: how voting power improves Laakso-Taagepera's index*. Dostopno prek: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/17846/1/enrp.pdf> (27. marec 2017).
21. Chiaramonte, Alessandro in Vincenzo Emanuele. 2015. Party system volatility, regeneration and de-institutionalization in Western Europe (1945–2015). *Party Politics* 23 (4): 1–13.
22. Claggett, William. 1986. A Reexamination of the Asymmetry Hypothesis: Economic Expansions, Contractions and Congressional Elections. *The Western Political Quarterly* 39 (4): 623–633.
23. Clarke, Harold D. in Guy D. Whitten. 2013. Hard choices in hard times: valence voting in Germany (2009). *Electoral Studies* 32 (3): 445–451.
24. Concha, Eduardo. 2014. *Institutionalization of party systems: a cross-regional approach using the Weighted Volatility Index*. Dostopno prek: http://dc-10751-711240033.eu-west-1.elb.amazonaws.com/sites/default/files/conference/papers/2014/Institutionalization%20of%20party%20systems_crossregional%20approach_Weighted%20Volatility%20Index_PS_A.pdf (25. marec 2017).
25. Curry, James M. in Paul S. Herrnson. 2011. Issue Voting and Partisan Defections in Congressional Elections. *Legislative Studies Quarterly* 36 (2): 281–307.
26. Dalton, Russell J., Scott C. Flanagan in Paul Beck. 1984. *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Realignment or Dealignment?* Princeton, NJ: Princeton University Press.

27. Dassonneville, Ruth in Michael S. Lewis-Beck. 2014. *Macroeconomics, Economic Crisis and Electoral Outcomes: A National European Pool*. Dostopno prek: https://papyrus.bib.umontreal.ca/xmlui/bitstream/handle/1866/14066/Dassonneville%20and%20Lewis-Beck_APb_Postprint.pdf?sequence=1 (22. februar 2017).
28. Dassonneville, Ruth in Mark Hooghe. 2015. Economic Indicators and Electoral Volatility *Economic Effects on Electoral Volatility in Western Europe, 1950–2013*. Dostopno prek: https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/473871/1/CEP_Lirias.pdf (20. marec 2017).
29. Deegan-Krause, Kevin 2007. Populism and the logic of party rotation in postcommunist Europe. V *Democracy and Populism in Central Europe: The Visegrad Elections and Their Aftermath*, ur. Martin Bútora, Olga Gyárfásová, Grigorij Meseznikov in Thomas W., Skladony, 141–56. Bratislava: Institute for Public Affairs.
30. Deegan-Krause, Kevin in Tim Haughton. 2015. Systems of Instability in Central and East European Party Politics. *East European Politics & Societies* 29 (1): 61–80.
31. Della Porta, Donnatela. 2013. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.
32. Denver, David. 1989. *Elections and Voting Behaviour in Britain*. Worcester: Billing and Sons Ltd.
33. Denver, David in Gordon Hands. 1992. *Issues & Controversis in British Electoral Behaviour*. New York: Phillip Allan.
34. Downs, Anthony. 1957. *An economic theory of democracy*. New York: Harper Collins Publishers.
35. Drummond, Andrew. 2006. Electoral Volatility and Party Decline in Western Democracies: 1970–1995. *Political studies* 54 (3): 628–647.
36. Duch, Raymond M. 2001. A Developmental Model of Heterogeneous Economic Voting in New Democracies. *The American Political Science Review* 95 (4): 895–910.
37. Duch, Raymond M. in Randy Stevenson. 2005. Context and the Economic Vote: A Multilevel Analysis. *Political Analysis* 13 (4): 387–409.
38. --- 2008. *The economic vote: How political and economic institutions condition election results*. New York: Cambridge University Press.
39. Ebeid, Michael in Jonathan Rodden. 2006. Economic geography and economic voting: Evidence from the US states. *British Journal of Political Science* 36 (3): 527–547.
40. Edwards, George C., William Mitchell in Reed Welch. 1995. Explaining Presidential Approval: The Significance of Issue Salience. *American Journal of Political Science* 39 (1): 108–134.

41. *Elections and parties*. 2017. Dostopno prek: <http://www.parties-and-elections.eu/> (24. maj 2017).
42. Evans, Jocelyn AJ. 2004. *Voters & Voting: An Introduction*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
43. Eurostat. 2017a. *Real GDP growth rate – volume*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00115&plugin=1> (15. marec 2017).
44. Eurostat. 2017b. *Total unemployment rate*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdec450&plugin=1> (15. marec 2017).
45. Eurostat. 2017c. *Consumer prices – inflation and comparative price levels*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Consumer_prices_-_inflation_and_comparative_price_levels (10. junij 2017).
46. Evrobarometer. 2017. *Standard Eurobarometer*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=1&instruments=standard&yearFrom=1974&yearTo=2017> (12. februar 2017).
47. Farrell, M. David. 1998. *Comparing Electoral Systems*. Basingstoke: Macmillan.
48. Fiorina, Morris P. 1981. *Retrospective Voting in American Presidential Elections*. New Haven, CT: Yale University Press.
49. Fournier, Patrick, André Blais, Richard Nadeau, Elisabeth Gidengil in Neil Nevitte. 2003. Issue importance and performance voting. *Political Behavior* 25 (1): 51–67.
50. Frey, Bruno S. in Friedrich Schneider. 1978. An empirical study of politico-economic interaction in the United States. *The Review of Economics and Statistics* 60 (2): 174–183.
51. Funke, Manuel, Moritz Schularick in Christoph Trebesch. 2016. Going to extremes: Politics after financial crises, 1870–2014. *European Economic Review* 88 (8): 227–260.
52. Garand, James C. in Thomas Holbrook. 1996. Homo Economist? Economic Information and Economic Voting. *Political Research Quarterly* 49 (2): 351–375.
53. Godbout, Jean-François in Éric Bélanger. 2007. Economic Voting and Political Sophistication in the United States: A Reassessment. *Political Research Quarterly* 60 (3): 541–554.
54. Grittersova, Jana, Indridi H. Indridason, Christina C. Gregory in Ricardo Crespo. 2016. Austerity and niche parties: The electoral consequences of fiscal reforms. *Electoral Studies* 42 (2): 276–289.

55. Hanley, Sean. 2013. *Czech Elections: How a Billionaire Populist Upstaged Established Parties*. Dostopno prek: <http://www.e-ir.info/2013/11/09/czech-elections-how-a-billionaire-populist-upstaged-established-parties/> (19. junij 2017).
56. Hammond, Flora, James Malec in Nick T. Todd. 2015. *Handbook for Clinical Research: Design, Statistics, and Implementation*. New York: Demos Medical Publishing.
57. Havlik, Vlastimil. 2014. The 2013 Parliamentary Election in the Czech Republic. *European Electoral Studies* 9 (1): 43–49.
58. Hellwig, Timothy T. 2001. Interdependence, Government Constraints, and Economic Voting. *The Journal of Politics* 63 (4): 1141–1162.
59. Hernández Enrique in Hanspeter Kriesi. 2014. *The electoral consequences of the financial and economic crisis in Europe*. Firenze: European University Institute.
60. Heywood, Andrew. 1997. *Politics*. London: Macmillan Press Ltd.
61. Hibbs, Douglas A. 1977. Political Parties and Macroeconomic Policy. *The American Political Science Review* 71 (4): 1467–1487.
62. Highton, Benjamin. 2010. The Contextual Causes of Issue and Party Voting in American Presidential Elections. *Political Behavior* 32 (4): 453–471.
63. Hobolt, Sara B. in Catherine de Vries. 2016. Turning against the Union? The impact of the crisis on the Eurosceptic vote in the 2014 European Parliament elections. *Electoral Studies* 44 (4): 504–514.
64. Hooghe, Liesbet in Gary Marks. 2017. *Cleavage theory meets Europe's crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage*. Dostopno prek: http://garymarks.web.unc.edu/files/2016/09/Hooghe_Marks_2017_-Cleavage-Theory-Meets-Europe-Crises.pdf (20. junij 2017).
65. Jordahl, Henrik. 2006. An Economic Analysis of Voting in Sweden. *Public Choice* 127 (3–4): 251–273.
66. Jovanovski, Aleksandar in Kire Sarlamanov. 2014. Models of voting. *Researchers World: Malegaon* 5 (1): 16–24.
67. Kenski, Henry C. 1977. The impact of economic conditions on presidential popularity. *Journal of Politics* 39 (3): 764–773.
68. Kernell, Samuel. 1977. Presidential Popularity and Negative Voting: An Alternative Explanation of the Midterm Congressional Decline of the President's Party. *American Political Science Review* 71 (1): 44–66.
69. --- 1978. Explaining presidential popularity. *American Political Science Review* 72 (3): 506–522.

70. Key, Valdimir O. 1966. *The Responsible Electorate: Rationality in Presidential Voting 1936–1960*. Cambridge: Harvard University Press.
71. Krašovec, Alenka. 2007. *Volilne študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
72. Kustec-Lipicer, Simona in Niko Toš. 2013. Analiza volilnega vedenja in izbor na prvih predčasnih volitvah v državni zbor 2011. *Teorija in praksa* 50 (3–4): 503–529.
73. Lafay, Jean-Dominique. 1977. Les consequences electorales de la conjoncture economique: Essais de prevision chiffrée. *Sciences Economiques* 75 (3): 1–7.
74. Lane, Jan-Erik in Svante Ersson. 2007. Party System Instability in Europe: Persistent Differences in Volatility between West and East? *Democratization* 14 (1): 92–110.
75. Lau, Richard R. 1982. Negativity in Political Perception. *Political Behavior* 4 (4): 353–377.
76. Lazarsfeld, Paul F., Bernard R. Berelson in Hazel Gaudet. 1944. *The People's Choice*. New York: Columbia University Press.
77. Le Duc, Lawrence in Jon H. Pammett. 2013. The fate of governing parties in times of economic crisis. *Electoral Studies* 32 (3): 494–499.
78. Lewis-Beck, Michael S. 1980. Economic conditions and executive popularity: The French experience. *American Journal of Political Science* 24 (2): 306–323.
79. --- 1986. Comparative Economic Voting: Britain, France, Germany, Italy. *American Journal of Political Science* 30 (2): 315–346.
80. --- 1988. *Economics and Elections: The Major Western Democracies*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
81. Lewis-Beck, Michael S. in Martin Paldam. 2000. Economic voting: an introduction. *Electoral Studies* 19 (2–3): 113–121.
82. Lewis-Beck, Michael S. in Mary Stegmaier. 2000. Economic Determinants of Electoral Outcomes. *Annual Review of Political Science* 3 (1): 183–219.
83. Lewis-Beck, Michael S. in Guy. D. Whitten. 2013. Special symposium. Economics and elections: Effects deep and wide. *Electoral Studies* 32 (3): 391–562.
84. Lin, Tse-Min. 1999. The Historical Significance of Economic Voting, 1872–1996. *Social Science History* 23 (4): 561–591.
85. Lipset, Seymour M. in Stein Rokkan. 1967. *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*. Toronto: The Free Press.
86. Lisi, Marco. 2016. Party system (de-)institutionalization and the economic crisis: Insights from the Italian case. *Portuguese Journal of Social Science* 15 (2): 217–236.

87. Mader, Matthias. 2014. The German federal election, September 2013. *Electoral Studies* 34 (2): 353–356.
88. Mainwaring Scott in Timothy R. Scully. 1995. *Building democratic institutions*. Stanford: Stanford University Press.
89. March, Luke. 2008. *Contemporary Far Left Parties in Europe*. Dostopno prek: <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/05818.pdf> (15. marec 2017).
90. Marsh, Michael in Slava Mikhaylov. 2012. Economic voting in a crisis: The Irish election of 2011. *Electoral Studies* 31 (3): 478–484.
91. Millard, Frances. 2007. The 2005 parliamentary and presidential elections in Poland. *Electoral Studies* 26 (1): 210–215.
92. Mohan, Man in Negi Singh. 2005. Theoretic aspects of electoral behaviour. *The Indian Journal of Political Science* 66 (1): 95–104.
93. Nannestad, Peter in Marin Paldam. 1997. The grievance asymmetry revisited: A micro study of economic voting in Denmark, 1986–1992. *European Journal of Political Economy* 13 (1): 81–99.
94. Pacek, Alexander C in Benjamin Radcliff. 1995. Economic Voting and the Welfare State: A Cross-National Analysis. *The Journal of Politics* 57 (1): 44–61.
95. Palmer, Harvey D. in Guy D. Whitten. 1999a. Cross-national analyses of economic voting. *Electoral Studies* 18 (1): 49–67.
96. --- 1999b. The Electoral Impact of Unexpected Inflation and Economic Growth. *British Journal of Political Science* 29 (4): 623–639.
97. --- 2011. Through thick and thin? The dynamics of government support across income groups during economic crises. *Electoral Studies* 30 (3) 427–437.
98. Pilet, Jean-Benoit in Emilie van Haute. 2008. The federal elections in Belgium, June 2007. *Electoral Studies* 27 (3): 547–577.
99. Peterson, David A. M. 2009. Campaign Learning and Vote Determinants. *American Journal of Political Science* 53 (2): 445–460.
100. Powell, Bingham G. in Guy D. Whitten. 1993. A Cross-National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context. *American Journal of Political Science* 37 (2): 391–414.
101. Powell, Eleanor N. in Joshua Tucker. 2013. Revisiting Electoral Volatility in Post-Communist Countries: New Data, New Results and New Approaches. *British Journal of Political Science* 44 (1): 123–147.

102. Ramiro, Luis. 2016. Support for radical left parties in Western Europe: social background, ideology and political orientations. *European Political Science Review* 8 (1): 1–23.
103. Roberts, Andrew. 2008. Hyperaccountability: Economic voting in Central and Eastern Europe. *Electoral Studies* 27 (3): 533–546.
104. Roberts, Kenneth M. in Erik Wibbels. 1999. Party Systems and Electoral Volatility in Latin America: A Test of Economic, Institutional, and Structural Explanations. *The American Political Science Review* 93 (3): 575–590.
105. Saarts, Tomis. 2011. Comparative Party System Analysis in Central and Eastern Europe: the Case of the Baltic States. *Studies of Transition States and Societies* 3 (3): 83–104.
106. Schneider, Friedrich. 1984. Public attitudes toward economic conditions and their impact on government behavior. *Political Behavior* 6 (3): 211–228.
107. Sikk, Allan. 2005. How Unstable? Volatility and the Genuinely New Parties in Eastern Europe. *European Journal of Political Research* 44 (1): 391–412.
108. Singer, Matthew. 2011a. Who says "It's the economy"? Cross-national and cross-individual variation in the salience of economic performance. *Comparative Political Studies* 44 (3): 284–312.
109. --- 2011b. When do voters actually think "It's the economy"? Evidence from the 2008 presidential campaign. *Electoral Studies* 30 (4): 621–632.
110. --- 2013. The global economic crisis and domestic political agendas. *Electoral Studies* 32 (3): 404–410.
111. ---. 2017. Is the party system affected by booms and busts? *Electoral Studies* 45 (1): 173–179.
112. Sitter, Nikolai. 1999. *The East Central European Party Systems*. London: The London School of Economics and Political Science.
113. Solvak, Mihkel in Vello Pettai. 2008. The parliamentary elections in Estonia, March 2007. *Electoral Studies* 27 (3): 547–577.
114. Spence, Peter. 2016. *Ireland's economy grows by 26pc in one year after US tax inversion spree*. Dostopno prek: <http://www.telegraph.co.uk/business/2016/07/12/irelands-economy-grows-by-26pc-in-one-year-after-us-tax-inversio/> (8. junij 2017).
115. Tóka, Gabor. *Political Parties and Democratic Consolidation in East Central Europe*. Glasgow: University of Strathclyde.

116. Tucker, Joshua. 2006. *Regional economic voting: Russia, Poland, Hungary, Slovakia, and the Czech Republic, 1990–1999*. New York: Cambridge University Press.
117. van der Brug, Wouter, Cees van der Eijk in Mark Franklin. 2007. *The Economy and the Vote: Economic Conditions and Elections in Fifteen Countries*. Cambridge: Cambridge University Press.
118. Viola, Donatella M. 2015. Italy. V *Routledge Handbook of European Elections*, ur. Donatella M. Viola, 109–146. Exeter: Swales & Willis Ltd.
119. Vasilopoulou, Sofia in Daphne Halikiopoulou. 2013. In the Shadow of Grexit: The Greek Election of 17 June 2012. *South European Society and Politics* 18 (4): 523–542.
120. Visser, Mark, Marcel Lubbers, Gerbert Kraaykamp in Eva Jaspers. 2014. Support for radical left ideologies in Europe. *European Journal of Political Research* 53 (3): 541–558.
121. Weschle, Simon. 2013. Two Types of Economic Voting: How Economic Conditions Jointly Affect Vote Choice and Turnout. *Electoral Studies* 34 (1): 39–53.

PRILOGE

Priloga A: Letna rast BDP

Tabela A.1: Letna stopnja rasti BDP, države EU (2005–2016)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Avstrija	2,1	3,4	3,6	1,5	−3,8	1,9	2,8	0,7	0,1	0,6	1,0	1,5
Belgija	2,1	2,5	3,4	0,7	−2,3	2,7	1,8	0,1	−0,1	1,7	1,5	1,2
Danska	2,3	3,9	0,9	−0,5	−4,9	1,9	1,3	0,2	0,9	1,7	1,6	1,1
Finska	2,8	4,1	5,2	0,7	−8,3	3,0	2,6	−1,4	−0,8	−0,6	0,3	1,4
Francija	1,6	2,4	2,4	0,2	−2,9	2,0	2,1	0,2	0,6	0,6	1,3	1,2
Irska	5,8	5,9	3,8	−4,4	−4,6	2,0	0,0	−1,1	1,1	8,5	26,3	5,2
Luksemburg	3,2	5,2	8,4	−1,3	−4,4	4,9	2,5	−0,4	4,0	5,6	4,0	4,2
Nemčija	0,7	3,7	3,3	1,1	−5,6	4,1	3,7	0,5	0,5	1,6	1,7	1,9
Nizozemska	2,2	3,5	3,7	1,7	−3,8	1,4	1,7	−1,1	−0,2	1,4	2,0	2,2
Švedska	2,8	4,7	3,4	−0,6	−5,2	6,0	2,7	−0,3	1,2	2,6	4,1	3,3
VB	3	2,5	2,6	0,6	−4,3	1,9	1,5	1,3	1,9	3,1	2,2	1,8
Povprečje ZE	2,6	3,8	3,7	−0,1	−4,6	2,9	2,1	−0,1	0,8	2,4	4,2	2,3
Ciper	3,7	4,5	4,8	3,9	−1,8	1,3	0,3	−3,2	−6,0	−1,5	1,7	2,8
Grčija	0,6	5,7	3,3	−0,3	−4,3	−5,5	−9,1	−7,3	−3,2	0,4	−0,2	0,0
Italija	0,9	2,0	1,5	−1,1	−5,5	1,7	0,6	−2,8	−1,7	0,1	0,8	0,9
Malta	3,8	1,8	4,0	3,3	−2,5	3,5	1,4	2,6	4,5	8,3	7,4	5,0
Portugalska	0,8	1,6	2,5	0,2	−3,0	1,9	−1,8	−4,0	−1,1	0,9	1,6	1,4
Španija	3,7	4,2	3,8	1,1	−3,6	0,0	−1,0	−2,9	−1,7	1,4	3,2	3,2
Povprečje JE	2,3	3,3	3,3	1,2	−3,5	0,5	−1,6	−2,9	−1,5	1,6	2,4	2,2
Bolgarija			7,3	6,0	−3,6	1,3	1,9	0,0	0,9	1,3	3,6	3,4
Češka	6,4	6,9	5,5	2,7	−4,8	2,3	2,0	−0,8	−0,5	2,7	4,5	2,4
Estonija	9,4	10,3	7,7	−5,4	−14,7	2,3	7,6	4,3	1,4	2,8	1,4	1,6
Hrvaška									−1,1	−0,5	1,6	2,9
Latvija	10,7	11,9	9,9	−3,6	−14,3	−3,8	6,4	4,0	2,6	2,1	2,7	2,0
Litva	7,7	7,4	11,1	2,6	−14,8	1,6	6,0	3,8	3,5	3,5	1,8	2,3
Madžarska	4,4	3,9	0,4	0,9	−6,6	0,7	1,7	−1,6	2,1	4,0	3,1	2,0
Poljska	3,5	6,2	7,0	4,2	2,8	3,6	5,0	1,6	1,4	3,3	3,9	2,8
Romunija			6,9	8,5	−7,1	−0,8	1,1	0,6	3,5	3,1	3,9	4,8
Slovaška	6,8	8,5	10,8	5,6	−5,4	5,0	2,8	1,7	1,5	2,6	3,8	3,3
Slovenija	4,0	5,7	6,9	3,3	−7,8	1,2	0,6	−2,7	−1,1	3,1	2,3	2,5
Povprečje VE	6,6	7,6	7,4	2,5	−7,6	1,3	3,5	1,1	1,3	2,6	3,0	2,7
Povprečje EU	3,8	4,9	5,0	1,1	−5,4	1,8	1,8	−0,3	0,5	2,3	3,2	2,4

Vir: Eurostat (2017a).

Priloga B: Stopnja brezposelnosti

Tabela B.1: Stopnja brezposelnosti, države EU (2014–2016)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Avstrija	5,5	5,6	5,3	4,9	4,1	5,3	4,8	4,6	4,9	5,4	5,6	5,7	6,0
Belgija	8,4	8,5	8,3	7,5	7,0	7,9	8,3	7,2	7,6	8,4	8,5	8,5	8,0
Danska	5,5	4,8	3,9	3,8	3,4	6,0	7,5	7,6	7,5	7,0	6,6	6,2	6,2
Finska	8,8	8,4	7,7	6,9	6,4	8,2	8,4	7,8	7,7	8,2	8,7	9,4	8,8
Francija	8,9	8,9	8,8	8,0	7,4	9,1	9,3	9,2	9,8	10,3	10,3	10,4	10
Irska	4,5	4,4	4,5	4,7	6,4	12,0	13,9	14,7	14,7	13,1	11,3	9,4	7,9
Luksemburg	5,0	4,6	4,6	4,2	4,9	5,1	4,6	4,8	5,1	5,9	6,0	6,5	6,3
Nemčija	10,4	11,2	10,1	8,5	7,4	7,6	7,0	5,8	5,4	5,2	5,0	4,6	4,1
Nizozemska	5,7	5,9	5,0	4,2	3,7	4,4	5,0	5,0	5,8	7,3	7,4	6,9	6,0
Švedska	7,4	7,7	7,1	6,1	6,2	8,3	8,6	7,8	8,0	8,0	7,9	7,4	6,9
VB	4,7	4,8	5,4	5,3	5,6	7,6	7,8	8,1	7,9	7,6	6,1	5,3	4,8
Povprečje ZE	6,8	6,8	6,4	5,8	5,7	7,4	7,8	7,5	7,7	7,9	7,6	7,3	6,8
Ciper	4,6	5,3	4,6	3,9	3,7	5,4	6,3	7,9	11,9	15,9	16,1	15,0	13,3
Grčija	10,6	10,0	9,0	8,4	7,8	9,6	12,7	17,9	24,5	27,5	26,5	24,9	23,5
Italija	8,0	7,7	6,8	6,1	6,7	7,7	8,4	8,4	10,7	12,1	12,7	11,9	:
Malta	7,2	6,9	6,8	6,5	6,0	6,9	6,9	6,4	6,3	6,4	5,8	5,4	4,8
Portugalska	7,8	8,8	8,9	9,1	8,8	10,7	12,0	12,9	15,8	16,4	14,1	12,6	11,2
Španija	11,0	9,2	8,5	8,2	11,3	17,9	19,9	21,4	24,8	26,1	24,5	22,1	19,6
Povprečje JE	8,2	8,0	7,4	7,0	7,4	9,7	11,0	12,5	15,7	17,4	16,6	15,3	14,5
Bolgarija				6,9	5,6	6,8	10,3	11,3	12,3	13,0	11,4	9,2	7,7
Češka	8,3	7,9	7,1	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0	7,0	6,1	5,1	4,0
Estonija	10,1	8,0	5,9	4,6	5,5	13,5	16,7	12,3	10,0	8,6	7,4	6,2	6,8
Hrvaška										17,3	17,3	16,3	12,8
Latvija	11,7	10,0	7,0	6,1	7,7	17,5	19,5	16,2	15,0	11,9	10,8	9,9	9,6
Litva	10,9	8,3	5,8	4,3	5,8	13,8	17,8	15,4	13,4	11,8	10,7	9,1	7,9
Madžarska	6,1	7,2	7,5	7,4	7,8	10,0	11,2	11,0	11,0	10,2	7,7	6,8	5,1
Poljska	19,1	17,9	13,9	9,6	7,1	8,1	9,7	9,7	10,1	10,3	9,0	7,5	6,2
Romunija				6,4	5,6	6,5	7,0	7,2	6,8	7,1	6,8	6,8	5,9
Slovaška	18,4	16,4	13,5	11,2	9,6	12,1	14,5	13,7	14,0	14,2	13,2	11,5	9,7
Slovenija	6,3	6,5	6,0	4,9	4,4	5,9	7,3	8,2	8,9	10,1	9,7	9,0	7,9
Povprečje VE	11,4	10,3	8,3	6,7	6,4	10,1	12,1	11,1	10,9	11,0	10,0	8,9	7,6
Povprečje EU	8,6	8,2	7,3	6,4	6,3	8,9	10,1	10,0	10,6	11,2	10,5	9,6	8,6

Vir: Eurostat (2017b).

Priloga C: Letna stopnja inflacije

Tabela C.1: Letna stopnja inflacije, države EU (2005–2015)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Avstrija	2,1	1,7	2,2	3,2	0,4	1,7	3,6	2,6	2,1	1,5	0,8
Belgija	2,5	2,3	1,8	4,5	0,0	2,3	3,4	2,6	1,2	0,5	0,6
Danska	1,7	1,8	1,7	3,6	1,0	2,2	2,7	2,4	0,5	0,4	0,2
Finska	0,8	1,3	1,6	3,9	1,6	1,7	3,3	3,2	2,2	1,2	−0,2
Francija	1,9	1,9	1,6	3,2	0,1	1,7	2,3	2,2	1,0	0,6	0,1
Irska	2,2	2,7	2,9	3,1	−1,7	−1,6	1,2	1,9	0,5	0,3	0,0
Luksemburg	3,8	3,0	2,7	4,1	0,0	2,8	3,7	2,9	1,7	0,7	0,1
Nemčija	1,9	1,8	2,3	2,8	0,2	1,1	2,5	2,1	1,6	0,8	0,1
Nizozemska	1,5	1,6	1,6	2,2	1,0	0,9	2,5	2,8	2,6	0,3	0,2
Švedska	0,8	1,5	1,7	3,3	1,9	1,9	1,4	0,9	0,4	0,2	0,7
VB	2,1	2,3	2,3	3,6	2,2	3,3	4,5	2,8	2,6	1,5	0,0
Povprečje ZE	1,9	2,0	2,0	3,4	0,6	1,6	2,8	2,4	1,5	0,7	0,2
Ciper	2,0	2,2	2,2	4,4	0,2	2,6	3,5	3,1	0,4	−0,3	−1,5
Grčija	3,5	3,3	3,0	4,2	1,3	4,7	3,1	1,0	−0,9	−1,4	−1,1
Italija	2,2	2,2	2,0	3,5	0,8	1,6	2,9	3,3	1,2	0,2	0,1
Malta	2,5	2,6	0,7	4,7	1,8	2,0	2,5	3,2	1,0	0,8	1,2
Portugalska	2,1	3,0	2,4	2,7	−0,9	1,4	3,6	2,8	0,4	−0,2	0,5
Španija	3,4	3,6	2,8	4,1	−0,2	2,0	3,0	2,4	1,5	−0,2	−0,6
Povprečje JE	2,5	2,7	2,2	3,9	0,5	2,3	3,1	2,6	0,7	−0,1	−0,2
Bolgarija			7,6	12	2,5	3,0	3,4	2,4	0,4	−1,6	−1,1
Češka	1,6	2,1	2,9	6,3	0,6	1,2	2,2	3,5	1,4	0,4	0,3
Estonija	4,1	4,4	6,7	10,6	0,2	2,7	5,1	4,2	3,2	0,5	0,1
Hrvaška									2,3	0,2	−0,3
Latvija	6,9	6,6	10,1	15,3	3,3	−1,2	4,2	2,3	0,0	0,7	0,2
Litva	2,7	3,8	5,8	11,1	4,2	1,2	4,1	3,2	1,2	0,2	−0,7
Madžarska	3,5	4,0	7,9	6,0	4,0	4,7	3,9	5,7	1,7	0,0	0,1
Poljska	2,2	1,3	2,6	4,2	4,0	2,6	3,9	3,7	0,8	0,1	−0,7
Romunija			4,9	7,9	5,6	6,1	5,8	3,4	3,2	1,4	−0,4
Slovaška	2,8	4,3	1,9	3,9	0,9	0,7	4,1	3,7	1,5	−0,1	−0,3
Slovenija	2,5	2,5	3,8	5,5	0,9	2,1	2,1	2,8	1,9	0,4	−0,8
Povprečje VE	3,3	3,6	5,4	8,9	2,6	2,3	3,9	3,5	1,6	0,2	−0,3
Povprečje EU	2,6	2,8	3,5	5,5	1,4	2,1	3,3	2,9	1,3	0,3	−0,2

Vir: Eurostat (2017c).

Priloga Č: Rezultati največjih vladnih strank

Tabela Č.1: Sprememba volilne podpore največjim vladnim strankam, države EU (2004–2016)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
AVS			-8,0 ÖVP		-6,1 SPÖ					-2,4 SPÖ			
BEL				-3,5 VLD			-7,7 CD& V				-2,0 PS		
DAN		-2,2 V		-2,8 V				+0,5 V				+1,4 S	
FIN				-1,6 KESK				-7,3 KESK				-2,2 KOK	
FRA				+6,2 UMP					-12,4 UMP				
IRS				+0,1 FF				-24,1 FF					-10,6 FG
LU	+6,0 CSV					+1,9 CSV				-4,4 CSV			
NEM		-4,3 SPD				-1,4 CDU / CSU				+7,7 CDU/ CSU			
NIZ			-2,1 CDA				-12,9 CDA		+6,1 VVD				
ŠVE			-4,9 SAP				+3,8 M				-6,7 M		
VB		-5,5 LAB					-6,2 LAB					+0,8 CON	
CIP			-3,6 AKEL					+1,4 AKEL					-3,7 DISY
ITA			-6,5 FI		+2,6 PD					Tehnič na vlada			
GRC				-3,5 ND		-8,3 ND			-30,7 PASO K, Ni nove vlade			-1,9 ND, -0,9 SYR IZA	
MAL					-2,5 NAT					-6,0 NAT			
POR		-11,4 PSD				-8,5 PS		-8,5 PS				-11,8 PàF	

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ŠPA					+1,3 PSOE			-15,1 PSOE				-15,9 PP	Ni nove vlade
BOL						-13,3 KB				-9,2 GERB	-11,2 KB		
ČEŠ			+2,1 ČSSD				-15,2 ODS			-12,5 ODS			
EST				+10,1 RE				+0,8 RE				-0,9 RE	
HRV												-12,3 SPD koal.	+2,9 HDZ koal.
LAT			+3,0 TP				Več vlad	-13,1 V			+3,0 V		
LIT	-10,4 LSDP koal.				-9,0 LSDP				-4,0 TS- LKD				-4,1 LSDP
MAD			+1,2 MSZP				-23,9 MSZ P				-7,9 Fid.		
POL		-29,7 SLD		+5,1 PiS				-2,3 PO				-15,1 PO	
ROM					²³				²⁴				-13,0 PSD
SVK			+3,3 SDKÚ- DS				+5,7 Smer -SD		-9,3 SDKÚ- DS				-16,1 Smer- SD
SLO	-13,5 LDS				+0,2 SDS			-19,9 SD			²⁵		
Povpr ečje	-6,0	-10,6	-1,7	1,3	-2,3	-5,9	-8,1	-8,8	-10,1	-4,5	-5,0	-5,9	-7,4
Media na	-10,4	-5,5	-2,1	-0,8	-1,2	-8,3	-7,7	-7,9	-9,3	-5,2	-6,7	-2,1	-7,4

Vir: Elections and Parties (2017).

²³ Spremenjene koalicije med strankami, ki so nastopile na volitvah.

²⁴ Različne vlade v obdobju pred volitvami

²⁵ Razkol v največji vladni stranki

Priloga D: Pedersenov indeks volatilnosti strankarskih sistemov držav članic EU

Tabela D.1: Pedersenov indeks volatilnosti strankarskih sistemov držav članic EU (2004–2016)

Država	2004–2008	2009–2013	2014–2016
Avstrija	15,3 (2006) 15,0 (2008)	10,9 (2013)	/
Belgija	15,1 (2007)*	22,9 (2010)*	10,0 (2014)
Danska²⁶	8,0 (2005) 8,9 (2007)	12,0 (2011)	18,9 (2015)
Finska	7,0 (2007)	17,0 (2011)	9,5 (2015)
Francija	14,4 (2007)*	23,5 (2012)*	
Irska	12,8 (2007)	39,5 (2011)	33,9 (2016)*
Luksemburg	13,4 (2007)	5,0 (2009) 8,4 (2013)	
Nemčija	10,8 (2005)	12,7 (2009) 18,0 (2013)	
Nizozemska	20,0 (2006)	23,1 (2010) 15,6 (2012)	
Švedska	14,7 (2006)	10,4 (2010)	9,4 (2014)
Velika Britanija	8,4 (2005)	16,9 (2010)	12,1 (2015)
Ciper	10,8 (2006)	5,4 (2011)	16,2 (2016)
Italija	14,4 (2006)* 15,3 (2008)* **	45,4 (2013)*	
Grčija	9,3 (2007)	21,1 (2009) 44,9 (2012) 13,2 (2012)	32,8 (2015)* 8,2 (2015)
Malta	3,1 (2008)	7,2 (2013)	
Portugalska	14,0 (2005)	10,4 (2009) 13,6 (2011)	10,9 (2015)*
Španija	3,4 (2008)	17,1 (2011)	32,8 (2015) 4,3 (2016)*
Bolgarija		54,2 (2009)* ** 19,3 (2013)	25,9 (2014)
Češka	16,5 (2006)	32,5 (2010) 37,5 (2013)	
Estonija	23,3 (2007)*	15,3 (2011)	15,8 (2015)

²⁶ Brez Ferskih otokov in Grenlandije

Država	2004–2008	2009–2013	2014–2016
Hrvaška			24,9 (2015)* 9,2 (2015)*
Latvija	27,0 (2006)	31,0 (2010)* 30,0 (2011)	29,0 (2014)
Litva	50,0 (2004) * 41,2 (2008)	31,6 (2012)	43,2 (2016)
Madžarska	5,3 (2006) *	42,2 (2010)	4,1 (2014)* **
Poljska	39,6 (2005) 20,2 (2007)	8,7 (2011)	32,2 (2015)
Romunija	(2008)***	25,0 (2012)* **	(2016)***
Slovaška	32,0 (2006)	32,7 (2010) 25,4 (2012)	42,0 (2016)
Slovenija	21,3 (2004) 34,5 (2008)	45,6 (2011)	56,7 (2014)

* Delno spremenjene volilne koalicije.

** Spremenjen volilni sistem.

*** Izračun ni mogoč, zaradi velikih sprememb volilnih koalicij.

Priloga E: Raejev indeks fragmentiranosti strankarskih sistemov držav članic EU

Tabela E.1: Raejev indeks fragmentiranosti strankarskih sistemov držav članic EU (2004–2016)

Država	2004–2008	2009–2013	2014–2016
Avstrija	0,59 (2006) 0,76 (2008)	0,79 (2013)	
Belgija	0,87 (2007)	0,88 (2010)	0,87 (2014)
Danska ²⁷	0,80 (2005) 0,81 (2007)	0,82 (2011)	0,83 (2015)
Finska	0,80 (2007)	0,83 (2011)	0,83 (2015)
Francija	0,61 (2007)	0,65 (2012)	
Irska	0,67 (2007)	0,71 (2011)	0,78 (2016)
Luksemburg	0,74 (2004)	0,73 (2009) 0,75 (2013)	
Nemčija	0,71 (2005)	0,75 (2009) 0,64 (2013)	

²⁷ Brez Ferskih otokov in Grenlandije

Država	2004–2008	2009–2013	2014–2016
Nizozemska	0,82 (2006)	0,85 (2010) 0,83 (2012)	
Švedska	0,76 (2006)	0,78 (2010)	0,80 (2014)
Velika Britanija	0,59 (2005)	0,61 (2010)	0,61 (2015)
Ciper	0,75 (2006)	0,72 (2011)	0,78 (2016)
Italija	0,80 (2006) 0,68 (2008)	0,72 (2013)	
Grčija	0,62 (2007)	0,61 (2009) 0,79 (2012) 0,73 (2012)	0,68 (2015) 0,75 (2015)
Malta	0,50 (2008)	0,49 (2013)	
Portugalska	0,61 (2005)	0,68 (2009) 0,66 (2011)	0,63 (2015)
Španija	0,57 (2008)	0,62 (2011)	0,77 (2016) 0,74 (2016)
Bolgarija		0,70 (2009) 0,68 (2013)	0,83 (2014)
Češka	0,68 (2006)	0,78 (2010) 0,83 (2013)	
Estonija	0,78 (2007)	0,74 (2011)	0,79 (2015)
Hrvaška			0,78 (2015) 0,77 (2016)
Latvija	0,83 (2006)	0,75 (2010) 0,78 (2011)	0,81 (2014)
Litva	0,84 (2004) 0,83 (2008)	0,81 (2012)	0,77 (2016)
Madžarska	0,57 (2006)	0,50 (2010)	0,50 (2014)
Poljska	0,77 (2005) 0,65 (2007)	0,67 (2011)	0,64 (2015)
Romunija	0,72 (2008)	0,48 (2012)	0,72 (2016)
Slovaška	0,79 (2006)	0,75 (2010) 0,65 (2012)	0,82 (2016)
Slovenija	0,80 (2004) 0,77 (2008)	0,79 (2011)	0,76 (2014)